

HOTĂRÂREA TRIBUNALULUI (Camera a cincea)

26 aprilie 2007 \*

În cauzele conexe T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 și T-136/02,

**Bolloré SA**, cu sediul în Puteaux (Franța), reprezentată de R. Saint-Esteben și H. Calvet, avocats,

reclamantă în cauza T-109/02,

**Arjo Wiggins Appleton Ltd**, cu sediul în Basingstoke (Regatul Unit), reprezentată de F. Brunet, avocat, de domnii J. Temple Lang, solicitor, și J. Grierson, barrister,

reclamantă în cauza T-118/02,

susținută de

**Regatul Belgiei**, reprezentat de doamna A. Snoecx și de domnul M. Wimmer, în calitate de agenți,

intervenientă în cauza T-118/02,

\* Limbile de procedură: spaniola, germana, engleza și franceza.

**Mitsubishi HiTec Paper Bielefeld GmbH**, fostă Stora Carbonless Paper GmbH, cu sediul în Bielefeld (Germania), reprezentată de I. van Bael, avocat, și de domnul A. Kmiecik, solicitor,

reclamantă în cauza T-122/02,

**Papierfabrik August Koehler AG**, cu sediul în Oberkirch (Germania), reprezentată de I. Brinker și S. Hirsbrunner, avocats,

reclamantă în cauza T-125/02,

**M-real Zanders GmbH**, fostă Zanders Feinpapiere AG, cu sediul în Bergisch Gladbach (Germania), reprezentată de J. Burrichter și M. Wirtz, avocats,

reclamantă în cauza T-126/02,

**Papeteries Mougeot SA**, cu sediul în Laval-sur-Vologne (Franța), reprezentată inițial de G. Barsi, J. Baumgartner și J.-P. Hordies și ulterior de G. Barsi și J. Baumgartner, avocats,

reclamantă în cauza T-128/02,

**Torraspapel, SA**, cu sediul în Barcelona (Spania), reprezentată de O. Brouwer, F. Cantos și C. Schillemans, avocats,

reclamantă în cauza T-129/02,

**Distribuidora Vizcaína de Papeles, SL**, cu sediul în Derio (Spania), reprezentată de E. Pérez Medrano și I. Delgado González, avocats,

reclamantă în cauza T-132/02,

**Papelera Guipuzcoana de Zicuñaga, SA**, cu sediul în Hernani (Spania), reprezentată de I. Quintana Aguirre, avocat,

reclamantă în cauza T-136/02,

împotriva

**Comisiei Comunităților Europene**, reprezentată, în cauzele T-109/02 și T-128/02, de domnii W. Mölls și F. Castillo de la Torre, în calitate de agenți, asistați de N. Coutrelis, avocat, în cauzele T-118/02 și T-129/02, de domnii Mölls și A. Whelan, în calitate de agenți, asistați de M. van der Woude, avocat, în cauza T-122/02, inițial de domnii R. Wainwright și Mölls și ulterior de domnii Wainwright și Whelan, în calitate de agenți, în cauzele T-125/02 și T-126/02, de domnii Mölls și Castillo de la

Torre, asistați de H.-J. Freund, avocat, în cauzele T-132/02 și T-136/02, de domnii Mölls și Castillo de la Torre, asistați de J. Rivas Andrés și J. Gutiérrez Gisbert, avocats,

pârâtă,

având ca obiect anularea Deciziei 2004/337/CE a Comisiei din 20 decembrie 2001 privind o procedură de aplicare a articolului 81 din Tratatul CE și a articolului 53 din Acordul SEE (cauza COMP/E-1/36.212 — Hârtie autocopiativă) (JO 2004, L 115, p. 1) sau, în subsidiar, reducerea amenzii aplicate reclamantelor prin această decizie,

TRIBUNALUL DE PRIMĂ INSTANȚĂ AL COMUNITĂȚILOR EUROPENE  
(Camera a cincea),

compus din domnul M. Vilaras, președinte, domnii F. Dehousse și D. Šváby, judecători,

grefier: domnul J. Palacio González, administrator principal,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședințelor din 2 iunie 2005 (T-132/02 și T-136/02), din 7 iunie 2005 (T-109/02 și T-128/02), din 14 iunie 2005 (T-122/02), din 16 iunie 2005 (T-118/02 și T-129/02) și din 21 iunie 2005 (T-125/02 și T-126/02),



pronunță prezenta

## Hotărâre

### Istoricul cauzei

- 1 În toamna anului 1996, grupul Sappi de producție a hârtiei, a cărui societate-mamă este Sappi Ltd, a furnizat Comisiei informații și documente care i-au dat acesteia motive să suspecteze că exista sau că existase o înțelegere ocultă privind stabilirea prețurilor în sectorul hârtiei autocopiative, în care Sappi era prezent în calitate de producător.
- 2 Pe baza elementelor comunicate de Sappi, Comisia a efectuat investigații la anumiți producători de hârtie autocopiativă, în temeiul articolului 14 alineatele (2) și (3) din Regulamentul nr. 17 al Consiliului din 6 februarie 1962, Primul regulament de punere în aplicare a articolelor [81] și [82] din tratat (JO 1962, 13, p. 204, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 3). Astfel, investigațiile prevăzute la articolul 14 alineatul (3) din Regulamentul nr. 17 au fost efectuate la 18 și la 19 februarie 1997, în incintele întreprinderilor Arjo Wiggins Belgium SA, Papeteries Mougeot SA (denumită în continuare „Mougeot”), Torraspapel, SA, Sarriopapel y Celulosa, SA (denumită în continuare „Sarrió”) și Grupo Torras, SA. În plus, în perioada iulie-decembrie 1997 au fost realizate investigații în temeiul articolului 14 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 la întreprinderile Sappi, Arjo Wiggins Appleton plc (denumită în continuare „AWA”), Arjo Wiggins Europe Holdings Ltd, Arjo Wiggins SA și la filiala acesteia Guérimand SA, la Mougeot, Torraspapel, Sarrió, Unipapel, Sociedade Comercial de Celulose e Papel L<sup>da</sup>, Stora Carbonless Paper GmbH (denumită în continuare „Stora”, fostă Stora-Feldmühle AG) și la Papierfabrik August Koehler AG (denumită în continuare „Koehler”).

- 3 În anul 1999, Comisia a adresat solicitări de informații, în conformitate cu articolul 11 din Regulamentul nr. 17, întreprinderilor AWA, Mougeot, Torraspapel, Cartiere Sottrici Binda SpA (denumită în continuare „Binda”), Carrs Paper Ltd (denumită în continuare „Carrs”), Distribuidora Vizcaína de Papeles, SL (denumită în continuare „Divipa”), Ekman Iberica, SA (denumită în continuare Ekman), Papelera Guipuzcoana de Zicuñaga, SA (denumită în continuare Zicuñaga), Koehler, Stora, Zanders Feinpapier AG (denumită în continuare „Zanders”) și Copigraph SA. În aceste solicitări, întreprinderile în cauză au fost invitate să furnizeze informații referitoare la anunțurile de creșteri de prețuri, la volumele de vânzări, la clienții acestora, la cifra de afaceri și la întâlnirile acestora cu concurenți.
- 4 În răspunsul dat la solicitarea de informații, AWA, Stora și Copigraph și-au recunoscut participarea la reuniuni multilaterale în cadrul înțelegerii desfășurate între producătorii de hârtie autocopiativă. Aceste întreprinderi au furnizat Comisiei diferite documente și informații.
- 5 Cu referire la Mougeot, această întreprindere a contactat Comisia la 14 aprilie 1999, declarând că era dispusă să coopereze în cadrul investigației realizate potrivit Comunicării Comisiei privind neaplicarea de amenzi sau reducerea cuantumului acestora în cauzele având ca obiect înțelegeri (JO 1996, C 207, p. 4, denumită în continuare „comunicarea privind cooperarea”). Aceasta a recunoscut existența unei înțelegeri având ca obiect stabilirea prețurilor hârtiei autocopiative și a furnizat Comisiei informații asupra structurii cartelului, îndeosebi asupra diferitelor reuniuni la care au asistat reprezentanții săi.
- 6 La 26 iulie 2000, Comisia a inițiat procedura în prezenta cauză și a adoptat o comunicare privind obiecțiunile (denumită în continuare „CO”) pe care a adresat-o către 17 întreprinderi, printre care AWA, Bolloré SA și filiala acesteia Copigraph, Carrs, Zicuñaga, Divipa, Mitsubishi HiTech Paper Bielefeld GmbH (denumită în continuare MHTP), fostă Stora, Mougeot, Koehler, Sappi, Torraspapel și Zanders. Aceste întreprinderi au avut acces la dosarul de examinare al Comisiei sub forma unei copii pe CD-ROM, care le-a fost trimisă la 1 august 2000.

- 7 Cu excepția Binda, International Paper și Mitsubishi Paper Mills Ltd, toate întreprinderile destinate ale CO au depus observații scrise ca răspuns la obiecțiunile invocate de Comisie.
- 8 Audierea s-a desfășurat la 8 și la 9 martie 2001.
- 9 După consultarea comitetului consultativ privind înțelegerile și pozițiile dominante și având în vedere raportul final al consilierului-auditor, la 20 decembrie 2001, Comisia a adoptat Decizia 2004/337/CE privind o procedură de aplicare a articolului 81 din Tratatul CE și a articolului 53 din Acordul privind Spațiul Economic European (SEE) (cauza COMP/E-1/36.212 — Hârtie autocopiativă) (JO 2004, L 115, p. 1, denumită în continuare „decizia”).
- 10 La articolul 1 primul paragraf din decizie, Comisia constată că 11 întreprinderi au încălcat articolul 81 alineatul (1) CE și articolul 53 alineatul (1) din Acordul SEE prin participarea la un ansamblu de acorduri și de practici concertate în sectorul hârtiei autocopiativă.
- 11 La articolul 1 al doilea paragraf din decizie, Comisia constată că AWA, Bolloré, MHTP, Koehler, Sappi, Torraspapel și Zanders au participat la încălcare din luna ianuarie 1992 până în luna septembrie 1995, Carrs, din luna ianuarie 1993 până în luna septembrie 1995, Divipa, din luna martie 1992 până în luna ianuarie 1995, Zicuñaga, din luna octombrie 1993 până în luna ianuarie 1995 și Mougeot, din luna mai 1992 până în luna septembrie 1995.
- 12 La articolul 2 din decizie se impune întreprinderilor menționate la articolul 1 să înceteze încălcarea la care se referă acel articol, dacă acestea nu au făcut-o deja, și să se abțină, în cadrul activităților legate de hârtia autocopiativă, de la orice acord sau de la orice practică concertată care ar putea avea obiect sau efect identic sau asemănător cu cel al încălcării.

13 Potrivit articolului 3 primul paragraf din decizie, întreprinderilor în cauză le-au fost aplicate următoarele amenzi:

— AWA: 184,27 milioane de euro;

— Bolloré: 22,68 milioane de euro;

— Carrs: 1,57 milioane de euro;

— Divipa: 1,75 milioane de euro;

— MHTP: 21,24 milioane de euro;

— Zicuñaga: 1,54 milioane de euro;

— Mougeot: 3,64 milioane de euro;

— Koehler: 33,07 milioane de euro;

— Sappi Ltd: 0 euro;

— Torraspapel: 14,17 milioane de euro;

— Zanders: 29,76 milioane de euro.

- 14 Potrivit articolului 3 al doilea paragraf din decizie, amenzile trebuie plătite în termen de trei luni de la data notificării deciziei. Articolul 3 al treilea paragraf din decizie dispune că, la expirarea acestui termen, sunt datorate în mod automat dobânzi la o rată egală cu rata dobânzii aplicate de Banca Centrală Europeană pentru principalele sale operațiuni de refinanțare la 1 decembrie 2001, majorată cu 3,5 %, adică 6,77 %.
- 15 Cele 11 întreprinderi menționate la articolele 1 și 2 din decizie sunt destinate ale acesteia.
- 16 Reiese din decizie [considerentul (77)] că părțile la înțelegere au hotărât de comun acord un plan anticoncurențial global care urmărea, în esență, să îmbunătățească rentabilitatea participanților prin majorări colective ale prețurilor. Potrivit deciziei, în cadrul acestui plan global, principalul obiectiv al înțelegerii consta în a se pune de acord cu privire la creșterile de prețuri și la calendarul punerii în aplicare a acestora.
- 17 În acest scop, ar fi fost organizate reuniuni la diferite niveluri, general, național sau regional. Potrivit considerentului (89) al deciziei, reuniunile generale ale cartelului erau urmate de o serie de reuniuni naționale sau regionale având ca obiect asigurarea aplicării, pe fiecare piață, a creșterilor de prețuri convenite în cadrul reuniunilor generale. În cursul acestor reuniuni, participanții schimbau informații detaliate și individuale cu privire la prețurile și la volumele de vânzare [considerentul (97)]. În cadrul anumitor reuniuni naționale ale cartelului, în vederea asigurării aplicării creșterilor de prețuri convenite, erau atribuite cote de vânzare fiecărui participant și erau stabilite cote de piață pentru fiecare dintre aceștia [considerentul (81)].
- 18 Comisia a considerat că toți operatorii principali din SEE participaseră la aranjamentele constitutive ale înțelegerii și că acestea erau concepute, conduse și încurajate la niveluri ierarhic superioare ale fiecărei întreprinderi participante. Prin

însăși natura sa, punerea în aplicare a acestui tip de înțelegere ar determina în mod automat o gravă denaturare a concurenței [considerentul (377)]. Având în vedere natura comportamentului examinat, impactul concret al acestuia pe piața hârtiei autocopiative și faptul că a vizat piața comună în ansamblu și, după constituirea acestuia, SEE în ansamblu, Comisia a considerat că întreprinderile destinate ale deciziei săvârșiseră o încălcare foarte gravă a articolului 81 alineatul (1) CE și a articolului 53 alineatul (1) din Acordul SEE [considerentul (404)].

19 Pentru determinarea quantumului de plecare al amenzii în funcție de gravitatea încălcării, Comisia a clasificat întreprinderile în cauză în cinci categorii, în funcție de importanța relativă a acestora pe piața în discuție [considerentele (406)-(409)]. Aceasta a majorat apoi cu 100 % quantumul de bază astfel determinat pentru AWA, Bolloré și Sappi [considerentele (410)-(412)] în vederea asigurării unui efect suficient de descurajator al amenzii. Ulterior, în vederea stabilirii quantumului de plecare al amenzilor aplicate, Comisia a luat în considerare durata încălcării săvârșite de fiecare întreprindere [considerentele (413)-(417)].

20 Pe baza circumstanțelor agravante, Comisia a majorat cu 50 % quantumul de bază al amenzii aplicate AWA în virtutea rolului său de conducere [considerentele (418)-(424)]. În speță, Comisia nu a reținut nicio circumstanță atenuantă.

21 Comisia a adaptat quantumurile finale pentru a lua în considerare prevederile articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 [considerentul (434)], apoi a aplicat comunicarea privind cooperarea, care justifica o reducere a quantumului amenzilor cu 50 % pentru Mougeot, cu 35 % pentru AWA, cu 20 % pentru „Bolloré (Copigraph)” și cu 10 % pentru Carrs, MHTP și Zanders [considerentele (435)-(458)].

## Procedura și concluziile părților

22 Prin cererile introductive separate depuse la grefa Tribunalului între 11 și 18 aprilie 2002, Bolloré (T-109/02), AWA (T-118/02), MHTP (T-122/02), Koehler (T-125/02), Zanders (T-126/02), Mougeot (T-128/02), Torrassapel (T-129/02), Divipa (T-132/02) și Zicuñaga (T-136/02) au introdus prezentele acțiuni.

23 Bolloré solicită Tribunalului:

- în principal, anularea articolelor 1, 2 și 3 din decizie, în măsura în care aceste articole o privesc;
- în subsidiar, reducerea substanțială a cuantumului amenzii care îi este aplicată prin articolul 3 din decizie;
- obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.

24 AWA solicită Tribunalului:

- anularea sau, în subsidiar, reducerea substanțială a cuantumului amenzii care îi este aplicată în temeiul deciziei;
- obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată;
- luarea oricăror altor măsuri pe care Tribunalul le-ar putea considera adecvate.

25 Regatul Belgiei, care a intervenit în susținerea concluziilor formulate de AWA, solicită Tribunalului reducerea substanțială a cuantumului amenzii aplicate acestuia din urmă.

26 MHTP solicită Tribunalului:

- anularea articolului 1 din decizie, în măsura în care din cuprinsul acestuia rezultă că a participat la încălcare înainte de 1 ianuarie 1993;
- reducerea nivelului amenzii care îi este aplicată;
- obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.

27 Koehler solicită Tribunalului:

- anularea deciziei;
- în subsidiar, reducerea cuantumului amenzii care îi este aplicată prin articolul 3 din decizie;
- obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.



28 Zanders solicită Tribunalului:

- anularea articolului 3 din decizie, în măsura în care prin acesta îi este aplicată o amendă de 29,76 milioane de euro;
- în subsidiar, reducerea amenzii care îi este aplicată prin articolul 3 din decizie;
- obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.

29 Mougeot solicită Tribunalului:

- în principal, anularea deciziei;
- în subsidiar, reducerea substanțială a cuantumului amenzii aplicate de Comisie;
- obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.

30 Torraspapel solicită Tribunalului:

- anularea articolului 1 din decizie, în măsura în care reține că reclamanta a încălcat articolul 81 alineatul (1) CE între 1 ianuarie 1992 și luna septembrie 1993, și reducerea corespunzătoare a amenzii;

- reducerea în mod substanțial a amenzii aplicate reclamantei prin articolul 3 din decizie;
- obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată, incluzând cheltuielile și dobânzile aferente depunerii unei garanții bancare sau a unei plăți, în tot sau în parte, a amenzii.

31 Divipa solicită Tribunalului:

- anularea deciziei în măsura în care aceasta reține, în plus față de participarea la o înțelegere referitoare la piața spaniolă, participarea sa la un cartel care acoperă întreaga piață a SEE și, în subsidiar, reducerea amenzii care i-a fost aplicată prin această decizie;
- obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.

32 Zicuñaga solicită Tribunalului:

- în principal, anularea articolelor 1, 3 și 4 din decizie, în măsura în care aceste articole o privesc;
- în subsidiar, reducerea cuantumului amenzii aplicate de Comisie, în modul următor:
  - anularea majorării amenzii cu 10 %, cu motivarea că participarea sa la încălcare nu a depășit un an;

- reducerea în mod substanțial, cu minimum 60 %, a cuantumului de bază al amenzii datorită existenței circumstanțelor atenuante;

- obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.

33 În fiecare dintre aceste cauze, Comisia pune concluzii prin care solicită respingerea acțiunii și obligarea reclamantei la plata cheltuielilor de judecată.

34 În cauzele T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-128/02, T-132/02 și T-136/02, Tribunalul a adresat întrebări scrise la care părțile în cauză au răspuns în termenul acordat.

35 Prin scrisoarea din 14 iunie 2005, care include și observațiile asupra raportului de ședință, reclamanta în cauza T-126/02 a informat Tribunalul cu privire la schimbarea denumirii sociale și a statutului, Zanders Feinpapiere AG devenind M-real Zanders GmbH (de asemenea denumită în continuare „Zanders”).

36 Pledoariile și răspunsurile părților la întrebările Tribunalului au fost ascultate separat în cadrul ședințelor care s-au desfășurat la 2, 7, 14, 16 și la 21 iunie 2005.

37 Întrucât părțile au fost invitate de Tribunal, în cadrul ședinței din fiecare cauză, să își prezinte observațiile cu privire la eventuala reunire a tuturor cauzelor în vederea pronunțării hotărârii, iar acestea nu au formulat obiecții, Tribunalul consideră că este necesară reunirea prezentelor cauze în vederea pronunțării hotărârii, în conformitate cu articolul 50 din Regulamentul său de procedură.

## În drept

- 38 Concluziile reclamantelor privesc anularea deciziei și/sau desființarea ori reducerea amenzii.

### I — *Cu privire la motivele care urmăresc anularea deciziei*

- 39 Reclamantele solicită, după caz, anularea totală a deciziei sau a anumitor dispoziții care le privesc. Aceste concluzii privind anularea se întemeiază pe motive de formă, referitoare la derularea procedurii administrative, și pe motive de fond, referitoare la constatările și la aprecierile Comisiei asupra participării anumitor întreprinderi la încălcare.

### A — *Cu privire la motivele referitoare la desfășurarea procedurii administrative*

1. Cu privire la primul motiv, întemeiat pe o încălcare a dreptului de a fi audiat care decurge din nedivulgarea, în cursul procedurii administrative, a documentelor calificate de Comisie ca fiind confidențiale

#### a) Argumentele părților

- 40 Zicușaga susține că atât din doctrină, cât și de la articolul 19 din Regulamentul nr. 17 rezultă că accesul complet la dosarul de examinare constituie o garanție procedurală destinată să asigure exercitarea efectivă a dreptului la apărare, în special

a dreptului de a fi audiat. Aceasta subliniază că garanția respectivă urmărește să permită părții în cauză nu numai să conteste documentele incriminatoare invocate de Comisie, ci și să aibă acces la înscrisurile favorabile, susceptibile să fie utile în apărarea sa.

41 În opinia sa, în ceea ce privește documentele confidențiale, Comisiei îi revine obligația să concilieze interesul legitim al întreprinderii în cauză de respectare a confidențialității, pe de o parte, cu dreptul la apărare, pe de altă parte. Cu toate acestea, în decizia finală, Comisia nu ar putea să se întemeieze pe documente cu privire la care persoanei incriminate nu i s-a dat posibilitatea să își susțină punctul de vedere. În plus, refuzul Comisiei de a comunica un document în cursul procedurii administrative ar constitui o încălcare a dreptului de apărare, din moment ce există o șansă ca procedura administrativă să fi putut ajunge la un rezultat diferit în cazul comunicării acestui document către persoana interesată. În opinia Zicușăga, rezultă că nedivulgarea documentelor calificate de Comisie ca fiind confidențiale a încălcat dreptul la apărare al reclamantei.

42 Comisia subliniază că examinarea pe care a realizat-o respectă toate garanțiile cerute și nu încalcă niciun principiu de drept. Pe de altă parte, aceasta consideră că, în măsura în care Zicușăga nu precizează ce documente incriminatoare ar fi fost utilizate de Comisie, argumentul acesteia este inadmisibil.

#### b) Aprecieră Tribunalului

43 Trebuie subliniat de la început caracterul ambiguu al argumentării formulate de Zicușăga. Denumirea motivului în discuție („Încălcarea dreptului de a fi audiat. Neprezentarea documentelor incriminatoare”) lasă să se înțeleagă că reclamanta contestă doar necomunicarea din partea Comisiei, în cursul procedurii administrative, a documentelor incriminatoare utilizate în decizie. Alte fragmente din cerere

sugerează că este criticată de asemenea nedivulgarea, în cursul acestei proceduri, a documentelor despre care se pretinde că sunt susceptibile să conțină elemente dezincriminatoare.

- 44 În măsura în care Zicuñaga înțelege să critice faptul că, în cursul procedurii administrative, Comisia nu ar fi comunicat documentele despre care se pretinde că au fost utilizate în scopul incriminării în cuprinsul deciziei, trebuie arătat, după cum procedează și Comisia în înscrisurile sale, că Zicuñaga nu identifică niciun document de această natură. Întrucât nu este în niciun fel susținută, această afirmație trebuie, în această măsură, respinsă.
- 45 În măsura în care Zicuñaga critică faptul că, în cursul perioadei administrative, Comisia i-ar fi refuzat accesul la documente în legătură cu care aceasta pretinde că i-ar fi fost utile în apărare deoarece erau susceptibile să conțină elemente dezincriminatoare, trebuie amintit că, potrivit jurisprudenței, pentru a permite întreprinderilor în cauză să se apere în mod efectiv împotriva obiecțiunilor formulate în cadrul CO în ceea ce le privește, Comisia este obligată să permită accesul la întregul dosar de examinare, cu excepția documentelor care conțin secrete de afaceri ale altor întreprinderi sau alte informații confidențiale și a documentelor interne ale Comisiei (hotărârea Tribunalului din 20 martie 2002, LR AF 1998/Comisia, T-23/99, Rec., p. II-1705, punctul 170 și jurisprudența citată).
- 46 În plus, dreptul întreprinderilor și al asociațiilor de întreprinderi la protecția secretelor lor de afaceri trebuie conciliat cu garantarea dreptului de acces la întregul dosar. Prin urmare, în măsura în care Comisia consideră că anumite documente din dosarul său de examinare conțin secrete de afaceri sau alte informații confidențiale, trebuie să pregătească versiuni neconfidențiale ori trebuie ca acestea să fie pregătite de întreprinderile sau de asociațiile de întreprinderi de la care emană documentele în discuție. Dacă pregătirea versiunilor neconfidențiale ale tuturor documentelor se dovedește dificilă, părților în cauză trebuie să le fie transmisă o listă suficient de precisă de documente pentru a le permite să evalueze oportunitatea de a solicita

accesul la documente specifice (a se vedea în acest sens hotărârea Tribunalului din 29 iunie 1995, Solvay/Comisia, T-30/91, Rec., p. II-1775, punctele 88-94).

- 47 În speță, din înscrisurile întreprinderii Zicuñaga rezultă că aceasta critică în mod special faptul că i-ar fi fost refuzat de către Comisie accesul la informațiile detaliate, menționate în considerentul (288) al deciziei, privind vânzările realizate în fiecare țară pe teritoriul SEE, pe perioada de referință a înțelegerii, de mai multe întreprinderi incriminate, printre care și Zicuñaga. În opinia acesteia din urmă, informațiile respective conțin probabil elemente care i-ar fi permis să demonstreze că nu a aplicat o politică de prețuri concertată cu fabricanții europeni de hârtie autocopiativă.
- 48 În această privință, lista documentelor constitutive ale dosarului în cauza T-136/02, depusă de Comisie ca răspuns la o întrebare adresată de Tribunal, evidențiază că, în cursul procedurii administrative, Comisia a pus la dispoziția părților o versiune neconfidențială a documentelor care corespund informațiilor menționate în considerentul (288), în condițiile în care aceste documente erau clasificate ca fiind inaccesibile. Zicuñaga a putut așadar să evalueze oportunitatea solicitării accesului la documente specifice.
- 49 Trebuie amintit în această privință că, într-o procedură de constatare a încălcării articolului 81 CE, Comisia nu este obligată să asigure accesul, din proprie inițiativă, la documentele care nu figurează în dosarul de examinare și pe care nu are intenția să le utilizeze pentru incriminarea părților în cauză în decizia definitivă. O parte care ia cunoștință în cursul procedurii administrative de faptul că în posesia Comisiei se află documente care i-ar putea fi utile în apărare este obligată să depună la Comisie o cerere expresă de acces la aceste documente. Nedepunerea acestei cereri în cursul procedurii administrative determină decăderea din dreptul de a solicita accesul la aceste documente în cadrul unei eventuale acțiuni în anulare împotriva deciziei definitive (hotărârea Tribunalului din 15 martie 2000, Cimenteries CBR și alții/Comisia, T-25/95, T-26/95, T-30/95-T-32/95, T-34/95-T-39/95, T-42/95-T-46/95,

T-48/95, T-50/95-T-65/95, T-68/95-T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 și T-104/95, Rec., p. II-491, denumită în continuare „hotărârea Ciment”, punctul 383).

50 Or, în cursul procedurii administrative, Zicuñaga nu a introdus nicio cerere formală de acces la versiunea confidențială a informațiilor sus-menționate. Într-adevăr, deși aceasta menționează, în răspunsul la o întrebare adresată de Tribunal, o solicitare scrisă de acces la aceste informații și depune scrisoarea Comisiei de respingere a acestei solicitări, trebuie să se constate că această solicitare este datată 3 aprilie 2002, așadar este ulterioară încheierii procedurii administrative și adoptării deciziei. Faptul că Zicuñaga nu a formulat o asemenea solicitare în cursul procedurii administrative are ca efect decăderea din dreptul de a introduce o acțiune în anulare.

51 În consecință, acest motiv invocat de Zicuñaga trebuie respins.

2. Cu privire la al doilea motiv, întemeiat pe o încălcare a dreptului de acces la dosar pe motivul necomunicării unor documente care nu au fost incluse în dosarul de examinare comunicat pe CD-ROM

#### a) Argumentele părților

52 Koehler reproșează Comisiei faptul că nu i-a permis accesul la anumite documente care nu făceau parte din dosarul de examinare comunicat pe CD-ROM la 1 august 2000 destinatarilor CO. Această întreprindere are în vedere în mod specific răspunsurile la CO ale altor destinatari, precum și anexele la aceste răspunsuri, în special raportul de expertiză menționat în nota de subsol nr. 365 din decizie, care ar fi fost comunicat Comisiei de către AWA. Koehler susține că numeroase aluzii la



răspunsurile la CO care sunt incluse în decizie atestă că, la analizarea faptelor și în momentul calculului amenzilor, Comisia s-a întemeiat pe aceste răspunsuri. Koehler adaugă că răspunsul dat de Mougeot la CO arată că dosarul conținea în mod vizibil și informații care i-ar fi fost utile în apărare.

- 53 Comisia răspunde că, deși este adevărat că nu se poate întemeia decât pe fapte asupra cărora întreprinderile interesate au avut ocazia să ofere explicații, răspunsurile la CO nu fac parte din dosarul de examinare la care trebuie acordat accesul. Este necesar ca procedura administrativă să fie considerată închisă din momentul primirii acestor răspunsuri și nu poate fi continuată la nesfârșit întrucât fiecare întreprindere dorește să își exprime poziția cu privire la observațiile altora. Koehler nu ar fi identificat elementul incriminator pe care Comisia și-ar fi întemeiat obiecțiunea împotriva sa fără să fi avut posibilitatea să se pronunțe în această privință.

#### b) Aprecieria Tribunalului

- 54 Argumentarea formulată de Koehler trebuie să fie interpretată în sensul că include două aspecte. Pe de o parte, anumite documente care nu figurează în dosarul de examinare la care a avut acces ar fi fost utilizate de Comisie ca elemente incriminatorie în cadrul deciziei, fără ca, în cursul procedurii administrative, Koehler să fi avut acces la acestea și să se fi putut pronunța în privința lor. Pe de altă parte, Comisia nu ar fi comunicat către Koehler documente care nu figurau în dosarul de examinare la care a avut acces, care ar fi putut conține elemente dezincriminatorie în privința sa. Aceste două aspecte trebuie analizate în mod separat.
- 55 În primul rând, în ceea ce privește necomunicarea pretinselor elemente incriminatorie care nu figurau în dosarul de examinare la care Koehler a avut acces, trebuie amintit, cu titlu introductiv, că un document nu poate fi considerat

incriminator pentru o reclamantă decât atunci când este utilizat de Comisie în susținerea constatării unei încălcări la care ar fi participat această reclamantă (hotărârea Cement, punctul 284).

56 Întrucât documentele necomunicate părților în cauză în cursul procedurii administrative nu constituie mijloace de probă opozabile (a se vedea în acest sens hotărârea Curtii din 3 iulie 1991, AKZO/Comisia, C-62/86, Rec., p. I-3359, punctul 21, hotărârile Tribunalului din 10 martie 1992, Shell/Comisia, T-11/89, Rec., p. II-757, punctele 55 și 56, și ICI/Comisia, T-13/89, Rec., p. II-1021, punctele 34 și 35), este necesar ca aceste documente să nu fie reținute drept mijloace de probă, dacă se dovedește că în decizia atacată Comisia s-a întemeiat pe documente care nu au figurat în dosarul de examinare și care nu au fost comunicate reclamantelor (hotărârea Cement, punctul 382; a se vedea de asemenea, în acest sens, hotărârea Curtii din 25 octombrie 1983, AEG/Comisia, 107/82, Rec., p. 3151, punctele 24-30, hotărârile Solvay/Comisia, punctul 46 de mai sus, punctul 57, și ICI/Comisia, citată anterior, punctul 36).

57 Rezultă că, în măsura în care, pentru stabilirea existenței unei încălcări într-o procedură de aplicare a articolului 81 alineatul (1) CE, Comisia înțelege să se întemeieze pe un fragment dintr-un răspuns la o comunicare privind obiecțiunile sau pe un document anexat la un asemenea răspuns, celorlalte părți implicate în această procedură trebuie să li se acorde posibilitatea să se pronunțe asupra unui asemenea element de probă (a se vedea în acest sens hotărârile AKZO/Comisia, punctul 56 de mai sus, punctul 21, Shell/Comisia, punctul 56 de mai sus, punctul 55, și ICI/Comisia, punctul 56 de mai sus, punctul 34).

58 În speță, reclamanta afirmă la modul general în cererea sa introductivă că, „[d]in cauza numeroaselor trimiteri la notele de subsol, nu ar fi nicio îndoială că, pentru a-și susține atât prezentarea faptelor, cât și calculul cuantumului amenzii, Comisia a utilizat observațiile celorlalte părți la procedură”. O afirmație atât de generală nu permite totuși să se stabilească ce documente specifice se pretinde că ar fi fost utilizate în decizie drept elemente incriminatorie față de Koehler. În plus, în cadrul ședinței, Koehler a admis că nu a existat niciun document incriminator la care nu a avut acces.

- 59 În al doilea rând, în ceea ce privește necomunicarea pretinselor elemente dezincriminatoire care nu erau conținute de dosarul de examinare la care a avut acces, Koehler are în vedere răspunsurile la CO ale altor destinatari ai acesteia, precum și anexele la aceste răspunsuri. Totuși, nu demonstrează că a solicitat Comisiei în mod expres comunicarea acestor elemente; Koehler însăși a admis, în cadrul ședinței, că nu a formulat o cerere de acces la aceste documente. Prin urmare, este inadmisibilă contestarea de către Koehler a faptului că nu a avut acces la aceste elemente (a se vedea în acest sens hotărârea Cement, punctul 383; a se vedea de asemenea punctul 49 de mai sus).
- 60 Mai mult, Koehler nu a demonstrat că, dacă ar fi avut acces la răspunsurile la CO ale altor destinatari ai acesteia și la anexele la respectivele răspunsuri, ar fi putut să invoce argumente de natură să afecteze rezultatul la care s-a ajuns în decizie (a se vedea în acest sens hotărârea Curții din 10 iulie 1980, Distillers/Comisia, 30/78, Rec., p. 2229, punctul 26, și hotărârea Tribunalului din 27 noiembrie 1990, Kobor/Comisia, T-7/90, Rec., p. II-721, punctul 30).
- 61 Într-adevăr, în ceea ce privește, mai întâi, raportul de expertiză anexat de AWA la răspunsul la CO, în măsura în care trimiterea făcută de Koehler la acest raport urmărește identificarea unui document care nu era conținut în dosarul de cercetare la care a avut acces și care i-ar fi putut fi util în apărare, rezultă din decizie [considerentele (390), (392) și (396)] că au fost respinse de Comisie în mod explicit argumentele referitoare la pretinsa absență a impactului real al încălcării asupra pieței, dezvoltate de AWA pe baza acestui raport, în cursul procedurii administrative. Prin urmare, nu poate fi admis argumentul expus de Koehler, potrivit căruia faptul că nu a avut acces la acest raport în cursul procedurii administrative a dăunat apărării sale.
- 62 În continuare, în ceea ce privește răspunsul la CO al întreprinderii Mougeot, Koehler afirmă, în replică, faptul că răspunsul menționat arată că dosarul conținea în mod vizibil elemente utile apărării sale. În această privință, Koehler face trimitere la fragmentul din acest răspuns citat în considerentul (293) al deciziei, în care Mougeot, schimbând o declarație făcută anterior în fața Comisiei, pretinde că „[CO]

nu demonstrează că reuniunile AEMCP [Association of European Manufacturers of Carbonless Paper] au servit drept cadru pentru mecanisme coluzive înainte de restructurarea asociației în luna septembrie 1993”. Cu toate acestea, în considerentul (295) al deciziei, Comisia respinge în mod explicit acest argument, susținând că declarațiile coroborate date de Sappi, de Mougeot și de AWA dovedesc că reuniunile generale ale cartelului au început cel mai târziu în anul 1992. Făcând trimitere la considerentele (112) și (113) ale deciziei, Koehler adaugă că probele furnizate de Sappi confirmă că a existat o coluziune în cadrul reuniunilor Asociației Producătorilor Europeni de Hârtie Autocopiativă (AEMCP) sau al reuniunilor desfășurate cu ocazia celor din urmă, înainte de luna septembrie 1993. Așadar, în mod contrar celor susținute de Koehler, fragmentul pe care aceasta îl citează din răspunsul la CO al întreprinderii Mougeot nu dovedește că răspunsurile la CO și documentele anexate la respectivele răspunsuri ar fi permis acestei întreprinderi să dezvolte argumente susceptibile să determine un rezultat diferit al procedurii administrative.

63 Având în vedere toate considerațiile de mai sus, prezentul motiv trebuie respins.

3. Cu privire la al treilea motiv, determinat de o încălcare a dreptului la apărare și a principiului contradictorialității, rezultată din lipsa de concordanță între CO și decizie

a) Argumentele părților

64 Bolloré susține că, în etapa CO, Comisia a reținut participarea sa la încălcare numai datorită răspunderii, în calitate de societate-mamă, pentru acțiunile personale ale filialei sale Copigraph. În schimb, decizia ar conține o nouă obiecțiune în privința sa, întemeiată pe implicarea sa personală și autonomă în înțelegere. Aceasta pretinde că, fără să îi ofere posibilitatea de a-și exprima poziția asupra acestei obiecțiuni în cadrul procedurii administrative, Comisia i-a încălcat dreptul la apărare.

- 65 Comisia contestă faptul că, în cuprinsul deciziei, se consideră că întreprinderea Bolloré este implicată personal în încălcare. Reclamantei i s-ar imputa acțiunile filialei sale cu motivarea că ar forma cu aceasta din urmă o unică și aceeași întreprindere. Prezentul motiv nu ar putea așadar să fie admis decât dacă s-ar demonstra că imputarea încălcării față de reclamantă pentru acest motiv nu apărea în cuprinsul CO sau dacă s-ar dovedi că, în cuprinsul deciziei, Comisia își întemeiease aprecierea pe fapte cu privire la care Bolloré nu ar fi putut să își susțină punctul de vedere în cursul procedurii precontencioase. Or, nu acesta este cazul în speță.

#### b) Aprecierea Tribunalului

- 66 Cu privire la acest aspect, trebuie amintit că dreptul la apărare, care constituie un principiu fundamental al dreptului comunitar și trebuie respectat în orice împrejurare, în special în orice procedură susceptibilă să conducă la aplicarea unor sancțiuni, chiar dacă este vorba despre o procedură administrativă, impune ca să i se fi oferit întreprinderii în cauză posibilitatea să își exprime în mod util punctul de vedere asupra realității și pertinentei faptelor, a obiecțiunilor și a circumstanțelor invocate de Comisie (hotărârea Tribunalului din 16 decembrie 2003, *Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied și Technische Unie/Comisia*, T-5/00 și T-6/00, Rec., p. II-5761, punctul 32 și jurisprudența citată).
- 67 Potrivit jurisprudenței, CO trebuie să conțină o expunere a obiecțiunilor, redactată în termeni suficient de clari, chiar dacă sunt sumari, pentru a permite persoanelor în cauză să ia cunoștință în mod efectiv de comportamentele care le sunt imputate de Comisie. Într-adevăr, numai pe baza acestei condiții, CO poate să îndeplinească funcția care îi este atribuită prin regulamentele comunitare și care constă în furnizarea tuturor elementelor necesare întreprinderilor și asociațiilor de întreprinderi pentru ca acestea să își expună în mod util apărarea înainte ca o decizie definitivă să fie adoptată de Comisie (hotărârea Curții din 31 martie 1993, *Ahlström*

Osakeyhtiö și alții/Comisia, C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 și C-125/85-C-129/85, Rec., p. I-1307, punctul 42, și hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, Mo och Domsjö/Comisia, T-352/94, Rec., p. II-1989, punctul 63).

68 În plus, o încălcare a dreptului la apărare în cursul procedurii administrative se apreciază în lumina obiecțiunilor reținute de Comisie în CO și în decizie (hotărârile Tribunalului din 29 iunie 1995, ICI/Comisia, T-36/91, Rec., p. II-1847, punctul 70, și Solvay/Comisia, punctul 46 de mai sus, punctul 60). În aceste condiții, constatarea unei încălcări a dreptului la apărare presupune ca obiecțiunea, față de care întreprinderea susține că nu i-a fost imputată în cuprinsul CO, este reținută de Comisie în decizia atacată.

69 Luând în considerare jurisprudența amintită la cele trei puncte precedente, în speță, trebuie verificat mai întâi în ce temei a fost reținută de către Comisie în cuprinsul deciziei răspunderea întreprinderii Bolloré în cadrul încălcării. Informațiile pertinente figurează în cadrul considerentelor (353)-(356) ale deciziei [partea a II-a (Apreciere juridică) punctul 2.3 (Răspunderea pentru încălcare 2) (Copigraph și Bolloré)].

70 Aceste considerente au următorul cuprins:

„(353) Filială deținută în întregime de [Bolloré] (fostă Bolloré Technologies SA) pe durata încălcării, Copigraph a fost achiziționată de AWA în luna noiembrie 1998. Copigraph și-a încetat activitatea la 2 februarie 2000, cu efect începând cu 30 decembrie 2000. Bolloré consideră că nu poate fi considerată responsabilă pentru comportamentul Copigraph, aceasta din urmă beneficiind de o completă autonomie economică. În opinia Bolloré, această autonomie își are originea în următorii factori: structurile administrative ale întreprinderilor Copigraph și Bolloré erau în întregime distincte, Copigraph dispunea de propria infrastructură, iar politica sa comercială

era independentă deoarece dobândea, practic, 35 % din necesarul său de materii prime din exteriorul grupului Bolloré, în special de la un concurent al acestuia.

(354) Copigraph făcea parte din divizia «[H]ârtii speciale» a întreprinderii Bolloré, iar administratorul acestui departament la acel moment, [domnul V.], era, în același timp, director general al Copigraph. În plus, directorul comercial al Copigraph la acel moment, [domnul J. B.], ocupa, de asemenea, o funcție în cadrul departamentului de vânzări al fabricii de hârtie din Thonon începând cu anul 1994. Așadar, [Bolloré] era cu siguranță informată de participarea filialei sale la înțelegere.

(355) De asemenea, există dovezi care implică direct societatea-mamă [Bolloré] în activitățile cartelului. Bolloré era membră a AEMCP, ale cărei reuniuni oficiale au reprezentat, în egală măsură, reuniuni ale cartelului între luna ianuarie 1992 și luna septembrie 1993. Reprezentantul Bolloré, [domnul V.], șeful departamentului «[H]ârtii speciale», participa la aceste reuniuni ale cartelului împreună cu directorul comercial al Copigraph. De asemenea, acesta a participat la reuniunea cartelului din 1 octombrie 1993 consacrată pieței franceze. La toate reuniunile ulterioare ale cartelului în care au fost identificați reprezentanții individuali ai Copigraph, era prezent și directorul comercial al Copigraph. Toate aceste reuniuni au avut loc în anul 1994 și, după cum s-a arătat deja, directorul comercial al Copigraph ocupa, în același timp, o funcție în cadrul departamentului de vânzări al Bolloré.

(356) Pe această bază, Comisia consideră că, în ceea ce privește înțelegerea, Bolloré este răspunzătoare nu numai pentru comportamentul propriu, ci și pentru comportamentul Copigraph pe durata întregii perioade menționate.” [traducere neoficială]

71 Din extrasul din decizie reprodus mai sus rezultă că întreprinderii Bolloré i s-a atribuit răspunderea pentru încălcare cu motivarea că, pe de o parte, trebuia considerată responsabilă pentru participarea filialei sale Copigraph la înțelegere și, pe de altă parte, că existau dovezi privind implicarea sa directă în activitățile cartelului.

- 72 Bolloré nu contestă că CO i-a permis să înțeleagă și să își exprime poziția cu privire la împrejurarea că, în respectiva CO, Comisia îi imputa încălcarea datorită răspunderii sale, în calitate de societate-mamă care deținea în întregime filiala Copigraph la momentul încălcării, pentru participarea întreprinderii Copigraph la înțelegere. Critica sa privește lipsa indicării, în cuprinsul CO, a intenției Comisiei de a-i imputa încălcarea pe motivul implicării sale directe în activitățile înțelegerii.
- 73 Fragmente relevante din cuprinsul CO sunt menționate la punctele 240-245 și 248 [partea a II-a (Aprecierea juridică) punctul B (Aplicarea normelor de concurență) 8 (Răspunderea pentru încălcare)].
- 74 Înainte de toate, trebuie arătat că, la aceste puncte din cuprinsul CO, Comisia nu menționa în niciun fel implicarea directă a Bolloré în înțelegere, spre deosebire de informațiile referitoare la alte societăți-mamă menționate în cuprinsul CO, precum AWA și Torraspapel, în privința cărora Comisia menționează, cu referire la AWA, că „[aceasta] a participat în mod direct și autonom la înțelegerea ilicită prin intermediul diviziei sale Arjo Wiggins Carbonless Paper Operation” și, cu referire la Torraspapel, că „există de asemenea dovezi care implică în mod direct societatea-mamă în activitățile coluzive”.
- 75 În continuare, după cum Bolloré subliniază în mod întemeiat, rezultă de la punctul 243 din CO că a fost realizată o distincție, de către Comisie, între două tipuri de situații:

„În ceea ce privește raporturile între societățile-mamă și filiale, Comisia adresează prezenta comunicare privind obiecțiunile societății-mamă, dacă

— două sau mai multe dintre filialele sale au participat la încălcare;



— societatea-mamă a fost implicată în încălcare.

În celelalte cazuri de participare a unei filiale, comunicarea este adresată acesteia și societății-mamă.”

76 În ceea ce privește grupul format din Bolloré și Copigraph, CO a fost adresată nu numai Bolloré, ci și Copigraph, ceea ce, luând în considerare criteriile enunțate la punctul 243 din CO, a fost de natură să confirme impresia avută de Bolloré că, în etapa CO, Comisia nu considera că Bolloré, societate-mamă a grupului, fusese implicată în mod direct în încălcare.

77 Se impune așadar constatarea că, potrivit CO, Comisia înțelegea să îi impute Bolloré răspunderea pentru încălcare numai datorită faptului că aceasta, în calitate de societate-mamă a grupului constituit la momentul comiterii încălcării din Bolloré și Copigraph, filiala sa deținută în întregime, trebuia considerată responsabilă pentru conduita ilicită a întreprinderii Copigraph. Din cuprinsul CO, Bolloré nu putea să prevadă că, pentru a-i imputa răspunderea pentru încălcare, Comisia înțelegea să se întemeieze în egală măsură pe implicarea directă din partea acesteia în activitățile întelegerii, după cum procedează în decizie.

78 Trebuie adăugat că faptele menționate de Comisie în considerentul (355) al deciziei, în susținerea tezei sale referitoare la implicarea directă a Bolloré în încălcare, respectiv afilierea Bolloré la AEMCP și reprezentarea sa de către domnii V. și J. B. la mai multe reuniuni ale cartelului, nu erau menționate în cuprinsul CO. Într-adevăr, chiar dacă se admite, conform tezei Comisiei, că afilierea întreprinderii Bolloré la AEMCP rezulta din documente anexate la CO, se impune constatarea că, în cuprinsul acesteia, Comisia menționa numai Copigraph între membrii AEMCP și, în niciun moment, Bolloré. În privința domnilor V. și J. B., aceștia erau desemnați în mod constant, în cuprinsul CO, ca fiind reprezentanți ai întreprinderii Copigraph,

iar nu ai întreprinderii Bolloré la reuniunile cartelului. În plus, în niciun fragment din CO, Comisia nu a menționat Bolloré printre întreprinderile reprezentate la asemenea reuniuni.

79 Prin urmare, CO nu a permis întreprinderii Bolloré să ia cunoștință de obiecțiunea întemeiată pe implicarea sa directă în încălcare, nici chiar de faptele reținute de Comisie în decizie în susținerea acestei obiecțiuni, astfel încât, astfel cum rezultă din răspunsul la CO, Bolloré nu a putut să își asigure în mod util apărarea, în cursul procedurii administrative, cu privire la această obiecțiune și cu privire la aceste fapte.

80 Cu toate acestea, trebuie subliniat că, deși decizia conține noi susțineri în fapt sau în drept cu privire la care întreprinderile în cauză nu au fost audiate, viciul constatat nu va determina anularea deciziei sub acest aspect decât în măsura în care susținerile respective nu pot fi dovedite în mod temeinic pe baza altor elemente reținute în decizie și cu privire la care întreprinderile în cauză au avut ocazia să își susțină punctul de vedere (hotărârea Tribunalului din 30 septembrie 2003, Atlantic Container Line și alții/Comisia, T-191/98, T-212/98-T-214/98, Rec., p. II-3275, punctul 196; a se vedea de asemenea, în acest sens, hotărârea Tribunalului din 28 februarie 2002, Compagnie générale maritime și alții/Comisia, T-86/95, Rec., p. II-1011, punctul 447). Pe de altă parte, încălcarea dreptului la apărare al Bolloré nu ar fi de natură să afecteze validitatea deciziei în ceea ce o privește decât dacă decizia ar fi întemeiată numai pe implicarea directă a Bolloré în încălcare (a se vedea în acest sens hotărârea Mo och Domsjö/Comisia, punctul 67 de mai sus, punctul 74). În acest caz, într-adevăr, întrucât nu poate fi reținută noua obiecțiune întemeiată în cuprinsul deciziei pe o implicare directă a Bolloré în activitățile cartelului, aceștia nu i s-ar putea imputa răspunderea pentru încălcare.

81 În schimb, dacă în cadrul examinării pe fond (a se vedea în continuare punctele 123-150) s-ar dovedi că în mod întemeiat Comisia a considerat că Bolloré era responsabilă pentru participarea filialei sale Copigraph la înțelegere, nelegalitatea săvârșită de Comisie nu ar fi suficientă pentru a justifica anularea deciziei deoarece

aceasta nu ar fi putut avea o influență determinantă asupra dispozitivului reținut de Comisie (a se vedea în acest sens hotărârea Tribunalului din 14 mai 2002, *Graphischer Maschinenbau/Comisia*, T-126/99, Rec., p. II-2427, punctul 49, și hotărârea Tribunalului din 14 decembrie 2005, *Honeywell/Comisia*, T-209/01, nepublicată încă în Recueil, punctul 49). Într-adevăr, potrivit unei jurisprudențe consacrate, în măsura în care anumite motive ale unei decizii sunt, prin ele însele, de natură să o justifice în mod temeinic, viciile care ar putea afecta alte motive ale actului nu au niciun efect asupra dispozitivului acestuia (hotărârea Tribunalului din 21 septembrie 2005, *EDP/Comisia*, T-87/05, Rec., p. II-3745, punctul 144; a se vedea de asemenea, în acest sens, hotărârea Curții din 12 iulie 2001, *Comisia și Franța/TF1*, C-302/99 P și C-308/99 P, Rec., p. I-5603, punctele 26-29).

4. Cu privire la al patrulea motiv, întemeiat pe încălcarea dreptului la apărare, a dreptului la o procedură echitabilă și a principiului prezumției de nevinovăție

#### a) Argumentele părților

82 În primul rând, Zicuñaga susține că, prin reținerea participării sale la înțelegeri pe baza unor simple prezumții și declarații indirecte, Comisia a încălcat principiul prezumției de nevinovăție. Aceasta arată că lipsa unei sancțiuni suficient de clare în cazul furnizării de informații inexacte sau incomplete poate instiga întreprinderile să transmită Comisiei informații reconstituite sau deformate pentru a-și evidenția cooperarea. Zicuñaga adaugă că, deși inițial o întreprindere nu putea spera să beneficieze de clemența Comisiei decât în cazul furnizării de dovezi concludente, ulterior Comisia a devenit mai îngăduitoare. Zicuñaga susține că, în aceste condiții, declarațiile date de Sappi trebuie să fie luate în considerare cu prudență și nu se poate considera că prezintă încredere decât dacă sunt susținute de alte elemente de probă.

83 În al doilea rând, Zicuñaga susține că aprecierile Comisiei nu pot fi întemeiate pe mărturiile unei persoane a cărei identitate nu este cunoscută, cu riscul de a aduce atingere dreptului la apărare, dacă nu se permite combaterea susținerilor acestui martor în cadrul audierii sale. Făcând trimitere la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, aceasta pretinde că este indispensabil ca martorul să poată fi confruntat cu afirmațiile sale în vederea măsurării gradului de credibilitate a mărturiei și a persoanei respective și să fie acordată persoanei incriminate posibilitatea să conteste o mărturie incriminatoare și să îi adreseze întrebări autorului în cursul depoziției sale sau ulterior.

84 Comisia contestă calificarea ca simple supoziții sau declarații indirecte a elementelor pe care se întemeiază pentru stabilirea participării Zicuñaga la încălcare. Aceasta subliniază că instanțele comunitare nu au pus niciodată la îndoială legalitatea Comunicării privind cooperarea și nici valoarea probatorie a declarațiilor întreprinderilor făcute în acest temei. Pe de altă parte, Regulamentul nr. 17 nu ar prevedea posibilitatea interogării martorilor în cadrul procedurii administrative, iar reclamanta nu ar fi formulat nicio solicitare în acest sens în fața Tribunalului.

#### b) Aprecierea Tribunalului

85 În măsura în care, prin această argumentare, Zicuñaga înțelege să nege valoarea probatorie a declarațiilor persoanelor neidentificate, invocate de Comisie în susținerea obiecțiunilor formulate împotriva Zicuñaga în cuprinsul deciziei, argumentarea respectivă ține de examinarea pe fond, la care se va recurge ulterior, care constă în verificarea împrejurării dacă aceste obiecțiuni au fost dovedite în mod suficient.

86 În măsura în care argumentarea examinată urmărește de asemenea să critice o încălcare a dreptului la apărare și a dreptului la o procedură echitabilă prin aceea că absența menționării, în cuprinsul CO, a identității autorului sau a autorilor

declarațiilor care susțin aprecierile Comisiei referitoare la Zicuñaga a împiedicat-o să conteste aceste aprecieri prin solicitarea audierii acestui autor sau a acestor autori în cursul procedurii administrative, trebuie amintit că, deși articolul 6 punctul 3 litera d) din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO) prevede, desigur, că „[o]rice acuzat are, în special, dreptul [...] să întrebe sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării”, rezultă totuși dintr-o jurisprudență constantă că, în înțelesul articolului 6 din CEDO, Comisia nu este o instanță (hotărârea Curții din 29 octombrie 1980, Van Landewyck și alții/Comisia, 209/78-215/78 și 218/78, Rec., p. 3125, punctul 81, și hotărârea Curții din 7 iunie 1983, Musique diffusion française și alții/Comisia, 100/80-103/80, Rec., p. 1825, punctul 7). Pe de altă parte, articolul 15 alineatul (4) din Regulamentul nr. 17 prevede în mod explicit că deciziile Comisiei prin care sunt aplicate amenzi pentru încălcarea dreptului concurenței nu au caracter penal (hotărârea Tribunalului din 6 octombrie 1994, Tetra Pak/Comisia, T-83/91, Rec., p. II-755, punctul 235).

- 87 Desigur, nu este mai puțin adevărat că, în cursul procedurii administrative, Comisia este obligată să respecte principiile generale de drept comunitar (hotărârea Musique diffusion française și alții/Comisia, punctul 86 de mai sus, punctul 8). Cu toate acestea, trebuie subliniat, pe de o parte, că, deși poate să audieze persoane fizice sau juridice atunci când consideră necesar, Comisia nu dispune de dreptul de a cita martori ai acuzării fără să fi obținut acordul lor și, pe de altă parte, faptul că dispozițiile dreptului comunitar al concurenței nu prevăd obligația Comisiei de a cita martorii apărării, a căror mărturie ar fi solicitată, nu este contrar principiilor susmenționate (hotărârea Tribunalului din 20 martie 2002, HFB și alții/Comisia, T-9/99, Rec., p. II-1487, punctul 392).

- 88 În speță, se observă, pe de altă parte, că Zicuñaga nu furnizează nicio informație care să evidențieze că, în cursul procedurii administrative, i-ar fi solicitat Comisiei precizări cu privire la identitatea persoanelor care au făcut declarații, invocate de Comisie în susținerea obiecțiunilor formulate în privința sa în cuprinsul CO, în vederea audierii acestor persoane în prezența sa. Mai mult, Zicuñaga nu dovedește că a solicitat, în cursul procedurii administrative, convocarea și interogarea martorilor apărării.

89 Luând în considerare cele de mai sus, prezentul motiv, în măsura în care este întemeiat pe o încălcare a dreptului la apărare și a dreptului la o procedură echitabilă, trebuie respins. În măsura în care acesta are ca obiect contestarea valorii probatorii a elementelor invocate de Comisie în susținerea obiecțiunilor formulate împotriva Zicuñaga în cuprinsul deciziei, examinarea acestuia se unește cu fondul.

5. Cu privire la al cincilea motiv, întemeiat pe încălcarea principiului bunei administrări în cadrul examinării cauzei și pe lipsa motivării deciziei

a) Argumentele părților

90 Zanders îi reproșează Comisiei faptul că a examinat cauza numai în sensul incriminării. Aceasta susține că ar fi trebuit să fie luate în considerare de către Comisie informațiile pe care le furnizase în luna decembrie 2000 și în luna martie 2001 cu privire la rolul său determinant în încetarea înțelegerii sau că ar fi trebuit să efectueze investigații suplimentare în cazul unei îndoieli cu privire la valoarea acestor informații. De asemenea, Zanders critică faptul că nu s-a luat în considerare de către Comisie un raport de expertiză pe care l-a depus în martie 2001 pentru a demonstra impactul derizoriu, chiar nul, al tentativelor de înțelegeri cu privire la prețuri. Mai mult, decizia nu ar conține nicio motivare a neluării în considerare a acestor două elemente. În plus, decizia nu ar conține niciun fragment care să examineze rolul individual al Zanders.

91 Comisia afirmă că Zanders nu își susține afirmația potrivit căreia a avut un rol specific în încetarea încălcării. Referitor la efectul pe piață al acordurilor privind prețurile, Comisia i-ar fi consacrat o secțiune întreagă în cuprinsul deciziei [considerentele (382)-(402)] în cadrul examinării efectelor concrete ale încălcării. Decizia ar respecta în întregime obligația de motivare prin examinarea comporta-

mentului reclamantei împreună cu cel al altor cinci întreprinderi în cadrul considerentelor (263)-(271). Pe de altă parte, Zanders nu ar fi susținut, în răspunsul său la CO, că ar fi îndeplinit doar un rol pasiv.

## b) Aprecierea Tribunalului

<sup>92</sup> Trebuie amintit că, în cazurile precum cel din speță, în care instituțiile dispun de o putere de apreciere pentru a fi în măsură să își îndeplinească atribuțiile, cu atât mai mult respectarea garanțiilor conferite de ordinea juridică comunitară în cadrul procedurilor administrative are o importanță fundamentală; printre aceste garanții se înscrie în special obligația instituției competente de a examina, cu atenție și cu imparțialitate, toate elementele pertinente ale cauzei (hotărârea Curții din 21 noiembrie 1991, Technische Universität München, C-269/90, Rec., p. I-5469, punctul 14, hotărârea Tribunalului din 24 ianuarie 1992, La Cinq/Comisia, T-44/90, Rec., p. II-1, punctul 86, și hotărârea Tribunalului din 11 iulie 1996, Métropole télévision și alții/Comisia, T-528/93, T-542/93, T-543/93 și T-546/93, Rec., p. II-649, punctul 93).

<sup>93</sup> Pe de altă parte, jurisprudența este constantă în sensul că motivarea impusă la articolul 253 CE trebuie să evidențieze în mod clar și neechivoc raționamentul autorității comunitare, autorul actului în cauză, astfel încât să permită persoanelor interesate să ia cunoștință de justificările măsurii luate, iar instanței competente, să își exercite controlul. Obligația de motivare trebuie apreciată în funcție de împrejurările speței, în special de conținutul actului, de natura motivelor invocate și de interesul de a primi explicații pe care îl pot avea destinatarii sau alte persoane vizate direct și individual de acest act (hotărârea Curții din 2 aprilie 1998, Comisia/Sytraval și Brink's France, C-367/95 P, Rec., p. I-1719, punctul 63, și hotărârea Tribunalului din 20 martie 2002, Lögstör Rör/Comisia, T-16/99, Rec., p. II-1633, punctul 368).

- 94 În această privință, se impune constatarea că decizia evidențiază, în mod clar și neechivoc, raționamentul Comisiei și permite întreprinderii Zanders să ia cunoștință de justificările măsurii luate, iar Tribunalului, de a-și exercita controlul. Într-adevăr, în cuprinsul considerentelor (263)-(271) ale deciziei, Comisia examinează participarea întreprinderii Zanders la înțelegere, împreună cu cea a întreprinderilor AWA, Koehler, Sappi, Stora și Torraspapel.
- 95 Zanders susține mai precis neluarea în considerare a rolului său în încetarea încălcării și a expertizei pe care a furnizat-o.
- 96 În ceea ce privește rolul întreprinderii Zanders în încetarea încălcării, trebuie arătat că, în răspunsul acesteia din 12 decembrie 2000 la CO, Zanders a invocat scrisoarea din 1 aprilie 1996 a președintelui-director general al International Paper adresată tuturor angajaților grupului, prin care le-a atras atenția asupra faptului că grupul acorda cea mai mare importanță respectării legilor și a eticii în cadrul contactelor cu clienții, cu partenerii comerciali, cu administrațiile și cu alte organisme. De asemenea, aceasta a menționat reuniunea ținută în cadrul său destinată să garanteze respectarea dreptului concurenței de către personalul de conducere și adoptarea unui program de realizare a conformității cu această ramură de drept. Pe de altă parte, aceasta a amintit că președintele directoratului său, devenit președinte al AEMCP la 1 ianuarie 1996, declarase în mod public și fără ambiguitate, după dobândirea președinției asociației, că întreprinderea renunțase la activitățile coluzive.
- 97 Se impune constatarea că elementele menționate la punctul precedent au fost prezentate de Zanders, în răspunsul la CO, în susținerea observațiilor care urmăreau combaterea obiecțiunii formulate de Comisie în cadrul CO referitoare la continuarea contactelor coluzive după toamna anului 1995. Mai precis, prezentarea acestor elemente se înscrie în cadrul argumentării dezvoltate de Zanders pentru dovedirea faptului că, începând cu toamna anului 1995, nu a mai participat alături de concurenți la reuniuni secrete ale cartelului și nici la practici concertate cu privire la prețuri, politica sa de prețuri a dobândit un caracter autonom și, în mod specific, creșterea de prețuri pe care a aplicat-o în luna septembrie 1996 nu a decurs dintr-o reuniune coluzivă.



98 Or, este de netăgăduit că argumentarea Zanders prezentată la punctul precedent a fost luată în considerare de Comisie în cursul procedurii administrative. În cuprinsul deciziei, finalul perioadei încălcării reținute în sarcina Zanders corespunde, într-adevăr, lunii septembrie 1995, iar nu lunii martie 1997, precum în cuprinsul CO.

99 În schimb, nici răspunsul din 12 decembrie 2000 formulat de Zanders la CO, nici observațiile suplimentare adresate de Zanders Comisiei la 2 martie 2001 nu evidențiază că elementele menționate la punctul 96 de mai sus sau alte elemente ar fi fost prezentate de Zanders în cursul procedurii administrative în vederea demonstrării, astfel cum Zanders încearcă în prezent să facă, faptului că ar fi avut un rol determinant în încetarea înțelegerii ilicite, de natură să justifice recunoașterea unei circumstanțe atenuante în cadrul determinării amenzii. În aceste condiții, Zanders nu poate să critice Comisia pentru încălcarea principiului bunei administrări, pe motivul că aceasta din urmă nu ar fi luat în considerare elementele sus-menționate drept elemente despre care se pretinde că sunt destinate dovedirii faptului că a contribuit în mod decisiv la încetarea coluziunii înaintea primelor investigații ale Comisiei.

100 În mod similar, trebuie arătat că, în răspunsul la CO, Zanders nu a susținut că a avut un rol exclusiv pasiv în cadrul înțelegerii. Așadar, nu poate invoca o lipsă de motivare a deciziei în această privință. Pe de altă parte, pentru perioada cuprinsă între anul 1992 și toamna anului 1995, aceasta a contestat, în răspunsul la CO, că ar fi avut un rol de prim-plan sau primordial care i-a fost imputat la punctele 187 și 199 din cuprinsul CO. Așadar, aceasta a susținut absența circumstanței agravante. Or, Comisia nu a reținut o asemenea circumstanță cu privire la Zanders.

101 Pe de altă parte, în privința raportului de expertiză comandat de Koehler, MHTP și Zanders societății PricewaterhouseCoopers, acest raport, datat 2 martie 2001, este denumit „Situția concurențială pe piața europeană a hârtiei autocopiative din vara

sau din toamna anului 1995 până în luna februarie sau martie 1997” (denumit în continuare „raportul PricewaterhouseCoopers”).

- <sup>102</sup> Din scrisoarea care însoțește raportul PricewaterhouseCoopers reiese că acesta avea ca obiect principal combaterea susținerilor formulate de Comisie în cuprinsul CO în ceea ce privește funcționarea înțelegerii pe piața hârtiei autocopiative pe perioada cuprinsă între vara sau toamna anului 1995 și luna februarie sau martie a anului 1997. În plus, concluzia acestui raport menționează în mod expres faptul că analiza economică arată că, în perioada cuprinsă între vara sau toamna anului 1995 și luna februarie sau martie a anului 1997, comportamentul celor trei producători în discuție nu fusese concertat.
- <sup>103</sup> Se impune constatarea că raportul PricewaterhouseCoopers se referă la o perioadă care se situează în afara perioadei încălcării reținute în cuprinsul deciziei. În această măsură, raportul nu poate fi considerat pertinent.
- <sup>104</sup> Cu toate acestea, din cuprinsul cererii introductive reiese că Zanders critică omiterea, de către Comisie, a luării în considerare a informațiilor menționate și în raportul PricewaterhouseCoopers, care urmăreau demonstrarea impactului derizoriu, chiar inexistent, al tentativelor de înțelegeri cu privire la prețuri pe perioada cuprinsă între luna ianuarie 1992 și toamna anului 1995.
- <sup>105</sup> În această privință, chiar dacă se consideră că este necesar să se ia în considerare informațiile accesorii furnizate în susținerea demonstrării lipsite de relevanță, nu s-ar putea reproșa Comisiei că nu a luat în considerare argumentele invocate de Zanders cu privire la impactul pretins limitat al înțelegerii.

106 Într-adevăr, în considerentul (388) al deciziei, se arată următoarele:

„AWA, Carrs, MHTP (Stora), Koehler, Sappi și Zanders susțin că efectul real al înțelegerii pe piața hârtiei autocopiative în SEE a fost foarte limitat și chiar că înțelegerea nu a avut niciun efect negativ. În esență, referitor la acest aspect, întreprinderile respective invocă faptul că efectul asupra prețurilor a fost foarte limitat sau nul, prețurile obținute în mod efectiv pe piață fiind inferioare creșterilor decise sau anunțate. Potrivit acestor membri ai înțelegerii, aceasta demonstrează că nu au fost puse în aplicare, în practică, creșterile de prețuri convenite. Acestea au prezentat numeroase argumente în susținerea acestei afirmații, în special a următoarele: prețurile și beneficiile producătorilor au scăzut în mod considerabil; prețurile hârtiei autocopiative reflectă în mod esențial variațiile costurilor și ale cererii de pastă de hârtie și, în cursul ultimelor faze ale înțelegerii, constrângerile legate de capacitate; concurența dintre producători a continuat să se exercite; a trebuit ca producătorii să negocieze în mod individual cu clienții creșterile de prețuri.” [traducere neoficială]

107 Deși nu se menționează în mod explicit raportul PricewaterhouseCoopers transmis Comisiei de către Zanders în cursul procedurii administrative, acest extras din decizie atestă în mod neîndoiebnic faptul că, pe durata acestei proceduri, Comisia a luat în considerare informațiile furnizate în special de Zanders în vederea demonstrării impactului derizoriu, chiar inexistent, al tentativelor de înțelegeri cu privire la prețuri pe perioada încălcării. Respingerea de către Comisie a argumentelor întreprinderilor susținute de aceste informații semnifică faptul că, în opinia Comisiei, aceste argumente nu erau de natură să modifice punctul său de vedere, expus în cadrul considerentelor (382)-(387) ale deciziei, privind impactul real al încălcării asupra pieței. În schimb, acest extras nu poate fi interpretat în sensul că dovedește că, în aprecierea cauzei, Comisia ar fi omis să ia în considerare în mod corespunzător elementele prezentate de Zanders în apărare (a se vedea în acest sens hotărârea Tribunalului din 11 martie 1999, Thyssen Stahl/Comisia, T-141/94, Rec., p. II-347, punctul 118).

108 La finalul analizei de mai sus, acest al cincilea motiv trebuie respins.

6. Cu privire la al șaselea motiv, întemeiat pe o încălcare a principiului buneii administrării a dreptului de acces la dosar și a dreptului la apărare, care rezultă din caracterul dificil de localizat al anumitor documente în dosarul de examinare și din caracterul inutilizabil al listei de documente constitutive ale acestui dosar

a) Argumentele părților

109 AWA susține că lista de documente anexată de Comisie la CD-ROM-ul care i-a fost transmis în cursul procedurii administrative era inutilizabilă. Într-adevăr, aceasta afirmă că lista nu conținea nici un index, nici o descriere a documentelor respective, ci doar se limita să indice motivele referitoare la caracterul pretins confidențial al unora dintre ele și localizarea eventualei versiuni neconfidențiale corespunzătoare.

110 Koehler susține că, înainte de trimiterea CD-ROM-ului destinatarilor CO, Comisia a retras din dosar anumite documente confidențiale și le-a înlocuit cu versiuni neconfidențiale care au fost inserate în alte locuri din dosar. Cu toate acestea, Comisia nu ar fi modificat în consecință, nici în CO, nici în decizie, trimiterile la documentele astfel deplasate. În plus, nu ar fi menționat existența acestor versiuni neconfidențiale, și nici nu ar fi indicat modul cum pot fi găsite acestea în cuprinsul dosarului. În privința listei documentelor întocmite de Comisie, aceasta nu ar permite decât o identificare foarte aproximativă a documentelor respective. Uneori, găsirea documentului în discuție ar fi chiar imposibilă.

111 Comisia consideră că nu poate fi criticată pentru nicio încălcare a dreptului la apărare. Pe de o parte, ar fi pus la dispoziția întreprinderilor, în același timp cu CD-ROM-ul, o listă cuprinzând diferitele înregistrări de la dosar, recurgând la clasificarea uzuală privind gradul de accesibilitate a documentelor. Pe de altă parte, documentele

citare în CO ar fi fost deja anexate la aceasta, cu o listă care stabilea corespondența între versiunile confidențiale și versiunile neconfidențiale.

b) Aprecierea Tribunalului

- <sup>112</sup> Din informațiile furnizate de Comisie în cele două cauze vizate (T-118/02 și T-125/02) reiese că, la 26 iulie 2000, aceasta a transmis destinatarilor CO, în același timp cu CO și cu documentele menționate în aceasta, o listă de documente anexată la CO. Lista a fost depusă de Comisie ca anexă la memoriul său în apărare în cauza T-125/02. La cererea Tribunalului, Comisia a depus, de asemenea, această listă în cauza T-118/02.
- <sup>113</sup> Lista în discuție conține, pentru fiecare document menționat în CO, după ordinea de citare în CO, o descriere sumară a documentului, identitatea întreprinderii la care documentul a fost găsit sau a celei care l-a comunicat, numărul documentului, precum și, dacă este cazul, numărul versiunii neconfidențiale a acestuia.
- <sup>114</sup> Pe de altă parte, la 1 august 2000, destinatarii CO au primit de la Comisie, în același timp cu CD-ROM-ul care conținea întregul dosar de examinare al Comisiei, o listă denumită „Listă de documente”, care preciza, pentru fiecare document, respectând ordinea de numerotare a dosarului, codul de acces al documentului (A pentru accesibil; PA pentru parțial accesibil; NA pentru neaccesibil). În ceea ce privește documentele clasificate ca fiind neaccesibile, precum și părțile neaccesibile ale documentelor parțial accesibile, aceasta conținea o informație privind localizarea în dosar a versiunii neconfidențiale a documentului sau a părții din documentul respectiv și/sau o descriere sumară a conținutului documentului sau a părții din

documentul respectiv. Procedând astfel, Comisia a respectat pe deplin dispozițiile punctului II A 1.4 din Comunicarea privind normele interne de procedură referitoare la soluționarea cererilor de acces la dosar în cazurile de aplicare a articolelor [81] și [82] din Tratatul CE, a articolelor 65 și 66 din Tratatul CECO și a Regulamentului (CEE) nr. 4064/89 al Consiliului (JO 1997, C 23, p. 3).

115 Dispunând, pe de o parte, de lista de documente anexate la CO și, pe de altă parte, de „Lista de documente” menționată la punctul precedent, AWA și Koehler erau pe deplin în măsură, ca și ceilalți destinatari ai CO, să identifice în cuprinsul dosarului de examinare documentele căutate, în versiunea originală sau în versiunea neconfidențială, în funcție de codul de acces indicat în aceste liste.

116 Desigur, după cum însăși Comisia a afirmat în înscrisurile referitoare la cauza T-125/02, cu privire la documentele – în special cele avute în vedere în mod specific de Koehler, citate în CO –, care erau clasificate ca fiind neaccesibile sau ca parțial accesibile, destinatarii CO nu au identificat imediat, la locul corespunzător numărului lor în dosar, versiunea neconfidențială sau descrierea sumară a conținutului lor, iar acestea au trebuit să se raporteze la o listă pentru localizarea în dosar a versiunii neconfidențiale sau a descrierii sumare. Totuși, nu se poate în mod evident considera că pot afecta legalitatea deciziei neplăcerile minore și pierderea ușoară de timp pe care o asemenea situație le-a putut-o provoca destinatarilor CO.

117 Rezultă că acest al șaselea motiv trebuie să fie respins.

7. Cu privire la al șaptelea motiv, întemeiat pe o încălcare a principiului buneii administrări și a dreptului la apărare datorată caracterului tardiv al notificării deciziei

a) Argumentele părților

118 AWA susține că, deși adoptarea deciziei datează în aparență din 20 decembrie 2001, aceasta nu i-a fost notificată decât la 8 februarie 2002. AWA adaugă că, indiferent de motivele acestei întârzieri, pe perioada de o lună și jumătate care a urmat adoptării deciziei, a fost în imposibilitatea de a explica, în special clienților săi, motivele pentru care a primit cea mai mare amendă individuală care fusese vreodată aplicată.

119 Comisia răspunde că, la 5 februarie 2002, a adoptat o scurtă rectificare a deciziei sale din 20 decembrie 2001, datorată schimbării denumirii sociale a reclamantei. Notificarea din 8 februarie 2002 a deciziei însoțită de un corrigendum care explică schimbările aduse nu poate prin urmare să fie considerată tardivă.

b) Aprecierea Tribunalului

120 Din scrisoarea din 7 februarie 2002, prin care membrul Comisiei împuternicit cu cauzele de concurență a notificat decizia destinatarilor acesteia, printre care și AWA, rezultă că această decizie a fost adoptată la 20 decembrie 2001 și că a fost rectificată la 5 februarie 2002 prin procedura scrisă E/177/2002. Existența acestei rectificări explică faptul că notificarea deciziei către destinatarii acesteia a survenit la o lună și jumătate de la adoptarea sa. Cu privire la termenul dintre adoptarea și rectificarea deciziei, acesta nu poate fi considerat excesiv.

- 121 În măsura în care argumentarea expusă de AWA trebuie interpretată în sensul că ar critica faptul că decizia ar fi fost făcută publică de către Comisie înainte să fie adusă la cunoștința destinatarilor acesteia, ceea ce ar fi împiedicat AWA să ofere explicații terților cu privire la motivele acestei decizii, trebuie arătat că AWA nu furnizează niciun element de natură să dovedească faptul că ar fi fost dezvăluit de către Comisie conținutul deciziei înainte de notificarea acesteia către destinatari. În orice situație, chiar presupunând că aceasta s-ar fi întâmplat, trebuie subliniat că, indiferent cât de regretabil ar fi un asemenea procedeu, decizia fusese deja adoptată, iar actele ulterioare adoptării nu pot să afecteze validitatea acesteia (hotărârea Curții din 8 noiembrie 1983, IAZ și alții/Comisia, 96/82-102/82, 104/82, 105/82, 108/82 și 110/82, Rec., p. 3369, punctul 16).

*B — Cu privire la motivele întemeiate pe o încălcare a articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul SEE, precum și pe erori de apreciere ale Comisiei referitoare la participarea anumitor întreprinderi la încălcare*

- 122 Trei întreprinderi, respectiv Bolloré, Divipa și Zicuñaga, contestă temeinicia aprecierilor Comisiei referitoare la participarea acestora la încălcare.

## 1. Situația întreprinderii Bolloré

- 123 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că, în cuprinsul deciziei [considerentele (353)-(356)], Comisia consideră că Bolloré este responsabilă pentru încălcare, pe de o parte, pe baza implicării sale personale directe în activitățile cartelului și, pe de altă parte, datorită răspunderii pentru participarea filialei sale Copigraph la înțelegere. Cu toate acestea, Tribunalul s-a pronunțat deja în sensul că (a se vedea punctele 66-81 de mai sus) CO nu permisesse întreprinderii Bolloré să ia cunoștință de obiecțiunea întemeiată pe implicarea sa personală în înțelegere și nici de faptele



invocate de Comisie, în cuprinsul deciziei, în susținerea acestei obiecțiuni. Această concluzie lasă fără obiect examinarea argumentării pe fond dezvoltată de Bolloré pentru contestarea temeiniciei implicării sale personale și directe în înțelegere.

- 124 Trebuie așadar examinată argumentarea Bolloré întemeiată pe faptul că, în mod greșit, Comisia i-a imputat comportamentul ilicit al filialei sale Copigraph în cadrul înțelegerii.

a) Argumentele părților

- 125 Bolloré susține că, în cuprinsul deciziei, Comisia se întemeiază pe două elemente pentru a-i atribui răspunderea pentru comportamentul Copigraph, respectiv pe de o parte, pe faptul că la momentul încălcării Copigraph era filiala sa deținută în întregime și, pe de altă parte, pe faptul că era cu siguranță informată despre participarea întreprinderii Copigraph la înțelegere.

- 126 Aceasta susține că primul element nu este suficient pentru a i se imputa comportamentul ilicit al întreprinderii Copigraph. Într-adevăr, ar fi necesar un element suplimentar pentru a permite Comisiei să prezume existența unei influențe determinante a societății-mamă asupra comportamentelor filialei sale. Totuși, în speță, lipsește un asemenea element suplimentar. Într-adevăr, Bolloré ar fi menționat în răspunsul la CO faptul că, în conducerea politicii sale comerciale, Copigraph beneficia de o mare autonomie, ceea ce, de altfel, nu s-ar contesta de către Comisie. În plus, Copigraph nu ar fi reprezentat decât o treime din cifra de afaceri a fabricii de hârtie Bolloré din Thonon-les-Bains, iar aceste relații de afaceri între Bolloré și Copigraph nu ar fi presupus o limitare a autonomiei comerciale a Copigraph.

127 În ceea ce privește cel de al doilea element, Bolloré arată că acesta este dedus de Comisie din trei împrejurări, respectiv din apartenența Copigraph la departamentul său „Hârtii speciale”, din faptul că domnul V., directorul acestui departament, era și directorul general al Copigraph și directorul general al fabricii de hârtie Bolloré din Thonon-les-Bains și din faptul că, începând cu anul 1994, domnul J. B., directorul comercial al Copigraph în acel moment, ocupa și o funcție în cadrul departamentului de vânzări al fabricii de hârtie din Thonon-les-Bains. Or, aceste trei împrejurări nu ar permite să se considere că Bolloré ar fi fost cu siguranță informată despre participarea întreprinderii Copigraph la înțelegere.

128 Potrivit Comisiei, nu s-a contestat că, între anii 1990 și 1998, Copigraph era o filială deținută în întregime de Bolloré, ceea ce, în temeiul jurisprudenței, ar fi suficient să se prezume că aceasta din urmă exercita o influență determinantă asupra comportamentului filialei sale. În plus, această prezumție ar fi susținută de elementele prezentate în considerentele (353)-(355) ale deciziei.

#### b) Aprecierea Tribunalului

129 Cu titlu introductiv, trebuie subliniat că, deși contestă durata încălcării, Bolloré nu neagă totuși caracterul real al implicării Copigraph în activitățile cartelului.

130 Argumentarea sa constă, în esență, în susținerea faptului că elementele invocate de Comisie în cuprinsul deciziei nu permit să i se atribuie răspunderea pentru participarea filialei sale Copigraph la înțelegere.

131 Trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, faptul că filiala are personalitate juridică distinctă nu este suficient pentru a înlătura posibilitatea ca

societății-mamă să i se impute comportamentul acesteia, în special atunci când filiala nu își decide în mod autonom comportamentul pe piață, ci aplică în esență instrucțiunile care îi sunt date de societatea-mamă (hotărârile Curții din 14 iulie 1972, ICI/Comisia, 48/69, Rec., p. 619, punctele 132 și 133, și Geigy/Comisia, 52/69, Rec., p. 787, punctul 44, și hotărârea Curții din 16 noiembrie 2000, Stora Kopparbergs Bergslags/Comisia, C-286/98 P, Rec., p. I-9925, punctul 26).

<sup>132</sup> În această privință, numai elementul referitor la deținerea întregului capital social al filialei, deși constituie un indiciu puternic al existenței unei puteri decisive de influențare de către societatea-mamă a comportamentului pe piață al filialei, nu este suficient pentru ca societății-mamă să îi fie imputată răspunderea pentru comportamentul filialei (a se vedea în acest sens hotărârea Stora Kopparbergs Bergslags/Comisia, punctul 131 de mai sus, punctele 27-29, și concluziile avocatului general Mischo în cauza în care a fost pronunțată această hotărâre, Rec., p. I-9928, punctele 17-62). Este necesară prezentarea unui alt element decât gradul de participare, însă acesta poate consta și în informații. Nu este obligatoriu ca acest element suplimentar să constea în dovada unor instrucțiuni de a participa la înțelegere, date în mod efectiv filialei de societatea-mamă (a se vedea în acest sens concluziile sus-menționate, punctele 40, 48 și 51).

<sup>133</sup> În speță, din considerentele (353) și (354) ale deciziei reiese că, pentru a atribui întreprinderii Bolloré răspunderea pentru participarea întreprinderii Copigraph la înțelegere, Comisia nu s-a întemeiat în mod exclusiv pe deținerea necontestată de către Bolloré a întregului capital social al Copigraph la momentul încălcării, ci și pe alte elemente de fapt, amintite la punctul 127 de mai sus, care urmăresc să dovedească faptul că filiala Copigraph aplica, în esență, instrucțiunile care îi erau date de Bolloré.

<sup>134</sup> Reluând argumentarea prezentată în răspunsul din 28 noiembrie 2000 la CO [considerentul (353) al deciziei], Bolloré invocă diferite elemente care urmăresc să demonstreze că, la momentul încălcării, Copigraph beneficia de autonomie comercială completă. În aceste condiții, trebuie examinat dacă aceste susțineri diferite sunt întemeiate sau dacă există, dimpotrivă, indicii privind influența decisivă exercitată de Bolloré asupra filialei sale.

135 În primul rând, în cursul procedurii administrative, Bolloré a susținut că organul său de conducere și cel al Copigraph erau în întregime distincte.

136 Cu toate acestea, nota de la subsolul paginii 1 din răspunsul întreprinderii Bolloré la CO conține următoarea informație:

„Până în anul 1993, Bolloré și Copigraph aveau un administrator comun, doamna [G.], care era reprezentantul Bolloré Participation la Consiliul Bolloré Technologie și reprezentantul permanent al Copigraph Holding în cadrul Copigraph. Aceasta și-a încetat funcțiile la 25 octombrie 1993.”

137 Astfel, sub rezerva examinării ulterioare a temeiniciei argumentării formulate de Bolloré care urmărea contestarea participării Copigraph la încălcare înainte de luna septembrie sau octombrie 1993, organul de conducere al Copigraph a inclus, pe durata unei părți a perioadei încălcării reținute de Comisie, un membru al consiliului de administrație al Bolloré.

138 Mai mult, din informațiile furnizate de Bolloré în răspunsul la CO reiese că, deși nu erau membri ai consiliului de administrație ai Bolloré, cele patru persoane care compuneau consiliul de administrație al Copigraph din luna septembrie 1993 până în luna martie 1997 ocupau toate funcțiile (financiare, contabile sau de administrare), în majoritate de conducere, în cadrul Bolloré. În plus, după cum Comisia constată în mod întemeiat în considerentul (354) al deciziei, domnul V., care era președintele-director general al Copigraph pe perioada încălcării, era, potrivit răspunsului întreprinderii Bolloré la CO, un salariat al acesteia din urmă, însărcinat cu conducerea uzinei de hârtie a acesteia din Thonon-les-Bains. Potrivit informațiilor cuprinse în același considerent al deciziei – informații pe care Bolloré

le confirmă în înscrisurile sale –, domnul V. era, de altfel, directorul departamentului „Hârtii speciale” din cadrul Bolloré. Această prezență masivă a membrilor conducerii întreprinderii Bolloré la conducerea Copigraph atestă importanța implicării Bolloré în administrarea filialei sale. Aceasta a plasat în mod necesar Bolloré în poziția de a influența în mod determinant politica comercială a Copigraph pe piață.

- 139 Această analiză este consolidată, în ceea ce privește perioada încălcării cuprinsă între lunile februarie și septembrie 1995, și de informațiile conținute în atestarea eliberată la 2 aprilie 2002 de domnul J. B., atașată în anexa la cererea introductivă, potrivit căreia această persoană, care a fost directorul comercial al Copigraph începând cu sfârșitul lunii septembrie 1992 până în luna martie 1997, a îndeplinit, în același timp, o funcție comercială în cadrul Bolloré, începând cu luna februarie 1995.

- 140 În această privință, trebuie adăugat că faptul că Tribunalul s-a pronunțat deja, în hotărârea din 14 mai 1998, KNP BT/Comisia (T-309/94, Rec., p. II-1007, punctele 47 și 48) în sensul că participarea unui membru al direcției societății-mamă la reuniunile coluzive era un element de natură să demonstreze că societatea-mamă cunoștea și aproba în mod necesar participarea filialei sale la încălcare, nu poate fi interpretat în sensul că semnifică faptul că membrul sau membrii societății-mamă care își asumă funcții de conducere în interiorul filialei trebuie să aibă neapărat calitatea de mandatar social al societății-mamă pentru a se putea concluziona absența autonomiei comerciale a filialei față de societatea-mamă (a se vedea în acest sens concluziile avocatului general Mischo în cauza în care a fost pronunțată hotărârea Stora Kopparbergs Bergslags/Comisia, punctul 132 de mai sus, punctul 58). Într-adevăr, faptul că o persoană care este membră a societății-mamă nu are calitatea de mandatar social al acesteia nu îl împiedică să supravegheze, în cadrul exercitării funcțiilor de conducere în interiorul filialei, ca linia de acțiune a filialei pe piață să fie conformă cu orientările date de forurile conducătoare ale societății-mamă.

- 141 În al doilea rând, în cursul procedurii administrative, Bolloré a subliniat că filiala sa Copigraph dispunea de o infrastructură proprie.

142 Desigur, după cum Bolloré a susținut în răspunsul la CO, faptul că filiala nu este nici proprietara instalațiilor de producție, nici angajatorul personalului său, iar cifra sa de afaceri este înregistrată în situațiile financiare anuale ale societății-mamă poate contribui la demonstrarea lipsei de independență a filialei față de societatea-mamă (a se vedea în acest sens hotărârea Mo och Domsjö/Comisia, punctul 67 de mai sus, punctele 89-94). Cu toate acestea, după cum Bolloré a indicat în răspunsul la CO, fără să fi fost pus la îndoială de Comisie, faptul că, în speță, Copigraph a dispus de propriile instalații de producție și de propriul personal și că cifra sa de afaceri a fost înregistrată în propria situație financiară anuală nu dovedește, prin ea însăși, că filiala Copigraph și-a definit comportamentul pe piață printr-o autonomie totală față de societatea mamă, Bolloré.

143 În ultimul rând, Bolloré a evidențiat, în cursul procedurii administrative, o serie de elemente care atestă, în opinia sa, independența politicii comerciale a Copigraph. Pe de o parte, activitățile legate de hârtie ar fi minore, iar cifra de afaceri a Copigraph ar reprezenta o parte infimă a cifrei de afaceri a grupului. Pe de altă parte, chiar după ce a fost achiziționată de Bolloré, Copigraph ar fi continuat să se aprovizioneze în proporție de aproximativ 35 % din necesitățile sale de materii prime din exteriorul grupului Bolloré, în special de la un concurent direct al Bolloré.

144 Cu toate acestea, chiar presupunând că sunt exacte, afirmațiile întreprinderii Bolloré referitoare la importanța minoră a activităților sale în sectorul hârtiei, pe de o parte, și cifra de afaceri a Copigraph în interiorul grupului Bolloré, pe de altă parte, nu dovedesc în niciun fel că Bolloré a lăsat Copigraph o autonomie totală pentru definirea comportamentului său pe piață. Nicio concluzie în acest sens nu mai poate fi dedusă din aprovizionarea parțială a Copigraph, în cursul perioadei încălcării, cu materii prime de la furnizori care nu aparțineau grupului Bolloré. Într-adevăr, această constatare nu exclude deloc faptul că, prin participarea la înțelegere, Copigraph a aplicat, în esență, instrucțiunile date de propria societate-mamă.

<sup>145</sup> De altfel, trebuie subliniat în această privință că, după cum se arată în considerentul (354) al deciziei, fără să fi fost contestat de Bolloré, Copigraph făcea parte din departamentul „Hârtii speciale” a Bolloré.

<sup>146</sup> În plus, răspunsul întreprinderii Bolloré la CO conține informațiile următoare în ceea ce privește împrejurările achiziționării Copigraph de către Bolloré:

„În anul 1990, uzina de hârtie a Bolloré din Thonon-les-Bains (Haute-Savoie) se confrunta cu o concurență foarte dură pe piața hârtiei, marcată de patru ani consecutivi de creștere a prețului pastei de hârtie.

Referitor la [Copigraph], aceasta asigura activitățile de transformare și de distribuție a hârtiei autocopiative și reprezenta, în acest fel, unul dintre principalii clienți ai uzinei din Thonon. Copigraph reprezenta mai mult de [o treime] din cifra de afaceri a acestei unități și mai mult de jumătate din volumele aceleiași unități.

Mai ales în vederea asigurării posibilităților de comercializare pentru uzina din Thonon și a garantării continuității acestei unități (care avea angajat în acel moment un număr de 340 de persoane), societatea Bolloré a dobândit așadar totalitatea acțiunilor [Copigraph].

Această integrare verticală apărea mai judicioasă la acel moment, cu atât mai mult cu cât uzina din Thonon trebuia să facă față unei situații delicate dată fiind situația de supracapacitate care afecta piața.”

147 După cum a subliniat Comisia în mod întemeiat în înscrisurile sale, din extrasul reprodus mai sus reiese că integrarea Copigraph în cadrul departamentului „Hârtii speciale” se înscria într-o schemă de integrare verticală în care uzina deținută de Bolloré la Thonon-les-Bains era însărcinată cu producția hârtiei autocopiative, iar Copigraph, cu transformarea și cu distribuția produsului. În plus, același extras evidențiază că achiziționarea Copigraph de către Bolloré a urmărit, în esență, asigurarea posibilităților de comercializare și continuitatea uzinei Bolloré din Thonon-les-Bains într-un context de dificultăți economice legate de existența unei puternice concurențe pe piață. În mod întemeiat Comisia putea să considere aceste informații drept un element care contribuia la dovedirea faptului că participarea întreprinderii Copigraph la înțelegerea cu privire la prețuri se efectuase pentru aplicarea unei politici generale definite de Bolloré ce urmărea mai ales menținerea poziției pe piață a uzinei sale din Thonon-les-Bains.

148 Din cele de mai sus reiese că elementele invocate de Bolloré nu permit susținerea afirmațiilor sale privind autonomia Copigraph. Dimpotrivă, elementele menționate la punctele 136-140 și 145-147 de mai sus coroborate cu elementul referitor la deținerea, de către Bolloré, a întregului capital social al Copigraph pe perioada încălcării conduc la concluzia că participarea întreprinderii Copigraph la înțelegerea cu privire la prețuri a rezultat din exercitarea, de către Bolloré, a unei influențe determinante asupra comportamentului acesteia. Așadar, în mod întemeiat Comisia a atribuit răspunderea întreprinderii Bolloré pentru participarea întreprinderii Copigraph la înțelegere.

149 Pe de altă parte, împrejurarea că, în luna noiembrie 1998, Copigraph a fost achiziționată de AWA nu este de natură să elibereze întreprinderea Bolloré, care există în continuare, de răspunderea pentru comportamentele ilicite adoptate de Copigraph înaintea acestei achiziții (a se vedea în acest sens hotărârea Curții din 8 iulie 1999, Comisia/Anic Partecipazioni, C-49/92 P, Rec., p. I-4125, punctul 145, și hotărârea Curții din 16 noiembrie 2000, SCA Holding/Comisia, C-297/98 P, Rec., p. I-10101, punctul 25).



150 Având în vedere toate cele de mai sus, trebuie respins motivul invocat de Bolloré, întemeiat pe încălcarea articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul SEE, în măsura în care i-a fost imputat de Comisie comportamentul ilicit al filialei sale Copigraph. Prin urmare, răspunderea Bolloré în cadrul încălcării este dovedită în mod independent de implicarea sa directă în aceasta, care a fost înlăturată (a se vedea punctele 66-81 de mai sus).

## 2. Situația întreprinderilor Divipa și Zicuñaga

### a) Argumentele părților

151 Divipa și Zicuñaga susțin că, în mod greșit, Comisia a constatat participarea lor la reuniunile din cadrul înțelegerii cu privire la piața spaniolă. Acestea contestă valoarea probatorie a mai multor documente pe care se întemeiază Comisia. De asemenea, acestea susțin că nu se poate considera că au cunoscut sau ar fi trebuit să cunoască faptul că înțelegerea avea aplicabilitate la nivel european.

152 În plus, aceste două întreprinderi susțin că nu au fost luate în considerare de către Comisie caracteristicile lor proprii. Ambele subliniază că nu sunt membre ale AEMCP. Divipa adaugă că este o întreprindere familială de dimensiune modestă, care acționează în mod exclusiv pe piața spaniolă și care nu are calitatea de producător, ci de prelucrător și de distribuitor de hârtie autocopiativă. Prețurile sale ar depinde de cele ale principalului său furnizor, Koehler, și de cele ale concurenților săi. În ceea ce o privește, Zicuñaga insistă asupra faptului că nu a vândut niciodată hârtie autocopiativă.

153 Pe de altă parte, Zicuñaga susține că, în mod greșit, Comisia a reținut participarea sa la un plan global ce presupunea practici concertate de creșteri de prețuri și de acorduri de stabilire a cotelor de vânzare și a cotelor de piață.

154 Comisia contestă criticile reclamantelor privind valoarea probatorie a înscrisurilor pe care le invocă în susținerea tezei sale. Aceasta arată că dovezile trebuie să fie apreciate în ansamblu, luând în considerare toate împrejurările de fapt pertinente. Aceste dovezi ar stabili participarea întreprinderilor Divipa și Zicuñaga la înțelegerea cu privire la piața spaniolă. Pentru a li se putea imputa participarea la înțelegerea europeană, ar fi suficientă demonstrarea, de către Comisie, nu numai a cunoașterii tuturor detaliilor și a elementelor acestei înțelegeri, ci și a existenței unei serii de împrejurări obiective care să permită să se considere că acestea cunoșteau sau puteau în mod rezonabil să prevadă dimensiunea europeană a înțelegerii. Comisia adaugă că, în cuprinsul deciziei, statutul de membru al AEMCP ca atare nu a fost considerat un element constitutiv al încălcării. Pe de altă parte, dimensiunea sau statutul de grosist, de distribuitor sau de prelucrător nu poate să exonereze întreprinderea în discuție de răspunderea sa în cazul încălcării normelor de concurență. Faptul că înțelegerea nu a fost întotdeauna încununată de succes sau că întreprinderea în cauză nu a respectat în mod constant termenii acordului nu ar împiedica reținerea participării sale la aceasta. Nu ar fi necesară demonstrarea participării întreprinderii la fiecare dintre manifestările înțelegerii.

#### b) Aprecierea Tribunalului

155 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că dovezile participării la o înțelegere trebuie să fie apreciate în ansamblu, luând în considerare toate împrejurările de fapt pertinente (a se vedea în acest sens concluziile prezentate de judecătorul Vesterdorf în calitate de avocat general în cauza în care a fost pronunțată hotărârea Tribunalului din 24 octombrie 1991, Rhône-Poulenc/Comisia, T-1/89, Rec., p. II-867, II-956 – Concluzii comune în hotărârile denumite „polipropilenă”). Este necesară prezentarea, de către Comisie, a unor dovezi precise și concordante pentru a crea convingerea fermă că încălcarea a fost săvârșită. Cu toate acestea, este important de subliniat că fiecare dintre probele prezentate de Comisie nu trebuie, în mod necesar, să corespundă acestor criterii în legătură cu fiecare element al încălcării, este suficient ca seria de indicii invocată de instituție, apreciată în mod global, să răspundă acestei cerințe (a se vedea hotărârea Tribunalului din 8 iulie 2004, JFE Engineering/Comisia, T-67/00, T-68/00, T-71/00 și T-78/00, Rec., p. II-2501, punctele 179 și 180 și jurisprudența citată).

- 156 Potrivit articolului 1 primul și al doilea paragraf din decizie, Comisia le impută întreprinderilor Divipa și Zicuñaga faptul că au participat, încălcând articolul 81 alineatul (1) CE și articolul 53 alineatul (1) din Acordul SEE, la un „ansamblu de acorduri și de practici concertate în sectorul hârtiei autocopiative”. În privința Divipa, încălcarea ar fi debutat în luna martie 1992, iar în privința Zicuñaga, în luna octombrie 1993 și ar fi luat sfârșit, în privința ambelor întreprinderi, în luna ianuarie 1995.
- 157 Din coroborarea considerentelor (77)-(81), (252), (253), (327), (328), (333) și (334) ale deciziei reiese că s-a constatat de către Comisie că acest ansamblu de acorduri și de practici concertate a constituit un plan anticoncurențial global constând, în esență, în înțelegeri cu privire la creșteri de prețuri și la calendarul punerii lor în aplicare și, în anumite situații, în stabilirea în comun a cotelor de vânzare și a cotelor de piață și în schimbul de informații în vederea facilitării încheierii de acorduri de creșteri de prețuri sau a asigurării aplicării creșterilor de prețuri convenite.
- 158 În cadrul considerentelor (153)-(176) ale deciziei, Comisia evidențiază o serie de elemente care atestă, în opinia sa, desfășurarea unor reuniuni coluzive, între luna februarie 1992 și luna octombrie 1994, cu privire la piața spaniolă, și participarea întreprinderilor Divipa și Zicuñaga la mai multe dintre aceste reuniuni.
- 159 În continuare, Comisia afirmă, în cadrul considerentului (286) al deciziei că, deși s-a constatat că Divipa și Zicuñaga au asistat doar la reuniuni ale cartelului cu privire la piața spaniolă, acestea nu puteau ignora faptul că înțelegerea privea întregul teritoriu care a devenit, în anul 1994, SEE. În susținerea acestei afirmații, Comisia invocă, în cadrul considerentului (287), făcând trimitere la considerentele (89)-(94) și la considerentele (197), (211), (277) și (280) ale deciziei, în special faptul că cele două niveluri de reuniuni se suprapuneau și că niciun participant la reuniunile naționale nu putea ignora faptul că aceste reuniuni completau reuniunile generale ale cartelului.

- 160 Prin urmare, trebuie verificată mai întâi temeinicia susținerilor Comisiei referitoare la existența unei înțelegeri cu privire la piața spaniolă și la participarea întreprinderilor Divipa și Zicuñaga la aceasta. Dacă aceste susțineri se dovedesc întemeiate, va trebui, în continuare, să se analizeze dacă dovada unei asemenea participări coroborată cu elementele prezentate în cadrul considerentelor (286)-(289) ale deciziei permite stabilirea faptului că Divipa și Zicuñaga au participat și la înțelegerea generală constatată la articolul 1 primul paragraful din decizie.

Cu privire la existența unor reuniuni coluzive referitoare la piața spaniolă

- 161 Se impune constatarea că mai multe elemente contribuie la stabilirea existenței unei înțelegeri cu privire la piața spaniolă a hârtiei autocopiative începând cu luna februarie 1992 și până în anul 1995.

- 162 În primul rând, Sappi a admis că a participat la reuniunile cartelului cu privire la piața spaniolă începând cu luna februarie 1992 și a furnizat diferite informații în această privință. În răspunsul din 18 mai 1999 adresat Comisiei (documentele nr. 15193-15206), Sappi se referă la diferite reuniuni coluzive cu privire la piața spaniolă, care s-ar fi desfășurat la 17 și la 27 februarie 1992, la 30 septembrie și la 19 octombrie 1993, precum și la 3 mai și la 29 iunie 1994. În ceea ce privește perioada 1993-1995, un angajat al Sappi a declarat (documentele nr. 15179 și 15180) că a asistat la șase sau la șapte reuniuni cu alți furnizori desfășurate la Barcelona. Aceste reuniuni aveau loc de aproximativ patru sau de cinci ori pe an. Acesta își amintea că a asistat la aceste reuniuni pentru prima dată la 19 octombrie 1993 și pentru ultima dată în anul 1995. În opinia sa, scopul acestor reuniuni era de a stabili prețurile pe piața spaniolă. Reuniunile durau aproximativ două ore și, în principiu, se încheiau printr-o decizie de creștere a prețurilor cu un anumit procent. Participanții erau Copigraph, Arjo Wiggins, Torraspapel, Zicuñaga, Koehler, Stora-Feldmühle (devenită MHTP), Zanders și Divipa. Extrasele declarațiilor întreprinderii Sappi care figurau în aceste documente diferite făceau parte din documentele anexate la CO, astfel încât toate reclamantele au avut acces la acestea. De asemenea, Comisia le-a prezentat Tribunalului.

163 În al doilea rând, AWA a recunoscut că a participat la reuniuni multilaterale în cadrul înțelegerii între producătorii de hârtie autocopiativă și a transmis Comisiei o listă de reuniuni între concurenți care au avut loc între anii 1992 și 1998. Documentul nr. 7828, care este extras dintr-un răspuns din 30 aprilie 1999 adresat de AWA Comisiei, conține o afirmație generală a întreprinderii AWA privind organizarea mai multor reuniuni, în special la Lisabona și la Barcelona, între anii 1992 și 1994, la care își amintește că au asistat reprezentanții întreprinderilor Sarrió, Binda, Stora-Feldmühle (devenită MHTP) și ai Divipa sau reprezentanții unora dintre aceste întreprinderi, precum și, probabil doar la o reuniune, ai Zicuñaga. Caracterul coluziv al unora dintre aceste reuniuni reiese din continuarea declarațiilor date de AWA, reproduse în documentul nr. 7829, potrivit cărora unele dintre aceste reuniuni erau „nepotrivite” (improper) prin faptul că au servit drept cadru pentru discuții cu privire la prețurile hârtiei autocopiativă, inclusiv pentru schimburi de intenții referitoare la anunțurile de creșteri de prețuri. Declarațiile date de AWA, incluse în aceste două documente (nr. 7828 și 7829), prezentate Tribunalului, făceau parte de asemenea din documentele anexate la CO, la care Divipa și Zicuñaga au avut acces.

164 Ulterior, în răspunsul la CO, AWA a furnizat o listă de reuniuni „nepotrivite” între concurenți, la stabilirea existenței cărora AWA susține că a contribuit. Această listă include, numai în privința pieței spaniole, reuniunile din 17 februarie și din 5 martie 1992, din 30 septembrie 1993, din 3 mai, din 29 iunie și din 19 octombrie 1994. Această listă, menționată în considerentul (170) al deciziei și a cărei prezentare a fost solicitată de Tribunal în cauza T-132/02, nu indică întreprinderile prezente la aceste reuniuni. Nici Divipa, nici Zicuñaga și nicio altă reclamantă nu au considerat această listă drept un document incriminator la care nu ar fi avut acces sau nu au făcut cerere pentru a avea acces la acesta.

165 În al treilea rând, în declarațiile sale din 14 aprilie 1999 (documentele nr. 7647-7655), Mougeot, care a recunoscut, de asemenea, că a participat la reuniunile multilaterale în cadrul înțelegerii între producători de hârtie autocopiativă, enumeră mai multe reuniuni, indicând pentru fiecare obiectul acesteia, conținutul și persoanele care au participat. Între aceste reuniuni figurează, în privința pieței spaniole, cea din 19 octombrie 1994, la care Copigraph, Stora, Torraspapel, Divipa, Ekman, Zicuñaga, Koehler, AWA și Mougeot aveau câte un reprezentant, conform afirmațiilor acesteia din urmă. Potrivit acestor documente, obiectul reuniunii respective era organizarea pieței spaniole, iar la rubrica

„Conținutul reuniunii” se menționa „Stabilirea prețurilor pieței spaniole în funcție de dimensiunea clienților [...]”. Declarațiile întreprinderii Mougeot făceau, de asemenea, parte din documentele anexate la CO și prezentate Tribunalului.

<sup>166</sup> Desigur, declarațiile întreprinderii Mougeot sunt ulterioare faptelor și au fost date în scopul aplicării comunicării privind cooperarea. Cu toate acestea, nu se poate considera că sunt lipsite de valoare probatorie. Într-adevăr, declarațiile care sunt contrare interesului celui care le dă trebuie, în principiu, să fie considerate elemente de probă care prezintă o încredere deosebită (hotărârea JFE Engineering/Comisia, punctul 155 de mai sus, punctul 211).

<sup>167</sup> Cu toate acestea, potrivit jurisprudenței Tribunalului, declarația unei întreprinderi acuzate de participarea la o înțelegere, a cărei exactitate este contestată de multe alte întreprinderi acuzate, nu poate fi considerată o dovadă suficientă a existenței unei încălcări săvârșite de acestea din urmă dacă nu este susținută de alte elemente de probă (hotărârea JFE Engineering/Comisia, punctul 155 de mai sus, punctul 219; a se vedea de asemenea, în acest sens, hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, Enso-Gutzeit/Comisia, T-337/94, Rec., p. I-1571, punctul 91).

<sup>168</sup> În această privință, trebuie arătat, pe de o parte, că declarațiile întreprinderilor Sappi, AWA și Mougeot coincid cu privire la numeroase aspecte, astfel încât se susțin unele pe celelalte. Pe de altă parte, în speță, se observă că declarațiile acestora sunt confirmate de alte elemente de probă, contemporane cu faptele în litigiu. Astfel, existența fiecăreia dintre reuniunile coluzive menționate de AWA este confirmată de un alt înscris care datează din perioada încălcării și care emană de la o altă întreprindere care a participat la aceasta.

<sup>169</sup> În primul rând, în ceea ce privește reuniunea din 17 februarie 1992, într-un fax [documentul nr. 4588, citat în considerentul (157) al deciziei și la punctul 61 din CO], din 17 februarie 1992, domnul W. (Sappi) îl informează pe superiorul său

ierarhic, domnul J., că situația rămâne cel puțin nesigură din cauza comportamentului întreprinderilor Koehler și Sarrió și că în aceeași zi a avut loc o reuniune a părților interesate.

- 170 În al doilea rând, în ceea ce privește reuniunea din 5 martie 1992, într-o notă din 27 februarie 1992 [documentul nr. 4589, reluat în considerentul (158) al deciziei și la punctul 60 din CO], domnul W. (Sappi) informează aceeași persoană că a luat măsurile pentru a asista în săptămâna următoare la Barcelona la o reuniune cu alte părți interesate pentru a discuta despre ceea ce s-a întâmplat în ultimul timp pe piața spaniolă. Acesta adaugă că reuniunea va avea loc la 5 martie 1992. Ca și cel precedent, acest document a fost anexat la CO.
- 171 Nota din 9 martie 1992 [documentele nr. 4703 și 4704, reluate în considerentul (156) al deciziei și la punctul 60 din CO], întocmită de agentul spaniol al întreprinderii Sappi și adresată Sappi Europe, deși nu se prezintă sub forma unei dări de seamă a reuniunii, este foarte precisă cu privire la comportamentul întreprinderilor menționate, printre care și Divipa. Este vorba despre o creștere de prețuri de 10 pesetas spaniole (ESP), care constituia obiectivul stabilit de distribuitori și care nu a fost atins în întregime. Autorul acestei note afirmă că Divipa nu și-a majorat deloc prețurile. În opinia sa, este evident că Sappi Europe nu poate să crească prețurile dacă alți furnizori nu procedează în același mod. În plus, acesta menționează faptul că Zicuñaga a anunțat lansarea unui proiect de fabricare a hârtiei autocopiative la frontiera spaniolă, în partea franceză, ceea ce ar trebui să intensifice și mai mult concurența.
- 172 În al treilea rând, în ceea ce privește reuniunea din 30 septembrie 1993 de la Barcelona, o notă [documentele nr. 5 și 9972, citate în considerentul (163) al deciziei], redactată la acea dată de reprezentantul Sappi, menționează vânzările declarate pe anii 1992 și 1993 de întreprinderile AWA, Binda, Copigraph, Sappi, Divipa, Stora-Feldmühle, Koehler, Sarrió și Zanders, precum și o cotă aferentă celui de al patrulea trimestru al anului 1993. Participanții au convenit să anunțe o creștere de prețuri de 10 % pentru rolele și colile de hârtie. De asemenea, au convenit să se reunească din nou pentru confirmarea respectării cotelor. Această notă a fost integral reprodusă la punctul 80 din CO.

173 În al patrulea rând, în privința reuniunii din 19 octombrie 1993, potrivit unei note [documentul nr. 4474, amintit în considerentele (165) și (192) ale deciziei], redactată în spaniolă de către un angajat al Sappi și denumită „Raport de vizită” (informe vista), la 19 octombrie 1993, s-a desfășurat o reuniune la care au participat toți distribuitorii, cu excepția Copigraph. În cadrul acelei reuniuni, participanții au stabilit o creștere de 8 % a prețului facturat utilizatorului final în ceea ce privește rolele. De asemenea, au convenit să semnaleze fabricantului că nu ar accepta din partea sa decât o creștere de 7,5 %, ceea ce ar conduce la o majorare cu 0,5 % a marjei distribuitorului. Deși această notă nu este datată, trebuie subliniat că referirea la „prețul de astăzi” atestă că această notă este contemporană cu faptele relatate. Faptul că nu este nici semnată, nici datată nu poate surprinde, din moment ce este vorba despre o notă referitoare la o reuniune al cărei obiect anticoncurențial reprezenta un motiv pentru ca autorul acesteia să lase cea mai mică urmă posibilă (a se vedea în acest sens hotărârea Shell/Comisia, punctul 56 de mai sus, punctul 86). Pe de altă parte, limba în care a fost redactată și alte informații furnizate de Sappi nu permit punerea la îndoială a faptului că piața avută în vedere de acea notă este piața spaniolă. Cu excepția ultimei propoziții, această notă a fost reluată la punctul 84 din CO.

174 În al cincilea rând, în privința reuniunii din 3 mai 1994, dosarul conține o notă (documentul nr. 14535) având aceeași dată, de asemenea redactată de către un angajat al Sappi și denumită „Raport al vizitei”. Această notă conține ca subtitlu mențiunea „Reuniunea fabricanților în scopul analizării situației prețurilor”. Aceasta indică, pentru fiecare întreprindere participantă, respectiv Copigraph, AWA, Torraspapel, Zicuñaga, Koehler, Stora, Zanders, Sappi și Divipa, numele persoanei care a reprezentat-o. De asemenea, această notă conține un tabel care indică prețurile curente și pe cele – mai ridicate – prevăzute pentru 16 mai, precizând că aceste prețuri rezultă din acordurile între distribuitori. Această notă a fost anexată la CO, iar conținutul său a fost detaliat la punctele 110-112 din cuprinsul acesteia.

175 În al șaselea rând, în ceea ce privește reuniunea din 29 iunie 1994, o notă [documentul nr. 4476, amintit în considerentele (164) și (166) din decizie], datată cu aceeași zi, este denumită „Reuniunea fabricanților de hârtie autocopiativă”. Și aceasta precizează numele persoanei care a reprezentat fiecare întreprindere participantă, respectiv Torraspapel, Reacto, Divipa, Stora, AWA, Sappi, Zicuñaga. Această notă începe cu termenul „[r]ole”, urmat de precizarea „[toate] însoțite de



carnete de comandă pline și de cote”. Aceasta menționează, în privința roleurilor, o creștere de preț de 10 % aplicabilă de la 1 septembrie. Sunt menționate prețuri indicative diferite pentru vânzările directe la imprimării, făcând diferența între trei categorii de clienți și în funcție de tipul de produs. Cu privire la prețul colilor, nota semnalează că s-a revenit la nivelul său anterior, întrucât prețul convenit nu a fost respectat. S-a decis majorarea acestui preț în două etape, la 1 iulie și la 1 septembrie 1994, de fiecare dată cu 5 %. Această notă se încheie cu mențiunea „Următoarea reuniune, la 23 septembrie, ora 12.30”. Acest document a fost anexat la CO, iar conținutul său a fost menționat la punctele 121-123 din cuprinsul acesteia.

<sup>176</sup> Pe de altă parte, un fax intern al Sappi [documentul nr. 4565, citat în considerentul (166) al deciziei] din 4 noiembrie 1994 menționează faptul că liderul pieței spaniole, Torraspapel, a anunțat o reducere de preț de 10 ESP și că totul pare să indice faptul că nu vor fi aplicate creșterile din noiembrie, întrucât niciun distribuitor nu le-a anunțat până în prezent. Faxul respectiv a fost amintit la punctul 130 din CO și anexat la aceasta.

<sup>177</sup> În sfârșit, în al șaptelea rând, în privința reuniunii din 19 octombrie 1994, din nota manuscrisă din 21 octombrie 1994 [documentul nr. 1839, menționat în considerentele (167), (222) și (223) ale deciziei], redactată de Mougeot și referitoare la piața spaniolă, reiese că participanții s-au pus de acord asupra prețurilor care urmau să fie aplicate de la 3 ianuarie 1995. Zicuñaga și Mougeot au fost „autorizat[e] să vândă [cu mai puțin de] 5 [ESP]/kg. Autorul notei arată că i se părea utopic să se solicite Zicuñaga să vândă cu 2 % mai puțin decât marii producători, fără a se vorbi de volume”. Următoarea reuniune a fost stabilită pentru 24 noiembrie 1994, la aceeași oră și în același loc. Această notă manuscrisă a fost anexată la CO.

<sup>178</sup> Se observă așadar că, dintre reuniunile menționate de Sappi – nu și de AWA –, și anume cea din 27 februarie 1992 și cea din 19 octombrie 1993, numai prima nu este confirmată de niciun alt înscris. Cu toate acestea, nu este cazul să se verifice constatările Comisiei cu privire la desfășurarea acestei reuniuni din 27 februarie 1992, care s-ar situa, în orice ipoteză, în afara perioadei încălcării imputate întreprinderilor Divipa și Zicuñaga.

- 179 În sfârșit, în plus față de aceste reuniuni din 17 februarie și din 5 martie 1992, din 30 septembrie și din 19 octombrie 1993, precum și din 3 mai, din 29 iunie și din 19 octombrie 1994, Comisia evidențiază, de asemenea, în tabelul 3 care figurează în cadrul considerentului (129) al deciziei și în anexa II la aceasta, că a avut loc la Barcelona, la 16 iulie 1992, o reuniune privind piețele spaniolă și portugheză, iar la 23 septembrie 1994, o reuniune referitoare numai la piața spaniolă.
- 180 În ceea ce privește reuniunea din 16 iulie 1992, din considerentul (159) al deciziei reiese că aceste constatări ale Comisiei referitoare la desfășurarea și la obiectul anticoncurențial al reuniunii respective se bazează pe informațiile care figurează în documentele nr. 4484, 4501-4503 și 4520, citate la notele de subsol nr. 167 și 168 ale deciziei și anexate la CO.
- 181 În cadrul declarației sale verbale (documentul nr. 4484), domnul B. G. de la Unipapel, agentul Sappi în Portugalia, a afirmat că s-a deplasat la 16 iulie 1992 la Barcelona pentru o reuniune destinată „discutării situației de pe piața hârtiei autocopiative în Portugalia și în Spania”.
- 182 Această declarație este confirmată de copiile notelor de cheltuieli ale călătoriei (documentele nr. 4501-4503), care atestă că, la 16 iulie 1992, domnul B. G. a efectuat o călătorie dus-întors Lisabona-Barcelona.
- 183 În cadrul unei alte declarații verbale (documentul nr. 4520), domnul B. G. a afirmat că obiectivul reuniunii din 16 iulie 1992 a constat în discutarea creșterilor de prețuri și a cotelor de piață. Acesta a adăugat că acordurile aveau în principal ca obiect rolele. Acesta a admis de asemenea, fără a putea confirma, existența unor acorduri de același tip pentru coli. Pe de altă parte, a afirmat că, în cursul acestei reuniuni, avuseseră loc schimburi de informații cu privire la cantitățile vândute și la prețurile practicate de fiecare întreprindere.

184 Având în vedere informațiile reproduse în cadrul celor trei puncte de mai sus, Comisia putea în mod întemeiat să constate că la 16 iulie 1992 se desfășurase la Barcelona o reuniune în cursul căreia fuseseră încheiate acorduri de creșteri de prețuri și de împărțire a cotelor de piață referitoare la Spania și la Portugalia, cel puțin în ceea ce privește rolele. Cu toate acestea, trebuie subliniat că nu se invocă de către Comisie faptul că Divipa era prezentă la această reuniune, întrucât domnul B. G. nu a menționat-o printre participanți.

185 În privința reuniunii din 23 septembrie 1994, nota amintită la punctul 175 de mai sus (documentul nr. 4476) confirmă, desigur, faptul că această reuniune fusese prevăzută. Cu toate acestea, niciun document și nicio declarație nu confirmă desfășurarea efectivă a acestei reuniuni la acea dată. Așadar, trebuie să se considere că nu s-a dovedit de către Comisie faptul că avusese loc la 23 septembrie 1994 o reuniune referitoare la piața spaniolă.

186 Nu este mai puțin adevărat că, pe baza acestei serii de indicii precise și concordante, Comisia a dovedit în mod temeinic existența unei înțelegeri cu privire la piața spaniolă, cel puțin începând cu luna martie 1992 și până în luna februarie 1995. Într-adevăr, înțelegerea își produsese efectele și după încetarea formală a reuniunilor coluzive, în luna octombrie 1994, deoarece creșterile de prețuri prevăzute în cursul reuniunii din 19 octombrie 1994 (a se vedea punctul 177 de mai sus) trebuiau să se aplice de la 3 ianuarie 1995 (a se vedea în acest sens hotărârea Curții din 3 iulie 1985, Binon, 243/83, Rec., p. 2015, punctul 17, și hotărârea Tribunalului din 10 martie 1992, Montedipe/Comisia, T-14/89, Rec., p. II-1155, punctul 231).

187 Această înțelegere a luat forma unor reuniuni repetate între întreprinderi concurente în cursul cărora acestea se înțelegeau în principal cu privire la creșterile de prețuri și la planificarea acestora. Cu o anumită ocazie, respectiv reuniunea din 30 septembrie 1993 (a se vedea punctul 172 de mai sus), au fost stabilite cote.

Cu privire la participarea întreprinderilor Divipa și Zicuñaga la înțelegerea privind piața spaniolă

- 188 Potrivit jurisprudenței, este suficient să se demonstreze, de către Comisie, că întreprinderea în cauză a participat la reuniuni în cursul cărora au fost încheiate acorduri de natură anticoncurențială, fără să se fi opus în mod vădit, pentru a dovedi în mod satisfăcător participarea întreprinderii respective la înțelegere. În cazul în care participarea la asemenea reuniuni a fost dovedită, îi revine întreprinderii respective obligația de a prezenta informații de natură să demonstreze că participarea sa la acele reuniuni era lipsită de orice spirit anticoncurențial prin dovedirea faptului că le comunicase concurenților săi că participa la acele reuniuni având o optică diferită de a acestora (hotărârea Curții din 8 iulie 1999, Hüls/Comisia, C-199/92 P, Rec., p. I-4287, punctul 155, hotărârea Curții Comisia/Anic Partecipazioni, punctul 149 de mai sus, punctul 96, și hotărârea Curții din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/ P, Rec., p. I-123, punctul 81).
- 189 Într-adevăr, prin participarea la reuniunea menționată fără a se distanța în mod public de conținutul acesteia, întreprinderea a dat de înțeles celorlalți participanți că susținea rezultatul reuniunii respective și că s-ar fi conformat acestuia (hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 188 de mai sus, punctul 82).
- 190 În speță, se observă, în primul rând, că tabelul (documentul nr. 15199) care conține diferitele reuniuni, data acestora, obiectul și participanții la acestea, inclus în răspunsul dat de Sappi la 18 mai 1999, amintit la punctul 162 de mai sus, menționează că Divipa și Zicuñaga au participat la reuniunea coluzivă din 19 octombrie 1993. Această informație este confirmată de menționarea, în nota amintită la punctul 173 de mai sus, a faptului că toți distribuitorii au participat la reuniunea respectivă, cu excepția Copigraph.
- 191 În al doilea rând, din declarațiile angajatului Sappi, amintite la punctul 162 de mai sus, reiese că Divipa și Zicuñaga fuseseră prezente la reuniunile la care acesta a asistat între luna octombrie 1993 și anul 1995. În privința reuniunilor din 3 mai și

din 29 iunie 1994, angajatul respectiv indică și că Divipa era reprezentată de domnul A. și de domnul C., iar Zicuñaga, de domnul E. Aceste declarații sunt confirmate, pentru fiecare dintre reuniuni, de notele contemporane cu faptele în litigiu ale angajatului Sappi, menționate la punctele 174 și 175 de mai sus.

192 În al treilea rând, potrivit declarațiilor întreprinderii AWA amintite la punctul 163 de mai sus, Divipa a participat la reuniunile care s-au desfășurat cu privire la piața spaniolă între anii 1992 și 1994 sau, cel puțin, la unele dintre acestea. În schimb, Zicuñaga nu ar fi asistat probabil decât la una dintre aceste reuniuni. În această privință, trebuie subliniat că această declarație formulată pe un ton prudent la mai mulți ani de la faptele în litigiu nu poate aduce atingere valorii probatorii a informațiilor precise conținute în înscrisurile redactate de Sappi la momentul încălcării care menționau explicit prezența întreprinderii Zicuñaga la reuniunile din 19 octombrie 1993, din 3 mai și din 29 iunie 1994.

193 În al patrulea rând, din declarațiile date de Mougeot, amintite la punctul 165 de mai sus, rezultă că Divipa și Zicuñaga erau prezente la reuniunea din 19 octombrie 1994. De asemenea, participarea întreprinderii Zicuñaga la această reuniune este atestată și de nota manuscrisă redactată de Mougeot la 21 octombrie 1994, menționată la punctul 177 de mai sus, care conține indicația „Zicuñaga și Mougeot autorizat[e] să vândă [cu mai puțin de] 5 [ESP]/kg”. Coroborate cu declarațiile date de AWA, menționate la punctul precedent, declarațiile precise ale Mougeot cu privire la prezența domnului A. (Divipa) la această reuniune permiteau Comisiei să concluzioneze că întreprinderea în discuție participase la această reuniune.

194 Împrejurarea, invocată de Divipa în răspunsul din 18 mai 1999, că Sappi nu menționează desfășurarea unei reuniuni la 19 octombrie 1994 cu privire la piața spaniolă se explică prin faptul că Sappi nu a asistat la această reuniune, după cum atestă lista de participanți la reuniunea respectivă, întocmită de Mougeot. În orice caz, această împrejurare nu poate înlătura seria de indicii concordante care atestă desfășurarea reuniunii și participarea întreprinderii Divipa la aceasta.

195 Din toate elementele de mai sus reiese că s-a dovedit de către Comisie în mod temeinic participarea întreprinderilor Divipa și Zicuñaga la reuniunile coluzive care s-au desfășurat în mod continuu între 19 octombrie 1993 și 19 octombrie 1994.

196 În plus, aceste întreprinderi nu ar fi participat totuși la toate reuniunile încadrate în sistemul reuniunilor periodice invocat de Comisie și nici Divipa, nici Zicuñaga nu au invocat elemente referitoare la o eventuală distanțare publică față de conținutul reuniunilor la care au asistat. Așadar, încălcarea le-ar fi imputabilă. Din moment ce s-a dovedit că reclamantele au luat parte la aceste reuniuni și că acestea aveau ca obiect în special stabilirea obiectivelor de preț, reclamantele au lăsat concurenților cel puțin impresia că participau la reuniunile respective având aceeași optică precum a acestora (a se vedea în acest sens hotărârea Tribunalului din 17 decembrie 1991, Hercules Chemicals/Comisia, T-7/89, Rec., p. II-1711, punctul 232, și hotărârea Tribunalului din 10 martie 1992, Solvay/Comisia, T-12/89, Rec., p. II-907, punctul 98). Trebuie subliniat că acest sistem de reuniuni se înscria într-o serie de eforturi ale întreprinderilor în discuție care urmăreau un singur scop economic, și anume denaturarea evoluției normale a prețurilor pe piața hârtiei autocopiative. Așadar, ar fi artificială subdivizarea în mai multe încălcări distincte a acestui comportament continuu, caracterizat printr-o singură finalitate (hotărârea Rhône-Poulenc/Comisia, punctul 155 de mai sus, punctul 126).

197 În privința participării întreprinderii Divipa la înțelegere începând cu luna martie 1992, aceasta reiese mai întâi din declarațiile date de AWA, amintite la punctele 163 și 192 de mai sus. Pe de altă parte, acestea sunt confirmate de menționarea lor de către Divipa în cadrul notei din 9 martie 1992 amintită la punctul 171 de mai sus. În această notă, agentul spaniol al Sappi recurge în mod vizibil la examinarea aplicării, de către diferite întreprinderi, a creșterii de prețuri de 10 ESP, obiectiv stabilit anterior de către distribuitori. Acesta menționează expres faptul că Divipa nu și-a majorat prețurile. Totuși, observarea politicii de prețuri a Divipa, precum și a celei practicate de Sarrió și de AWA, care aveau propria lor societate de comercializare pe piața spaniolă, constituie un indiciu puternic al participării la înțelegere la acea dată.

- 198 Aceste constatări referitoare la participarea întreprinderii Divipa la înțelegerea cu privire la piața spaniolă, începând cu luna martie 1992, și a Zicuñaga, începând cu luna octombrie 1993, ambele până în luna ianuarie 1995, nu pot fi repuse în discuție de considerații care țin de caracteristicile proprii ale acestor întreprinderi.
- 199 Din considerentele (17) și (330) ale deciziei reiese că s-a luat în mod corespunzător în considerare de către Comisie faptul că nici Divipa, nici Zicuñaga nu erau membre ale AEMCP. În plus, Comisia nu a considerat statutul de membru al AEMCP drept un element constitutiv al încălcării.
- 200 În privința diferențelor de prețuri evidențiate de Divipa și de Zicuñaga între creșterile de prețuri convenite în cursul reuniunilor la care au asistat și evoluția prețurilor în perioada în cursul căreia trebuiau aplicate aceste decizii, admitând chiar exactitatea cifrelor prezentate de aceste întreprinderi pentru a ilustra politica lor de prețuri în cursul acestei perioade, aceste diferențe sunt cel mult de natură să demonstreze că aceste întreprinderi nu au respectat deciziile de creșteri de prețuri adoptate în cursul reuniunilor menționate. Pe baza Liniilor directoare privind metoda de stabilire a amenzilor aplicate în temeiul articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și al articolului 65 alineatul (5) din Tratatul CECO (JO 1998, C 9, p. 3, Ediție specială, 08/vol. 3, p. 69) (denumite în continuare „liniile directoare”), neaplicarea în practică a acordurilor ar putea constitui o circumstanță atenuantă și va trebui așadar să se examineze argumentele părților în această privință în cadrul motivelor care urmăresc anularea sau reducerea amenzii (a se vedea în continuare punctele 594-635). În schimb, trebuie arătat că faptul că prețurile convenite nu au fost respectate nu este de natură să infirme obiectul anticoncurențial al acestor reuniuni și, prin urmare, participarea reclamantelor la înțelegeri (hotărârea Tribunalului din 6 aprilie 1995, Tréfilunion/Comisia, T-148/89, Rec., p. II-1063, punctul 79). Aceste diferențe, chiar dacă s-ar presupune că sunt dovedite, nu permit așadar să se înlăture dovezile participării întreprinderilor Divipa și Zicuñaga la aceste reuniuni coluzive.
- 201 Împrejurarea invocată de Zicuñaga, potrivit căreia activitățile de producție și de distribuție a hârtiei autocopiative sunt asigurate, în cadrul grupului său, de Papeteries de l'Atlantique SA, nu este de natură să repună în discuție participarea

întreprinderii Zicuñaga la încălcare, singura întreprindere menționată în declarațiile altor membri ai cartelului. Trebuie subliniat că, deși este adevărat că la momentul faptelor în litigiu Zicuñaga nu deținea decât 50 % din capitalul social al societății Papeteries de l'Atlantique, Comisia îi impută întreprinderii Zicuñaga încălcarea datorită comportamentului său propriu, iar nu în calitate de societate-mamă a acestei filiale. Într-adevăr, pe de o parte, probele directe cu înscrisuri referitoare la reuniunile din 3 mai și din 29 iunie 1994 (a se vedea punctele 174 și 175 de mai sus) fac trimitere explicită la prezența unui reprezentant al întreprinderii Zicuñaga la aceste două reuniuni coluzive cu privire la piața spaniolă. Pe de altă parte, nota manuscrisă din 21 octombrie 1994, redactată de Mougeot (a se vedea punctul 177 de mai sus), citează în mod expres Zicuñaga. Papeteries de l'Atlantique nu a fost menționată niciodată. În plus, deși decizia nu ar reflecta în mod corect natura exactă a activităților întreprinderii Zicuñaga în cadrul grupului său, trebuie constatat că Zicuñaga nu a contestat informația cuprinsă în considerentul (365) al deciziei, potrivit căreia era responsabilă cu politica de stabilire a prețurilor pentru toate produsele din hârtie ale grupului.

202 Divipa invocă de asemenea diferențe între datele referitoare la vânzările sale declarate, cuprinse în notele întocmite de Sappi, și datele anexate la cererea sa introductivă. Aceste diferențe ar demonstra că datele cuprinse în notele întocmite de Sappi nu au fost furnizate de Divipa. În această privință, trebuie subliniat că datele anexate de Divipa la cererea sa introductivă nu sunt susținute de niciun înscris care să permită verificarea faptului că acestea corespund realității. În orice caz, presupunând că sunt exacte, diferența care poate fi observată între aceste date și cele cuprinse în notele întocmite de Sappi demonstrează doar că acestea din urmă nu corespundeau realității. În schimb, acestea nu permit să se considere că valorile medii de vânzare menționate în notele întocmite de Sappi nu ar fi fost declarate de Divipa în cursul reuniunii din 30 septembrie 1993.

203 De asemenea, Divipa susține că ar fi de neînțeles ca un distribuitor de dimensiune mică precum aceasta să fi asistat la reuniuni între producători. Trebuie subliniat că această calitate de distribuitor nu este de natură să înlăture seria de indicii care atestă participarea întreprinderii Divipa la înțelegerea cu privire la piața spaniolă. În plus, această calitate nu o lipsește de interesul de a participa la o înțelegere la care trebuia, potrivit analizei Comisiei, prezentată în considerentele (153) și (165) ale deciziei și necontestată de Divipa, să includă în mod necesar și distribuitorii în vederea funcționării corecte pe piața spaniolă caracterizată de o integrare extinsă a



rețelelor de producție și de distribuție, astfel încât un număr important de producători erau, în egală măsură, și distribuitori. În plus, potrivit notei din 29 iunie 1994 (documentul nr. 4476, amintit la punctul 175 de mai sus), acordul intervenit în cursul acestei reuniuni a privit prețurile aplicabile consumatorilor ceea ce, luând în considerare statutul de distribuitor al Divipa, este suficient pentru a explica prezența acesteia la reuniunea respectivă.

204 În sfârșit, faptul că Divipa achiziționează de la Koehler între 60 % și 70 % din necesitățile sale de hârtie autocopiativă, iar restul de la alți fabricanți presupune, desigur, o anumită dependență față de furnizorii săi privind prețul de cumpărare. Totuși, pe de o parte, această dependență nu poate fi considerată totală. Într-adevăr, tabelul furnizat de Divipa ca anexă la cererea sa introductivă evidențiază că, în anul 1993, Divipa nu a recurs imediat la anumite scăderi ale prețului său de cumpărare, astfel încât marja sa a rămas astfel substanțială. Pe de altă parte, în orice ipoteză, nici această împrejurare nu poate să înlăture orice interes în participarea la înțelegere, orice creștere de prețuri convenită în acest cadru și aplicată clientului putând să se manifeste printr-o majorare a marjei de beneficiu. Mai mult, din același tabel reiese că, între lunile ianuarie și decembrie 1994, prețurile de cumpărare practice de Koehler au crescut de la 159,25 la 195,70, iar marja întreprinderii Divipa, de la 20,38 la 43,81. În sfârșit, din nota privind reuniunea din 19 octombrie 1993, amintită la punctul 173 de mai sus, rezultă că negocierea privea, pe de o parte, prețul pe care distribuitorul trebuia să îl plătească fabricantului și, pe de altă parte, creșterea pe care distribuitorii ar aplica-o clienților lor, prevăzând o majorare a marjei distribuitorului.

Cu privire la participarea întreprinderilor Divipa și Zicuñaga la înțelegerea referitoare la piața europeană

205 Din considerentul (286) al deciziei reiese că s-a constatat de către Comisie doar participarea întreprinderilor Divipa și Zicuñaga la reuniuni coluzive cu privire la piața spaniolă. Se afirmă totuși că „aceste întreprinderi nu puteau să ignore că înțelegerea privea întregul teritoriu care a devenit, în anul 1994, SEE”.

206 În această privință, Comisia se întemeiază pe legătura strânsă care ar fi existat între reuniunile generale europene în cadrul înțelegerii și reuniunile coluzive naționale, în special cele spaniole, pe faptul că marii producători europeni de hârtie autocopiativă ar fi luat parte la activități coluzive cu privire la piața spaniolă, precum și pe importanța schimburilor intracomunitare în sectorul hârtiei autocopiativă pe perioada de referință.

207 Potrivit jurisprudenței, o întreprindere care a participat la o încălcare multiformă a normelor de concurență prin comportamente ce îi sunt proprii, care intră în noțiunea de acord sau de practică concertată având un obiect anticoncurențial în înțelesul articolului 81 alineatul (1) CE și care urmărește să contribuie la realizarea încălcării în ansamblu poate fi responsabilă și de comportamentele adoptate de alte întreprinderi în cadrul aceleiași încălcări pe toată perioada participării sale la încălcarea respectivă, în cazul în care s-a dovedit că întreprinderea în discuție are cunoștință de comportamentele ilicite ale celorlalți participanți sau că poate să le prevadă în mod rezonabil și că este gata să accepte riscurile care decurg din această situație (hotărârea LR AF 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus, punctul 158 și jurisprudența citată).

208 În speță, în special de la punctul 187 de mai sus, reiese că acordurile referitoare la piața spaniolă la care au participat Divipa și Zicuñaga au avut ca obiect stabilirea în comun a creșterilor de prețuri. În plus, cu un anumit prilej, respectiv reuniunea din 30 septembrie 1993, la care Zicuñaga nu a asistat deoarece nu participa încă la înțelegere, au fost atribuite cote de vânzare pe această piață pe baza unui schimb de informații cu privire la vânzările realizate. Prin urmare, aceste acorduri s-au încadrat în înțelegerea europeană generală, al cărei obiect a constat în principal în ridicarea prețurilor hârtiei autocopiativă și, în anumite situații, în stabilirea în comun a cotelor de vânzare sau a cotelor de piață și în schimbul de informații confidențiale în vederea facilitării încheierii sau a aplicării acordurilor de creșteri de prețuri.

209 Totuși, potrivit jurisprudenței, nu este suficientă doar identitatea de obiect între un acord la care a participat o întreprindere și o înțelegere globală pentru a-i imputa

acestei întreprinderi participarea la înțelegerea globală. Într-adevăr, numai dacă întreprinderea, în cazul în care participă la acest acord, cunoștea sau ar fi trebuit să cunoască faptul că, procedând astfel, se alătura unei înțelegeri globale, participarea sa la acordul respectiv poate constitui expresia aderării sale la această înțelegere globală (hotărârea Tribunalului din 20 martie 2002, Sigma Technologie/Comisia, T-28/99, Rec., p. II-1845, punctul 45).

- 210 Comisia susține în cadrul deciziei că aceasta a fost situația întreprinderilor Divipa și Zicuñaga, ceea ce acestea contestă.
- 211 Desigur, este evident că Divipa și Zicuñaga nu erau membre ale AEMCP și că nu au participat niciodată la reuniunile oficiale ale acestei asociații care, potrivit Comisiei, au servit drept cadru pentru înțelegerea europeană până în luna septembrie 1993, și nici la reuniunile generale ale cartelului care s-ar fi desfășurat începând cu luna septembrie 1993 cu ocazia reuniunilor oficiale ale AEMCP. Pe de altă parte, niciunul dintre elementele de probă referitoare la participarea întreprinderilor Divipa și Zicuñaga la reuniuni coluzive cu privire la piața spaniolă nu contribuie la evidențierea faptului că, în cursul vreuneia dintre aceste reuniuni, s-a menționat o înțelegere cu privire la prețuri existentă la nivel european.
- 212 Cu toate acestea, nici Divipa, nici Zicuñaga nu furnizează elemente de natură să contrazică constatările Comisiei din considerentele (89)-(94) și (211) ale deciziei și declarațiile date de Mougeot, reproduse în considerentul (90). Potrivit acestora din urmă, „AWA considera că, fără implicarea responsabililor locali ai piețelor, existau puține șanse ca rezultatele scontate să fie atinse, explicând prin aceasta desfășurarea reuniunilor pentru fiecare piață” și „responsabilii locali informați de către superiorii acestora cu privire la intenția de a crește prețurile erau împuterniciți să definească între ei modalitățile practice pentru a obține această creștere”. Aceste declarații evidențiază cu claritate că, pentru garantarea succesului deciziilor de creșteri de prețuri adoptate în cadrul reuniunilor generale ale cartelului, participanții la aceste reuniuni au înțeles să asigure aplicarea generalizată a acestor decizii pe diferitele piețe regionale și naționale. Având în vedere volumul important al schimburilor între statele membre în ceea ce privește produsul respectiv, ar fi fost foarte puțin eficient să fie luate măsuri restrictive de concurență doar la nivelul unui stat membru.

213 Comisia a prezentat astfel două tabele [tabelele 5 și 6, cuprinse în considerentele (207) și (217) ale deciziei și la punctele 117 și 127 din CO] descoperite la Sappi, care prezintă creșterile de prețuri convenite pentru diferite țări în cursul celor două reuniuni generale din 21 iunie și din 22 septembrie 1994. În ceea ce privește Spania, aceste tabele nu conțin cifre, ci doar mențiunea „de precizat”. Or, darea de seamă a reuniunii din 29 iunie 1994 (documentul nr. 4476, amintit la punctul 175 de mai sus) referitoare la piața spaniolă și nota manuscrisă întocmită de Mougeot la 21 octombrie 1994 (documentul nr. 1839, amintit la punctul 177 de mai sus; a se vedea de asemenea punctul 235 de mai jos), în urma reuniunii din 19 octombrie 1994 care privea de asemenea piața spaniolă, arată că fiecare dintre aceste reuniuni generale a fost urmată de o reuniune națională în cursul căreia au fost precizate în mod efectiv creșterile de prețuri pentru piața spaniolă. În plus, după cum Comisia subliniază în înscrisurile sale, faptul că această notă manuscrisă întocmită de Mougeot menționează termenii „având în vedere volumele AEMCP anunțate pentru Spania” și evidențiază o dezbatere în jurul acestor valori tinde să acrediteze teza potrivit căreia Divipa și Zicuñaga aveau cu siguranță cunoștința de cadrul mai larg de dimensiune europeană în care se înscriau reuniunile referitoare la piața spaniolă la care participau.

214 În plus, diferitele înscrisuri invocate de Comisie în legătură cu reuniunile spaniole [în cuprinsul considerentelor (154)-(171) ale deciziei, în anexa II la această decizie și în notele de subsol corespunzătoare] stabilesc fără echivoc faptul că la aceste reuniuni a asistat un anumit număr de reprezentanți ai producătorilor europeni de hârtie autocopiativă, a căror participare la reuniunile generale din cadrul înțelegerii nu este, având în vedere elementele citate de Comisie în considerentele (263)-(276) ale deciziei, nici incontestabilă, nici, în majoritatea cazurilor, contestată.

215 Pare dificil de conceput că, după cum subliniază Comisia în considerentul (176) al deciziei, deși, din informațiile furnizate de un reprezentant al întreprinderii Unipapel în cadrul investigațiilor (documentul nr. 4525, al cărui extras pertinent este reluat la punctul 74 din CO) reiese că clienții portughezi suspectau faptul că o înțelegere de dimensiune europeană dirija comportamentul operatorilor portughezi în termeni de creșteri de prețuri, Divipa și Zicuñaga, care, în cadrul reuniunilor referitoare la piața spaniolă, se alăturau reprezentanților marilor producători europeni de hârtie

autocopiativă implicați în reuniunile generale ale cartelului, ar fi ignorat faptul că, prin participarea la reuniuni coluzive privind acea piață, se integrau într-o înțelegere de dimensiune europeană.

- 216 În aceste condiții, trebuie să se considere că Divipa și Zicuñaga au fost cu siguranță informate despre existența și despre conținutul înțelegerii europene (a se vedea în acest sens hotărârea Ciment, punctul 4097) și că, prin participarea pe piața spaniolă la acorduri având un obiect anticoncurențial identic celui al acestei înțelegeri, au cunoscut cu siguranță că, procedând astfel, aveau la aceasta (a se vedea în acest sens hotărârea Ciment, punctul 4099).
- 217 Cu privire la faptul, amintit de Zicuñaga, că dosarul nu conține elemente care să evidențieze că prețurile referitoare la alte piețe decât piața spaniolă fuseseră discutate în cadrul reuniunilor spaniole sau aduse la cunoștința întreprinderii Zicuñaga de către alte întreprinderi, acesta se încadrează pe deplin în schema generală de organizare a înțelegerii, potrivit căreia discuțiile avute în special în cadrul reuniunilor, la nivel național sau regional, aveau drept scop definirea modalităților practice de aplicare, la prețurile practicate pe piața locală relevantă, a deciziilor de creșteri de prețuri adoptate la nivel european. În plus, acesta nu este de natură să pună în discuție analiza prezentată mai sus.
- 218 Zicuñaga invocă un alt argument întemeiat pe absența participării sale la reuniunile și la activitățile pretins coluzive care au avut loc pe piețele franceză și italiană, în pofida intereselor sale comerciale în cadrul acestora din urmă. În această privință, trebuie amintită afirmația întreprinderii Zicuñaga din cadrul audierii potrivit căreia aceasta era responsabilă cu politica de stabilire a prețurilor tuturor produselor din hârtie ale grupului și [...], prin urmare, lua toate deciziile în materie de prețuri, inclusiv în ceea ce privește produsele întreprinderii Papeteries de l'Atlantique" [considerentul (365) al deciziei]. Așadar, informația potrivit căreia Zicuñaga deținea interese comerciale nu numai în Spania, ci și în Franța și în Italia, prin intermediul activităților filialei sale Papeteries de l'Atlantique, poate fi înțeleasă în sensul că

Zicuñaga, care nu putea ignora faptul că anumite întreprinderi reprezentate la reuniunile spaniole își desfășurau activitatea pe piețele franceză și italiană, în scopul definirii politicii de prețuri a grupului său, trebuie să își fi pus întrebarea dacă acordurile la care participa se înscriau într-o înțelegere europeană și, în consecință, a fost în mod necesar informată despre existența unei asemenea înțelegeri.

219 În orice caz, împrejurarea menționată la punctul precedent nu este de natură să repună în discuție analiza prezentată la punctele 205-217 de mai sus. În plus, această împrejurare ar putea deopotrivă să fie percepută drept un indiciu care confirmă că Zicuñaga avea cunoștință că acordurile la care participase cu privire la piața spaniolă se înscriau într-o înțelegere europeană și, prin urmare, a considerat că este inutil să participe la reuniuni și la activități coluzive în altă parte decât în Spania.

220 Pe de altă parte, trebuie subliniat că situația întreprinderii Zicuñaga se diferențiază sub mai multe aspecte de cea a întreprinderii Sigma Technologie di rivestimento în cauza în care s-a pronunțat hotărârea Sigma Technologie/Comisia, punctul 209 de mai sus, la care Zicuñaga face trimitere în înscrisurile sale. Într-adevăr, spre deosebire de reclamanta din acea cauză, în sectorul de activitate respectiv Zicuñaga își desfășura activitatea pe mai multe piețe naționale. În plus, chiar dacă se ia în considerare teza formulată de Zicuñaga potrivit căreia concurenții săi spanioli o percepeau ca pe o întreprindere care practica o politică de prețuri agresivă, Zicuñaga nu a furnizat niciun element de natură să demonstreze că, precum Sigma Technologie di rivestimento, fusese exclusă de la anumite reuniuni sau activități coluzive datorită comportamentului său de „cauzator de probleme” (hotărârea Sigma Technologie/Comisia, punctul 209 de mai sus, punctele 42 și 46). În schimb, nota întocmită de Mougeot referitoare la reuniunea din 19 octombrie 1994, amintită la punctul 177 de mai sus, arată că Zicuñaga era considerată un membru deplin al înțelegerii spaniole, în cadrul căreia i s-a întâmplat să primească autorizarea de a vinde la prețuri ușor inferioare prețurilor care trebuiau să fie practicate de ceilalți membri ai înțelegerii.

221 În cadrul argumentului care încearcă să demonstreze că nu a aplicat acordurile de prețuri în litigiu, Zicuñaga critică faptul că, în cursul procedurii administrative, Comisia i-ar fi refuzat accesul la informațiile detaliate prevăzute în considerentul (288) al deciziei. În această privință, trebuie să se facă trimitere la analiza prezentată la punctele 45-51 de mai sus.

Cu privire la participarea întreprinderii Zicuñaga la acordurile de stabilire a cotelor de vânzare și a cotelor de piață

222 În sfârșit, astfel cum s-a arătat la punctul 153 de mai sus, Zicuñaga contestă faptul că a participat la acordurile de stabilire a cotelor de vânzare și a cotelor de piață.

223 În această privință, din coroborarea considerentelor (77), (81), (252), (253), (326)-(331), (376), (382) și (383) din decizie, reiese că s-a constatat de către Comisie existența unor acorduri de stabilire a cotelor de vânzare și a cotelor de piață, însă nu în calitate de încălcări distincte, ci în calitate de elemente constitutive ale încălcării unice, menționată la articolul 1 din decizie și care îi este imputată întreprinderii Zicuñaga, al cărei obiectiv general a constat în ridicarea prețurilor hârtiei autocopiative pe întreg teritoriul devenit în 1994 SEE [considerentul (327) al deciziei] și a cărei piatră de temelie a constat în încheierea unor acorduri privind creșteri de prețuri [considerentul (383) al deciziei].

224 Într-o primă etapă, trebuie verificat dacă s-a dovedit în mod corect de către Comisie existența de acorduri de stabilire a cotelor de vânzare și a cotelor de piață și dacă putea considera în mod întemeiat că aceste acorduri s-au încadrat într-un plan anticoncurențial global care caracteriza încălcarea constatată la articolul 1 primul paragraf din decizie. În această privință, în considerentele (241)-(251) ale deciziei, Comisia face o diferențiere între informațiile care în opinia sa atestă existența unor acorduri de atribuire a cotelor de vânzare și cele care, în opinia sa, demonstrează existența unor acorduri de împărțire a pieței.

- 225 Pentru început, în ceea ce privește afirmațiile Comisiei referitoare la atribuirea cotelor de vânzare, trebuie arătat, în primul rând, că documentul întocmit de Sappi cu privire la reuniunea desfășurată la Barcelona la 30 septembrie 1993 (documentul nr. 5, amintit la punctul 172 de mai sus) evidențiază că participanții la această reuniune au declarat mai întâi mediile lunare de vânzare respective în anii 1992 și 1993 și au recurs la o împărțire a cotelor de vânzare aferente trimestrului patru al anului 1993, ulterior au convenit să anunțe o creștere de 10 % a prețurilor rolor și ale colilor la 1 ianuarie 1994 și, în sfârșit, au decis să se reunească din nou la o dată care urma să fie stabilită ulterior pentru verificarea respectării cotelor.
- 226 În al doilea rând, trebuie observat că Zicuñaga contestă constatările Comisiei din considerentele (138), (242) și (243) ale deciziei, potrivit cărora o „notă a reuniunii” (documentul nr. 6, reprodus la punctul 87 din CO), redactată de Sappi în cadrul unei reuniuni desfășurate la 1 octombrie 1993 având ca obiect piața franceză, indică faptul că participanții la această reuniune au convenit asupra unei creșteri de prețuri, precum și asupra unei atribuirii de cote aferente trimestrului al patrulea al anului 1993 „pentru a permite creșteri de prețuri”.
- 227 În continuare, în ceea ce privește afirmațiile Comisiei privind acordurile de împărțire a pieței, Zicuñaga nu invocă niciun element prin care să respingă constatările Comisiei din considerentele (141) și (246) ale deciziei, potrivit cărora reuniunea care s-a desfășurat în primăvara anului 1994 la Nogent-sur-Marne având ca obiect piața franceză a servit drept cadru atât unui acord de creștere de prețuri, cât și unui acord de împărțire a pieței (documentul nr. 7651, amintit la punctele 113-115 din CO și anexat la aceasta).
- 228 Elementele prezentate mai sus permit să se considere că, în mod întemeiat, Comisia a constatat, în considerentul (241) al deciziei, că, „în vederea asigurării aplicării creșterilor de prețuri convenite, a fost atribuită diferiților participanți o cotă de vânzare, iar pentru fiecare dintre ei a fost stabilită o cotă de piață în cursul anumitor reuniuni naționale ale cartelului”. Comisia putea așadar să considere că acordurile de creșteri de prețuri și stabilirea în comun a cotelor de vânzare și a cotelor de piață



au constituit elemente nedisociabile ale planului anticoncurențial global care constituia încălcarea constatată la articolul 1 primul paragraf din decizie.

229 În al doilea rând, trebuie examinat dacă avea dreptate Comisia să îi impute întreprinderii Zicuñaga aspectele încălcării unice referitoare la acordurile de atribuire a cotelor de vânzare și de împărțire a pieței.

230 Termenul „[r]ole”, urmat de precizarea „[t]oate însoțite de carnete de comandă pline și de cote”, cuprins în nota din 29 iunie 1994 întocmită de Sappi, amintită la punctul 175 de mai sus, nu dovedește neapărat că, în cursul reuniunii din 29 iunie 1994, a fost încheiat un acord având ca obiect cote de vânzare. Totuși, aceasta demonstrează că, la momentul desfășurării acelei reuniuni, toți participanții, inclusiv Zicuñaga, erau părți la un acord de împărțire a cotelor de vânzare în ceea ce privește piața rolilor.

231 Trebuie subliniat că informația menționată la punctul precedent referitoare la reuniunea din 29 iunie 1994 constituie singurul element susceptibil să fie reținut împotriva Zicuñaga drept dovadă a participării sale directe la un acord de atribuire a cotelor de vânzare. Într-adevăr, Comisia nu a constatat participarea întreprinderii Zicuñaga la reuniunea din 30 septembrie 1993 de la Barcelona în cursul căreia a fost încheiat un acord de atribuire a cotelor pentru trimestrul al patrulea al anului 1993. Referitor la celelalte reuniuni la care prezența Zicuñaga a fost dovedită în mod corect de Comisie, aceasta din urmă nu susține, în cuprinsul deciziei, că au servit drept cadru pentru acorduri privind cotele de vânzare.

232 În memoriul în apărare, Comisia invocă totuși faptul că, în cadrul reuniunii din 19 octombrie 1994, s-a ridicat, de asemenea, problema cotelor de vânzare.

233 În această privință, nota manuscrisă din 21 octombrie 1994, întocmită de Mougeot și referitoare la reuniunea desfășurată la 19 octombrie 1994 având ca obiect piața spaniolă (a se vedea punctul 177 de mai sus), conține următoarele informații:

„— Am întrebat, având în vedere volumele AEMCP anunțate cu privire la Spania (cu excepția Zicuñaga), la sfârșitul lunii august '94, [plus] 4 300 [de t], unde se aflau volumele noastre '93 ([minus] 50 %)?

— Răspunsul dat de Sarrió: volumele cresc și descresc!

— Răspunsul dat de Koehler: valorile AEMCP sunt false!”

234 Desigur, după cum Comisia susține în memoriul în apărare, aceasta ar putea semnifica faptul că au avut loc discuții în cursul reuniunii din 19 octombrie 1994 cu privire la cotele sau la volumele de vânzare. Se dovedește totuși că nici în partea din decizie consacrată reuniunilor referitoare la piața spaniolă, nici în cea referitoare la atribuirea cotelor de vânzare și a cotelor de piață Comisia nu citează aceste informații în susținerea afirmațiilor sale privind încheierea, în cursul perioadei de referință, de acorduri având ca obiect cote de vânzare sau cote de piață. În aceste condiții, aceste informații nu pot fi luate în considerare în vederea stabilirii participării întreprinderii Zicuñaga la acorduri referitoare la cotele de vânzare.

235 Acestea fiind date, este adevărat că informația reprodusă la punctul 230 de mai sus dovedește că, în cursul reuniunii din 29 iunie 1994, Zicuñaga a fost informată despre existența unui acord referitor la cotele de vânzare.

236 În aceste condiții și din moment ce s-a dovedit că Zicuñaga a participat la acordurile referitoare la creșterile de prețuri pe piața spaniolă, cunoscând sau trebuind cu siguranță să cunoască faptul că, procedând astfel, se înscria într-o înțelegere europeană, Comisia îi putea atribui și răspunderea pentru acordurile referitoare la cotele de vânzare încheiate în perioada participării sale la acordurile referitoare la creșterile de prețuri. Într-adevăr, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, o întreprindere care a participat la o încălcare multiformă a normelor de concurență prin comportamente care îi sunt proprii, care intră în noțiunea de acord sau de practică concertată având un obiect anticoncurențial în înțelesul articolului 81 alineatul (1) CE și care urmăresc să contribuie la realizarea încălcării în ansamblu poate fi responsabilă și de comportamentele adoptate de alte întreprinderi în cadrul aceleiași încălcări pe toată perioada participării sale la încălcarea respectivă, în cazul în care s-a dovedit că întreprinderea în discuție are cunoștința de comportamentele ilicite ale celorlalți participanți sau că poate să le prevină în mod rezonabil și că este pregătită să accepte riscul care decurge din această situație (hotărârea Comisia/Anic Participazioni, punctul 149 de mai sus, punctul 203).

237 Prin urmare, Zicuñaga trebuie considerată responsabilă pentru acordul de împărțire a cotelor de vânzare amintit în cursul reuniunii din 29 iunie 1994.

238 Cu privire la acordurile de împărțire a piețelor, din considerentele (246)-(251) ale deciziei reiese că, pentru a formula constatările privind existența unor asemenea acorduri, Comisia se întemeiază mai întâi pe informațiile privind două reuniuni referitoare la piața franceză, organizate în primăvara anului 1994 și la 6 decembrie 1994. Cu toate acestea, decizia nu conține vreun indiciu care să permită să se considere că Zicuñaga a avut cunoștința sau a putut să prevadă în mod rezonabil că reuniunile referitoare la piața franceză serveau drept cadru pentru acordurile de împărțire a pieței. În această privință, contrar constatărilor sale privind acordurile de creșteri de prețuri, Comisia nu a considerat în cuprinsul deciziei că acordurile de împărțire a pieței, observate pe piața franceză, au făcut parte din aplicarea descentralizată a unui pretins acord european de împărțire a piețelor, ale cărui membri ar fi informat responsabili locali din diferitele piețe relevante. În aceste condiții, nu se poate considera că o întreprindere precum Zicuñaga, pentru care este

cert că nu a participat la reuniuni coluzive pe alte piețe decât pe piața spaniolă, a avut cunoștință, chiar a putut să prevadă în mod rezonabil existența acordurilor sus-menționate de împărțire a pieței.

239 În opinia Comisiei, s-ar părea în continuare că aceste cote de piață au fost înscrise pe ordinea de zi a reuniunilor generale ale cartelului [considerentul (250) al deciziei]. Totuși, trebuie amintit că este cert că Zicuñaga nu a asistat niciodată la reuniunile generale ale cartelului. În plus, elementele invocate de Comisie în susținerea afirmației sale în considerentele (250) și (251) ale deciziei privesc reuniunea generală a cartelului din 2 februarie 1995, adică o reuniune ulterioară sfârșitului perioadei încălcării reținute în privința Zicuñaga la articolul 1 al doilea paragraf din decizie.

240 Rezultă că nu a fost dovedită participarea întreprinderii Zicuñaga la practici de împărțire a pieței.

241 Având în vedere cele de mai sus, trebuie să se concluzioneze că, în mod întemeiat, Comisia putea să considere întreprinderea Zicuñaga responsabilă de practici de atribuire a cotelor de vânzare intervenite în cursul perioadei participării sale la încălcare. În schimb, se impune constatarea că, în mod greșit, Comisia a imputat Zicuñaga aspectul încălcării unice referitor la acordurile de împărțire a pieței.

242 Totuși, această eroare de apreciere nu este de natură să înlăture constatările potrivit cărora, în cadrul reuniunilor consacrate pieței spaniole, Zicuñaga a participat la acorduri de creșteri de prețuri și nici analiza potrivit căreia, prin intermediul acestor acorduri, Zicuñaga a luat parte la înțelegerea europeană privind prețurile hârtiei autocopiative, care a constituit aspectul esențial al încălcării constatate la articolul 1 primul paragraf din decizie. Considerațiile sus-menționate, referitoare la împărțirea pieței, nu sunt așadar de natură să repună în discuție participarea întreprinderii Zicuñaga la această încălcare. Trebuie să se considere că, prin participarea timp de

mai mult de un an la aceste inițiative privind prețurile, Zicuñaga putea să prevadă în mod rezonabil că întreprinderile participante ar încerca să favorizeze succesul acestor inițiative prin diferite mecanisme și că era gata să accepte această eventualitate. În cadrul examinării concluziilor subsidiare formulate de Zicuñaga în vederea obținerii unei reduceri a amenzii aplicate la articolul 3 din decizie, va trebui totuși verificat dacă și, dacă este cazul, în ce măsură lipsa răspunderii Zicuñaga pentru practicile de împărțire a pieței justifică o reducere a amenzii care îi este aplicată.

- <sup>243</sup> Pe baza tuturor acestor considerații, trebuie respins motivul întemeiat de Divipa pe încălcarea articolelor 81 CE și 53 din Acordul SEE și de Zicuñaga, pe erori de apreciere.

*C — Cu privire la motivele referitoare la durata încălcării*

- <sup>244</sup> Un anumit număr de reclamante, respectiv Bolloré, MHTP, Koehler, Mougeot, Torraspapel, Divipa și Zicuñaga, contestă constatările Comisiei referitoare la durata participării acestora la încălcare. Unele dintre aceste reclamante (MHTP, Koehler, Mougeot și Torraspapel) își formulează argumentarea în cadrul concluziilor pentru anularea în parte a articolului 1 din decizie și reducerea amenzii care le este aplicată la articolul 3 din această decizie, în timp ce altele (Bolloré, Divipa și Zicuñaga) o formulează în cadrul concluziilor subsidiare pentru reducerea amenzii. În privința acestor din urmă întreprinderi, din înscrisurile lor rezultă totuși că, în esență, contestă legalitatea deciziei atacate în măsura în care constată, la articolul 1 al doilea paragraf, durata încălcării săvârșite de fiecare dintre acestea. Așadar, se impune recalificarea cererii care urmărește de asemenea anularea în parte a articolului 1 al doilea paragraf din decizie referitor la durata încălcării.

245 Bolloré, MHTP, Koehler, Mougeot și Torraspapel dezvoltă în mare măsură o argumentare comună care constă în susținerea faptului că nu s-a dovedit de către Comisie că au participat la înțelegere în cursul perioadei anterioare lunii septembrie sau octombrie 1993 sau, în ceea ce privește MHTP, în cursul perioadei anterioare lunii ianuarie 1993. Sub rezerva anumitor specificități legate de situația lor respectivă, argumentarea acestora se rezumă, în esență, la a pretinde, pe de o parte, că, în mod contrar afirmațiilor Comisiei, nu s-a dovedit că reuniunile care s-au desfășurat la nivel european în cadrul AEMCP înainte de luna septembrie sau octombrie 1993 au servit drept cadru pentru acorduri coluzive în materie de prețuri și, pe de altă parte, că nu s-a dovedit că, înainte de acea perioadă, participaseră la reuniuni coluzive la nivel național sau regional. Mai întâi, trebuie examinată în comun argumentarea respectivă formulată de diferitele întreprinderi sus-menționate, precum și argumentarea suplimentară formulată de Mougeot, care constă în susținerea faptului că nu s-a dovedit de către Comisie că a participat la înțelegere ulterior lunii iulie 1995. În continuare, vor trebui examinate motivele invocate de Divipa și, respectiv de Zicuñaga.

1. Cu privire la motivele invocate de Bolloré, MHTP, Koehler, Mougeot și Torraspapel

a) Cu privire la participarea reclamantelor la încălcare înainte de luna septembrie sau octombrie 1993

#### Argumentele părților

246 În cadrul unui motiv întemeiat pe încălcarea articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17, Bolloré afirmă că nu a fost dovedită de către Comisie responsabilitatea sa în cadrul înțelegerii între luna ianuarie 1992 și luna septembrie sau octombrie 1993. În susținerea afirmației sale, aceasta arată, în primul rând, că a fost negat de Copigraph că ar fi participat la vreo înțelegere înainte de luna septembrie 1993. În al doilea rând, aceasta neagă orice valoare probatorie a declarațiilor date de AWA la 5 mai 1999, a declarațiilor date de Mougeot la 14 aprilie 1999 și a declarațiilor date de Sappi la 6 ianuarie 1998, pe care Comisia s-a

întemeiat pentru dovedirea participării Copigraph la înțelegere înainte de luna septembrie 1993. De asemenea, Bolloré subliniază caracterul contradictoriu al acestor diferite declarații, observând că cele date de Mougeot s-au referit la preținse reuniuni generale ale cartelului, în timp ce cele date de AWA privesc o pretinsă înțelegere având ca obiect piața franceză. De asemenea, aceasta susține că prima creștere de prețuri practică de Copigraph datează din luna decembrie 1993, ceea ce exclude posibilitatea de a fi fost implicată într-o înțelegere înainte de luna septembrie sau octombrie 1993.

247 În cadrul unui motiv întemeiat pe lipsa de probe, MHTP afirmă că nu a fost dovedită de către Comisie participarea sa la încălcare înainte de luna ianuarie 1993. În susținerea acestei afirmații, MHTP arată, în primul rând, că declarațiile date de AWA, de Sappi și de Mougeot, citate în considerentele (107) și (108) ale deciziei, nu demonstrează că reuniunile AEMCP organizate în anul 1992 serviseră drept cadru pentru o înțelegere. În al doilea rând, MHTP arată că, în mod contrar constatărilor Comisiei, nu s-a dovedit că participase la reuniunea din 5 martie 1992 referitoare la piața spaniolă, la reuniunea din primăvara anului 1992 referitoare la piața franceză și la cea din 16 iulie 1992 referitoare la piețele spaniolă și portugheză.

248 În cadrul unui motiv întemeiat pe lipsa dovezilor, Koehler afirmă că nu a fost dovedită de către Comisie participarea sa la o înțelegere anticoncurențială înaintea anului 1993. În susținerea acestei afirmații, Koehler invocă, în primul rând, faptul că declarațiile date de Mougeot și de Sappi, invocate de Comisie, nu dovedesc că acordurile coluzive fuseseră încheiate în cadrul AEMCP înainte de luna octombrie 1993. Aceasta adaugă că faptul că avuseseră loc reuniuni coluzive cu privire la anumite piețe naționale sau regionale înainte de luna octombrie 1993 nu demonstrează existența, la acel moment, a unei coordonări la nivel european. În al doilea rând, Koehler susține că, în mod contrar constatărilor Comisiei, nu s-a dovedit că a participat la reuniunile din 17 februarie și din 5 martie 1992 referitoare la piața spaniolă, la reuniunea din primăvara anului 1992 referitoare la piața franceză, la reuniunea din 16 iulie 1992 referitoare la piețele spaniolă și portugheză, la reuniunea din 14 ianuarie 1993 referitoare la piețele din Regatul Unit și din Irlanda, la reuniunea din primăvara anului 1993 referitoare la piața franceză și la reuniunea din 30 septembrie 1993 referitoare la piața spaniolă.

249 În cadrul unui motiv întemeiat pe o eroare vădită de apreciere, Mougeot susține că nu a fost dovedit de către Comisie că a participat la o înțelegere înainte de luna octombrie 1993. Aceasta subliniază că declarațiile date de Sappi, invocate de Comisie, nu o menționează printre participanții la reuniunile coluzive organizate în anii 1992 și 1993. Aceasta adaugă că, nefiind membră a AEMCP în 1992, a asistat la reuniunile desfășurate de această asociație la 26 mai și la 10 septembrie 1992 numai în calitate de membru observator și că trebuie să se considere că participanții la reuniunea AEMCP din 9 februarie 1993, care este prima reuniune a acestei asociații la care a participat în calitate de membru, nu au amintit existența sau oportunitatea unei înțelegeri în prezența sa.

250 Mougeot susține în plus că, în cuprinsul considerentului (111) al deciziei, Comisia denaturează conținutul declarațiilor sale din 14 aprilie 1999. Pe de altă parte, aceasta neagă orice valoare probatorie a declarației date de Sappi, citată de Comisie în considerentul (112) al deciziei, în susținerea tezei sale, potrivit căreia reuniunile oficiale ale AEMCP au servit drept cadru pentru reuniunile coluzive cu privire la prețuri înainte de restructurarea asociației, realizată în luna septembrie 1993.

251 În cadrul unui motiv întemeiat pe o aplicare eronată a articolului 81 alineatul (1) CE și pe încălcări ale principiului prezumției de nevinovăție și ale unei norme esențiale de procedură, Torrassapel afirmă că nu există nicio dovadă a pretenției sale participări la încălcare pe perioada cuprinsă între lunile ianuarie 1992 și septembrie 1993. Torrassapel face câteva comentarii preliminare cu privire la riscurile de delațiune strategică legate de noua politică de clemență a Comisiei și cu privire la lipsa valorii probatorii a declarațiilor date de AWA, de Sappi și de Mougeot, invocate de Comisie în susținerea tezei sale. În continuare, Torrassapel contestă, în primul rând, faptul că reuniunile oficiale ale AEMCP au servit drept cadru pentru coluziunile cu privire la prețuri până în luna septembrie 1993. În al doilea rând, aceasta susține că, în mod contrar constatărilor Comisiei, nu a participat la reuniunile din 17 februarie și din 5 martie 1992 referitoare la piața spaniolă, la reuniunile din primăvara anului 1992 și din primăvara anului 1993 referitoare la piața franceză și nici la reuniunea din 16 iulie 1992 referitoare la piețele spaniolă și portugheză.



- 252 Comisia contestă criticile privind valoarea probatorie a declarațiilor date de AWA, de Sappi și de Mougeot. Aceste declarații ar permite să fie înțeleasă organizarea cartelului, inclusiv în anul 1992. Pe de altă parte, Comisia răspunde punctual argumentelor reclamantelor referitoare la lipsa participării acestora la diferitele reuniuni naționale sau regionale în discuție.

## Decizia

- 253 Potrivit articolului 1 al doilea paragraf din decizie, Bolloré, MHTP, Koehler și Torraspapel au participat la încălcare între lunile ianuarie 1992 și septembrie 1995, în timp ce, potrivit aceleiași dispoziții, Mougeot a participat la încălcare între lunile mai 1992 și septembrie 1995.
- 254 Fragmente relevante din decizie în ceea ce privește participarea celor cinci reclamante în cauză la încălcare pe perioada cuprinsă între lunile ianuarie sau mai 1992, după caz, și septembrie sau octombrie 1993 sunt următoarele:

„(83) Organizarea și coordonarea înțelegerii la nivelul SEE se făceau în cadrul reuniunilor generale ale cartelului, convocate sub acoperirea reuniunilor oficiale ale organizației profesionale, AEMCP.

(84) La aceste reuniuni generale, participanții luau decizii de principiu cu privire la calendarul și la importanța (în procente) a creșterilor de prețuri pentru fiecare țară din SEE. Aceștia se înțelegeau cu privire la mai multe creșteri de prețuri consecutive, cu mai multe luni în avans.

(85) Reuniunile AEMCP au servit drept cadru pentru reuniunile cartelului, cel puțin din luna ianuarie 1992 până în luna septembrie 1993 [...]

(87) Gradul de participare la reuniunile AEMCP era în general ridicat și, la momentul încălcării, toți producătorii care erau la acel moment membri ai AEMCP participau la acestea: AWA, Binda, Copigraph, Koehler, Mougeot, Stora, Torraspapel/Sarrió și Zanders.” [traducere neoficială]

255 Pe de altă parte, din considerentele (107)-(113) reiese că Sappi a admis existența unei coluziuni între fabricanții concurenți în cadrul reuniunilor regulate care au avut loc cel puțin de la începutul anului 1992. Un angajat al Sappi a declarat că aceste reuniuni s-au desfășurat „la nivel comunitar”, începând cu anul 1991. AWA a admis, de asemenea, că astfel de reuniuni s-au desfășurat de la începutul anului 1992. Mougeot, care a aderat la AEMCP la sfârșitul anului 1992, a remis declarații (documentul nr. 7647, amintit la punctul 165 de mai sus) privind conținutul unei reuniuni oficiale a AEMCP desfășurate în anul 1993, din care Comisia deduce că reconstituirea asociației implica restructurarea cartelului. Mougeot a declarat:

„Fără îndoială, cu ocazia reuniunii oficiale a AEMCP din 14 septembrie 1993 de la Frankfurt ori a celei anterioare, în orice caz în cadrul exercitării funcției de către [domnul B.] la conducerea Direcției Generale a ramurii «autocopiative» din cadrul AWA, domnul B. a decis în mod clar să îi convoace la reuniuni «neoficiale» pe principalii producători de hârtie autocopiativă de pe fiecare piață și să modifice organizarea reuniunilor oficiale ale AEMCP. De atunci, [domnul B.] a decis ca la fiecare reuniune a AEMCP să asiste un avocat pentru a conferi acestora un caracter oficial și pentru a nu fi subiectul unor critici. În schimb, a decis ca tot ceea ce privea prețurile să nu mai fie abordat în cadrul acestora, ci tratat doar în cadrul reuniunilor «neoficiale».”

## Aprecieria Tribunalului

- 256 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că, în ceea ce privește administrarea dovezii unei încălcări a articolului 81 alineatul (1) CE, Comisiei îi revine obligația de a proba încălcările pe care le constată și de a stabili elementele de probă adecvate în vederea demonstrării, în mod temeinic, a existenței faptelor constitutive ale unei încălcări (hotărârea Curții din 17 decembrie 1998, *Baustahlgewebe/Comisia*, C-185/95 P, Rec., p. I-8417, punctul 58, și hotărârea *Comisia/Anic Partecipazioni*, punctul 149 de mai sus, punctul 86).
- 257 Astfel, este necesar să fie prezentate de către Comisie dovezi precise și concordante pentru a întemeia convingerea fermă că încălcarea a fost săvârșită (a se vedea hotărârea Tribunalului din 6 iulie 2000, *Volkswagen/Comisia*, T-62/98, Rec., p. II-2707, punctul 43 și jurisprudența citată).
- 258 Cu toate acestea, este important de subliniat că fiecare dintre dovezile prezentate de Comisie nu trebuie să răspundă în mod necesar acestor criterii, în raport cu fiecare element al încălcării. Este suficient ca seria de indicii invocată de instituție, apreciată în mod global, să răspundă acestei cerințe (a se vedea în acest sens hotărârea Curții din 15 octombrie 2002, *Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia*, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P și C-254/99 P, Rec., p. I-8375, punctele 513-520). Pe de altă parte, după cum Tribunalul a arătat deja la punctele 155 și 166 de mai sus, probele trebuie să fie apreciate în ansamblul lor, iar declarațiile date în cadrul comunicării privind cooperarea nu pot fi considerate, numai pentru acest fapt, lipsite de valoare probatorie.
- 259 Din decizie reiese că răspunderea celor cinci reclamante în cauză pe durata perioadei cuprinse între luna ianuarie 1992 sau mai 1992, în privința Mougeot, și luna

septembrie sau octombrie 1993 este întemeiată de către Comisie pe participarea acestora la contacte coluzive și pe un sistem de reuniuni coluzive care presupuneau suprapunerea, pe de o parte, a reuniunilor oficiale ale AEMCP, despre care susține că au servit drept cadru pentru coluziunile cu privire la prețuri, și, pe de altă parte, a reuniunilor naționale sau regionale ale cartelului.

- <sup>260</sup> Într-o primă etapă, trebuie analizat pretinsul sistem de reuniuni coluzive, compus din reuniuni oficiale ale AEMCP și din reuniuni naționale sau regionale ale cartelului și, într-o a doua etapă, participarea reclamantelor în cauză la aceste reuniuni înainte de luna septembrie sau octombrie 1993.

— Cu privire la pretinsul sistem de reuniuni coluzive

Reuniunile oficiale ale AEMCP înainte de luna septembrie sau octombrie 1993

- <sup>261</sup> Din cuprinsul considerentelor (107)-(113), (254)-(256) și (295) ale deciziei rezultă că, în susținerea afirmațiilor privind desfășurarea, înainte de luna septembrie sau octombrie 1993, a reuniunilor generale (europene) ale cartelului în cadrul reuniunilor oficiale ale AEMCP, Comisia invocă, în primul rând, declarațiile date de Mougeot conținute în documentul nr. 7647 (a se vedea punctul 255 de mai sus), în al doilea rând, mărturia unui angajat al Sappi, precum și mărturișirile întreprinderilor Sappi și AWA și, în al treilea rând, existența unor numeroase elemente de probă care atestă organizarea reuniunilor naționale sau regionale ale cartelului începând cu luna ianuarie 1992, care vor fi luate în discuție la punctul 281 și următoarele.

262 În primul rând, din cuprinsul considerentelor (113) și (254) ale deciziei rezultă că declarațiile întreprinderii Mougeot (documentul nr. 7647), reproduse în considerentul (108) al acestei decizii și citate la punctul 255 de mai sus, constituie elementul central al demonstrației Comisiei cu privire la acest aspect.

263 În această privință, cu titlu introductiv, trebuie îndepărtate afirmațiile întreprinderii Mougeot referitoare la o pretinsă denaturare a conținutului declarațiilor sale de către Comisie. Comparând considerentul (108) al deciziei și documentul nr. 7647, care conține declarațiile respective, reiese că, în cadrul deciziei, Comisia a recurs la o reproducere literală și fidelă a declarațiilor date de Mougeot, conținute în documentul sus-menționat.

264 În plus, ca răspuns la un argument invocat de Koehler, trebuie să se considere că sensul cu adevărat clar al declarațiilor date de Mougeot justifică faptul că, după cum rezultă din considerentul (295) al deciziei, Comisia nu a luat deloc în serios dezmințirea ulterioară din partea Mougeot, conținută în răspunsul acesteia la CO.

265 De asemenea, trebuie respins argumentul întreprinderii Torrassapapel potrivit căruia afirmațiile conținute în nota de subsol nr. 97 din decizie demonstrează că însăși Comisia pune la îndoială valoarea probatorie a declarațiilor date de Mougeot. Într-adevăr, faptul că, având în vedere conținutul înscrisurilor din acest dosar, la această notă de subsol, Comisia a respins afirmația întreprinderii Mougeot, potrivit căreia aceasta a asistat pentru prima dată la o reuniune a AEMCP la 9 februarie 1993, nu poate fi interpretat ca fiind expresia unei îndoieli generale a Comisiei cu privire la valoarea probatorie a afirmațiilor întreprinderii Mougeot. În plus, spre deosebire de afirmația întreprinderii Mougeot menționată la nota de subsol nr. 97 din decizie, declarațiile reproduse în considerentul (108) al acestei decizii nu sunt contrazise de niciun element care să fie susceptibil să pună la îndoială valoarea probatorie a acestor declarații.

- 266 Din aceste declarații date de Mougeot reiese că, în cursul unei reuniuni oficiale a AEMCP, domnul B. a decis, la momentul intrării sale în funcție la conducerea Direcției Generale a ramurii „Hârtie autocopiativă” a întreprinderii AWA, să reorganizeze activitățile AEMCP prin desfășurarea, începând cu acea dată, a reuniunilor oficiale ale asociației în prezența unui avocat pentru a conferi acestora un caracter „care să nu poată fi subiectul unor critici”, fără a mai aborda în cursul acestor reuniuni „tot ceea ce prive[ște] prețurile” și convocând pe viitor reuniuni „neoficiale” pentru tratarea acestor aspecte. Declarațiile date de Mougeot semnifică în mod clar că, înaintea reorganizării activităților AEMCP decisă de domnul B. (AWA), reuniunile oficiale ale AEMCP serveau drept cadru pentru discuțiile cu privire la prețuri. Aceste discuții constituiau întocmai elementul criticabil al acestor reuniuni.
- 267 Niciuna dintre reclamantele în cauză nu contestă informația care figurează în considerentul (110) al deciziei, potrivit căreia prima reuniune oficială a AEMCP desfășurată în prezența unui avocat a avut loc la 18 noiembrie 1993. În aceste condiții, Comisia era întemeiată să situeze decizia domnului B. de restructurare a activităților și a reuniunilor AEMCP în cadrul reuniunii oficiale a acestei asociații care a precedat reuniunea din 18 noiembrie 1993, și anume reuniunea din 14 septembrie 1993. Așadar, în mod întemeiat, Comisia a considerat că discuțiile referitoare la prețuri au avut loc în cadrul reuniunilor oficiale ale AEMCP până la cea din 14 septembrie 1993.
- 268 Această considerație este confirmată de considerentele (115)-(121) ale deciziei, din care reiese că, după această decizie de restructurare, în afara reuniunilor oficiale ale AEMCP, s-au desfășurat reuniuni neoficiale al căror obiect a constat în punerea de acord cu privire la creșterile de prețuri în SEE.
- 269 În al doilea rând, Comisia invocă extrasul, reprodus în considerentul (112) al deciziei (documentul nr. 5407, atașat în anexă la CO), a mărturiei unei persoane angajate de Sappi în luna februarie 1993 care își amintea cum colegii săi „reveneau de la reuniuni, inclusiv de la reuniunile AEMCP, cu o idee precisă asupra creșterilor de prețuri care trebuiau să fie aplicate și că reacțiile concurenței îi lăsau relativ indiferenți”.

270 Contrar afirmațiilor anumitor reclamante, amintirile acestui angajat al Sappi nu sunt în niciun fel exprimate pe un ton dubitativ sau prudent. În lipsa unei informații contrare, trebuie înțeles că acestea privesc, fără deosebire, atât perioada anterioară, cât și perioada ulterioară lunii septembrie 1993. Pentru perioada cuprinsă între lunile februarie și septembrie 1993, acestea confirmă că au avut loc întâlniri coluzive având ca obiect creșteri de prețuri la nivel european în cadrul reuniunilor oficiale ale AEMCP, ceea ce, în plus, nu a fost contestat de către întreprinderile care au admis că au participat la înțelegere începând cu anul 1992.

271 În acest stadiu al analizei, se dovedește așadar că, în mod întemeiat, Comisia a considerat că, înaintea lunii septembrie 1993, au fost încheiate acorduri referitoare la prețuri în cadrul reuniunilor oficiale ale AEMCP. În prezent, trebuie verificat dacă exista temei pentru Comisie să constate că recurgerea la reuniunile oficiale ale AEMCP drept cadru al unor asemenea acorduri începuse cel mai târziu în luna ianuarie 1992 și dacă a continuat până în luna septembrie 1993.

272 În această privință, din considerentele (86) și (113) ale deciziei reiese că, în susținerea constatărilor sale, Comisia arată că prima reuniune oficială a AEMCP pentru care dispune de dovezi scrise este cea din 23 ianuarie 1992. Alăturând această informație, pe de o parte, pretinselor declarații concordante date de AWA și de Sappi, citate în considerentul (107) al deciziei, care ar atesta că s-au desfășurat reuniuni coluzive la nivel european de la începutul anului 1992 și, pe de altă parte, elementelor de probă care atestă faptul că organizarea unor reuniuni regulate și a contactelor la nivel național sau regional a început în luna ianuarie 1992 (același considerent), aceasta consideră că înțelegerea europeană referitoare la prețuri a debutat, cel mai târziu, în luna ianuarie 1992. În considerentul (113) al deciziei, Comisia adaugă că înscrisurile aflate în posesia sa indică faptul că, între luna ianuarie 1992 și reuniunea din 14 septembrie 1993, au avut loc opt reuniuni ale AEMCP, toate la Zürich.

273 Trebuie mai întâi constatat că nicio reclamantă nu pune la îndoială exactitatea informațiilor din decizie privind desfășurarea unei reuniuni oficiale a AEMCP la 23 ianuarie 1992.

274 În continuare, trebuie arătat, în primul rând, că în declarația sa (documentele nr. 7828 și 7829, a se vedea punctul 163 de mai sus), menționată de Comisie în cuprinsul considerentului (107) al deciziei, AWA recunoaște că, de la începutul anului 1992, a participat împreună cu ceilalți concurenți la anumite reuniuni „nepotrivite” (improper) care au servit drept cadru pentru schimburile de intenții privind anunțurile de creșteri de prețuri. Această mărturisire AWA se raportează, conform răspunsului acesteia la cererea de informații a Comisiei (documentul nr. 7829), la reuniuni la care ar fi participat Sarrió, Mougeot, Stora-Feldmühle, Copigraph, Koehler și Zanders și care ar fi avut loc între anii 1992 și 1995, la Paris, la Zürich și la Geneva. Or, Zürich este orașul în care, după cum rezultă din tabelul A din anexa I la decizie, s-au desfășurat toate reuniunile oficiale ale AEMCP organizate între lunile ianuarie 1992 și septembrie 1993.

275 Cu toate acestea, conform răspunsului dat de AWA (documentul nr. 7827), extrasul menționat în considerentele (61) și (107) ale deciziei privește detalierea reuniunilor care au avut loc începând cu 1 ianuarie 1992 până la data formulării acestui răspuns, cu excepția reuniunilor oficiale ale AEMCP, astfel încât s-ar putea deduce că acesta a exclus toate reuniunile AEMCP ca fiind lipsite de caracter coluziv. Întrucât existența unei îndoieli rezonabile trebuie să profite reclamantelor, conform principiului *in dubio pro reo*, trebuie să se considere că numai declarațiile date de AWA nu permit să se considere că reuniunea oficială a AEMCP din 23 ianuarie 1992 a servit drept cadru pentru o coluziune cu privire la prețuri. Cu toate acestea, declarațiile respective constituie un indiciu substanțial al existenței unei înțelegeri la nivel european de la începutul anului 1992.

276 În al doilea rând, în ceea ce privește declarațiile date de Sappi menționate în considerentul (107) al deciziei, rezultă din considerentul (73) al acestei decizii referirea Comisiei la „declarațiile date de Sappi [care sugerează] că ar fi existat contacte de natură coluzivă între fabricanții europeni de hârtie autocopiativă chiar de la crearea organizației lor profesionale, AEMCP, în anul 1981, și mai ales începând cu mijlocul anilor '80”.



277 La nota de subsol nr. 64 din decizie (documentul nr. 4656), Comisia precizează:

„Sappi a remis Comisiei o declarație a unuia dintre salariații săi care se ocupa cu vânzarea hârtiei autocopiative începând cu anii [’70], potrivit căreia «începuse să suspecteze existența unei coluziuni cu privire la hârtia autocopiativă către mijlocul anilor ’80, din cauza unor remarci făcute de direcție [...] [acesta] își amintea că această coluziune implica Arjo Wiggins, Koehler și Stora-Feldmühle, între alții [și acesta] era la curent cu schimburile bilaterale de informații începând cu mijlocul sau cu sfârșitul anilor ’80».” [traducere neoficială]

278 O declarație a unui alt salariat al Sappi arată că între concurenți au existat contacte și reuniuni coluzive din 1991 până în 1993 la nivel comunitar. Acest salariat al Sappi declară că el considera că aceste contacte creau o coluziune și că furnizorii discutau între ei despre prețurile la nivel comunitar.

279 Declarațiile angajaților Sappi, menționate la punctele precedente, sunt de natură să stabilească faptul că a existat la nivel european o înțelegere referitoare la prețuri care implica anumiți producători începând cu sfârșitul anilor ’80 sau cu începutul anilor ’90. Pe de altă parte, acestea confirmă declarațiile date de AWA cu privire la existența unei înțelegeri la nivel european de la începutul anului 1992. În schimb, acestea nu permit să se afirme că reuniunea oficială a AEMCP din 23 ianuarie 1992 a servit drept cadru pentru contacte coluzive. Nu mai mult decât declarațiile date de AWA, acestea nu permit, așadar, singure, să se considere că a fost dovedit de către Comisie în mod corect că, în cadrul reuniunilor oficiale ale AEMCP, au fost încheiate acorduri coluzive referitoare la prețuri începând cu luna ianuarie 1992.

280 Trebuie așadar examinat al treilea element prezentat de Comisie, și anume organizarea, de la începutul anului 1992, de reuniuni și de contacte coluzive la nivel național sau regional alături de reuniunile oficiale ale AEMCP.

## Reuniunile la nivel național sau regional înainte de luna septembrie sau octombrie 1993

281 Din tabelul 3 denumit „Reuniuni naționale și regionale ale cartelului din luna februarie 1992 până în primăvara anului 1995” și reprodus în considerentul (129) al deciziei rezultă că s-a constatat de către Comisie desfășurarea unui număr de șapte reuniuni naționale sau regionale între februarie 1992 și 30 septembrie 1993. Potrivit detaliilor acestor reuniuni furnizate în anexa II la decizie:

- la 17 februarie 1992, s-ar fi desfășurat o reuniune privind piața spaniolă la care ar fi asistat în special Koehler și Torraspapel;
- la 5 martie 1992, s-ar fi desfășurat o reuniune privind piața spaniolă la care ar fi asistat în special Stora (MHTP), Koehler și Torraspapel;
- în primăvara anului 1992, probabil în luna aprilie, s-ar fi desfășurat o reuniune privind piața franceză la care ar fi asistat în special Copigraph (filiala întreprinderii Bolloré), Stora (MHTP), Koehler, Mougeot și Torraspapel;
- la 16 iulie 1992, s-ar fi desfășurat o reuniune privind piața spaniolă la care ar fi asistat în special Stora (MHTP), Koehler și Torraspapel;
- la 14 ianuarie 1993, s-ar fi desfășurat o reuniune privind piețele din Regatul Unit și din Irlanda la care ar fi asistat în special Stora (MHTP) și Koehler;

— în primăvara anului 1993, probabil în luna aprilie, s-ar fi desfășurat o reuniune privind piața franceză la care ar fi asistat în special Copigraph (filiala întreprinderii Bolloré), Stora (MHTP), Koehler, Mougeot și Torraspapel;

— la 30 septembrie 1993, s-ar fi desfășurat o reuniune privind piața spaniolă la care ar fi asistat în special Copigraph (filiala întreprinderii Bolloré), Stora (MHTP), Koehler, Mougeot și Torraspapel.

282 Trebuie verificată temeinicia constatărilor Comisiei referitoare la desfășurarea și la obiectul anticoncurențial al acestor reuniuni.

283 În ceea ce privește, în primul rând, reuniunea din 17 februarie 1992 referitoare la piața spaniolă, Tribunalul a constatat deja la punctele 161-169 de mai sus că această reuniune, având ca rol să garanteze respectarea unui acord de creșteri de prețuri pe piața spaniolă, avusese un obiectiv coluziv care se încadrează în obiectul general al încălcării.

284 În ceea ce privește, în al doilea rând, reuniunea din 5 martie 1992, rezultă de asemenea din constatările Tribunalului de la punctele 161-170 de mai sus că sunt dovedite atât desfășurarea, cât și obiectul coluziv ale acestei reuniuni.

285 În ceea ce privește, în al treilea rând, reuniunile din primăvara anului 1992 și din primăvara anului 1993 referitoare la piața franceză, desfășurarea și obiectul anticoncurențial al acestora reies din declarațiile angajaților Sappi conținute în documentele nr. 15026, 15027 și 15272, citate în considerentul (137) al deciziei și anexate la CO.

286 Extrasul din declarația dată de Sappi conținută în înscrisul nr. 15272 are următorul cuprins:

„Directorul (la acel moment) al serviciului de vânzări al Sappi (UK) Ltd în Franța a declarat că a asistat împreună cu superiorul său, [domnul W.], la două reuniuni cu concurenți în Franța. Prima a avut loc în primăvara anului 1992, iar a doua, anul următor. Una s-a desfășurat într-un hotel din aeroportul Charles-de-Gaulle, iar cea de a doua, în centrul Parisului. Acestea sunt singurele reuniuni de acest tip la care a participat și nu are cunoștință dacă au mai fost și altele de acest tip în Franța.

În cursul acestor reuniuni, discuția a avut ca principal obiect colile de hârtie, pe care Sappi nu le vindea în Franța la acel moment. Reuniunile nu au ajuns la un consens sau la un acord oarecare privind colile. În ceea ce privește rolele, discuția a avut ca obiect nivelurile prețurilor anterioare și actuale, iar nu pe cele viitoare.”

287 Pe de altă parte, în tabelul (documentul nr. 15200 anexat la CO) cuprins în răspunsul din 18 mai 1999 la o solicitare de informații din partea Comisiei, Sappi indică faptul că s-au desfășurat reuniuni la date diferite în primăvara anului 1992 și în primăvara anului 1993, probabil în luna aprilie, la Paris, la aeroportul Charles-de-Gaulle, și într-un hotel aflat în apropiere de Place de l’Etoile. Conform tabelului respectiv, obiectivul acestor reuniuni consta în schimbul de informații și în discuția cu privire la clienți și la prețurile care le erau aplicate. Sappi arată că la aceste reuniuni au participat reprezentanți ai întreprinderilor Sappi, AWA, Sarrió, Zanders, ai agentului din Franța al întreprinderii Zanders, ai Europapier și ai Feldmühle. Aceasta afirmă că nu își amintește dacă a asistat și un reprezentant al întreprinderii Koehler.

288 Informațiile reproduse la punctele precedente pun în evidență faptul că angajatul întreprinderii Sappi, aflat la originea acestor informații, care a asistat personal la evenimentele relatate, își amintește cu precizie desfășurarea, în primăvara anului

1992 și în primăvara anului 1993, a două reuniuni între concurenți la Paris al căror obiect a constat în special în discuția cu privire la clienți și la prețurile care le erau aplicate. Lipsa de precizie cu privire la momentul exact al desfășurării acestor reuniuni se explică probabil prin intervalul mare de timp care s-a scurs între faptele în litigiu și momentul la care s-a recurs la amintirile acestui angajat și nu este de natură să diminueze caracterul precis al mărturiei sale în ceea ce privește perioada în care s-au desfășurat reuniunile respective, localizarea și obiectul acestora. Prin urmare, aceasta nu este susceptibilă să înlăture valoarea probatorie a declarațiilor angajatului Sappi în ce privește aceste aspecte diferite.

289 În ceea ce privește reuniunea din primăvara anului 1993, trebuie adăugat că documentele nr. 4798, 4799 și 5034, citate de Comisie la nota de subsol nr. 135 din decizie, corespund unor note de cheltuieli de transport și evidențiază faptul că atât domnul F. (Koehler), cât și domnul W. (Stora-Feldmühle) s-au deplasat la Paris la 14 aprilie 1993. O asemenea informație acreditează teza Comisiei potrivit căreia reuniunea din primăvara anului 1993 a avut loc în luna aprilie.

290 Desigur, din declarațiile angajatului Sappi, citate la punctul 286 de mai sus, reiese că, potrivit amintirilor sale, în cursul reuniunilor din primăvara anului 1992 și din primăvara anului 1993 nu a fost încheiat niciun acord cu privire la prețuri. Cu toate acestea, informația potrivit căreia participanții la aceste reuniuni nu au ajuns la un consens sau la un acord oarecare în privința colilor trebuie interpretată în sensul că au existat tentative în această privință pe durata acestor reuniuni în ce privește colile, ceea ce conferă reuniunilor un caracter ilicit.

291 Într-adevăr, în cadrul acestor tentative, participanții au fost cu siguranță determinați să schimbe informații individuale cu privire la prețurile lor și/sau la volumele lor de vânzare în ceea ce privește colile. Or, în temeiul jurisprudenței (hotărârea Comisia/ Anic Partecipazioni, punctul 149 de mai sus, punctele 117 și 121), cerința autonomiei politicii oricărui operator economic, inerentă dispozițiilor tratatului referitoare la concurență, se opune în mod strict oricărui contact direct sau indirect între asemenea operatori de natură fie să influențeze comportamentul pe piață al

unui concurent actual sau potențial, fie să dezvăluie unui asemenea concurent comportamentul pe care a decis sau pe care preconizează să îl exercite operatorul respectiv pe piață, atunci când aceste contacte au ca obiect sau ca efect să determine condiții de concurență care nu ar corespunde condițiilor normale ale pieței în cauză. În această privință, trebuie să se prezume, cu excepția situației în care proba contrară este prezentată de operatorii interesați cărora le incumbă această obligație, că întreprinderile care participă la coluziune și care rămân active pe piață iau în considerare informațiile schimbate cu concurenții lor pentru a-și stabili comportamentul pe această piață. Având în vedere această jurisprudență, trebuie să se admită că, în privința pieței colilor de hârtie, reuniunile din primăvara anului 1992 și din primăvara anului 1993 au servit drept cadru pentru concertările contrare articolului 81 alineatul (1) CE.

292 În plus, declarațiile angajatului Sappi amintite la punctul 286 de mai sus menționează, în privința rolurilor, schimburi de informații, precum și discuții în cadrul reuniunilor cu privire la clienți și la prețurile care le erau aplicate acestora din urmă care, având în vedere jurisprudența menționată la punctul precedent, exprimă existența unor înțelegeri interzise de articolul 81 alineatul (1) CE.

293 Desfășurarea unor reuniuni între concurenți în primăvara anului 1992 și în primăvara anului 1993 la Paris, precum și obiectul anticoncurențial al acestor două reuniuni sunt așadar dovedite.

294 Cu titlu suplimentar, dacă s-ar considera că aceste reuniuni au dat ocazia numai unor schimburi de informații care nu sunt ilicite decât în măsura în care au urmărit facilitarea încheierii unor acorduri cu privire la creșterile de prețuri și la cotele de vânzare și la controlul respectării acestor acorduri [considerentul (97) al deciziei], soluția ar rămâne neschimbată.

295 Într-adevăr, ținând seama, în primul rând, de extrasul din declarația întreprinderii Sappi care evidențiază că au intervenit tentative de a se ajunge la un acord pe piața

colilor de hârtie în cursul reuniunilor respective, în al doilea rând, de elementele care atestă că, cel puțin din luna ianuarie 1992, au fost încheiate acorduri de creșteri de prețuri la nivel european în cadrul reuniunilor oficiale ale AEMCP și, în al treilea rând, de prezența, atât la reuniunea din primăvara anului 1992, cât și la cea din primăvara anului 1993, a unui anumit număr de întreprinderi care erau reprezentate la reuniunile oficiale respective (în special Sappi, AWA, Zanders), Comisia ar considera în mod întemeiat că obiectul schimburilor de informații comerciale realizate în cadrul reuniunilor franceze era cu siguranță legat de un acord referitor la creșterea prețurilor hârtiei autocopiative.

296 În ceea ce privește, în al patrulea rând, reuniunea din 16 iulie 1992, din constatările Tribunalului de la punctele 180-184 de mai sus rezultă că desfășurarea și obiectul coluziv ale acestei reuniuni au fost dovedite.

297 În ceea ce privește, în al cincilea rând, reuniunea din 14 ianuarie 1993, pentru a dovedi desfășurarea și obiectul anticoncurențial ale acestei reuniuni, Comisia se întemeiază pe documentele neconfidențiale nr. 15026, 15175 și 15176, 15271 și 15272, precum și 4752, anexate la CO.

298 Documentul nr. 15026 conține în special următoarele informații:

„Primul angajat ne-a declarat că [...] credea că avuseseră loc două reuniuni la Heathrow Business Centre și una la hotelul Intercontinental din Londra, dar nu își amintea care [...]. Al doilea angajat ne-a declarat că [...] agenda sa conținea, pentru data de 14 ianuarie 1993, mențiunea unei reuniuni la Heathrow Business Centre, la terminalul 2, la ora 10.00. Nu vedea ce alt motiv ar fi putut avea să se afle acolo în afară de participarea sa la o reuniune cu concurenți [...]”

299 Documentele nr. 15175 și 15176 conțin următoarele precizări:

„Elementele de probă pe care [...] a fost în măsură să le furnizeze sunt următoarele. [...] Astfel cum s-a arătat în declarațiile din 11 noiembrie și din 20 decembrie 1996, acesta a asistat la o reuniune cu concurenții din Regatul Unit, probabil joi, 14 ianuarie 1993, la Heathrow Business Centre, la terminalul 2, la ora 10.00. O copie a paginii respective din agenda sa este atașată în anexa 5. [Domnul I.], directorul de vânzări și de marketing al întreprinderii Sappi (UK) Ltd, i-a solicitat să participe la aceasta. Reuniunea a avut în mod esențial ca obiect schimbul de informații care indicau ce furnizor aprovizionează anumiți clienți, tendințele și așteptările pieței. Nu s-a ajuns la un acord [...] Arjo Wiggins a condus reuniunea. Mai degrabă au fost schimbate informații decât au fost încheiate acorduri cu privire la conduita de urmat în viitor.”

300 Documentele nr. 15271 și 15272 includ următoarele declarații:

„Primul angajat a susținut că [...]. Cu toate acestea, aveau loc uneori reuniuni informale ad-hoc între concurenți în Regatul Unit, al căror scop era de a cunoaște piața, în special cu privire la activitatea din trecut, și mai degrabă de a obține opinia concurenților decât de a realiza un consens sau de a se angaja într-o practică concertată pentru a încerca să se ajungă la o majorare de prețuri. În ceea ce privește Sappi, prin participarea la aceste reuniuni, obiectivul acesteia era de a obține informații, chiar dacă este posibil ca ceilalți să fi utilizat aceste reuniuni pentru a transmite date sau pentru a încerca să deturneze piața; discuțiile din cadrul acestor reuniuni nu urmăreau împărțirea pieței sau împărțirea clienților; [...] acesta a confirmat că a participat la asemenea reuniuni, câte una pe an, în 1992, în 1993 și în 1994. De asemenea, este posibil să fi asistat la una sau la două alte reuniuni (dar nu mai mult). Acesta nu a asistat la nicio reuniune în anii 1995 sau 1996. Practica de a organiza asemenea reuniuni era deja stabilită de această industrie atunci când a început să se ocupe cu vânzările de hârtie autocopiativă [...] În general, reuniunile aveau loc la aeroportul Heathrow sau într-un hotel din Londra [...]”



301 În ceea ce privește documentul nr. 4752, acesta corespunde extrasului din agenda unui angajat al Sappi și conține, pentru data de 14 ianuarie 1993, următoarea mențiune: „T2 Heathrow ora 10.00 Bus. Centru”.

302 Având în vedere aceste elemente diferite menționate la punctele 298-301 de mai sus, Comisia a constatat în mod întemeiat că, la 14 ianuarie 1993, s-a desfășurat o reuniune între concurenți la aeroportul Heathrow, la ora 10.00 dimineața. Desigur, extrasul reprodus la punctul 299 de mai sus evidențiază că participanții la această reuniune nu au ajuns la un acord. Cu toate acestea, dincolo de faptul că acest extras poate fi interpretat în sensul că demonstrează existența unei tentative care urmărește ajungerea la un acord contrar articolului 81 alineatul (1) CE care, pentru motivele prezentate la punctul 291 de mai sus, este de natură să confere un caracter ilicit reuniunii în discuție, extrasul din declarația dată de Sappi, reprodus la punctul 299 de mai sus, atestă că reuniunea a servit drept cadru pentru schimburi de informații cu privire la clienții respectivi ai diferiților participanți la aceasta.

303 În ceea ce privește schimburile de informații, trebuie amintit că se consideră de către Comisie că au natură ilicită, datorită faptului că ar fi contribuit la încheierea sau la respectarea unui acord de creștere de prețuri.

304 Mai multe indicii confirmă teza potrivit căreia obiectul schimburilor de informații survenite în cursul reuniunii britanice a fost legat de un acord de creștere de prețuri. În primul rând, extrasul din declarația dată de Sappi evidențiază că în cadrul reuniunii respective a intervenit o tentativă de a ajunge la un acord. În al doilea rând, anumite elemente atestă că, cel puțin din luna ianuarie 1992, în cadrul reuniunilor oficiale ale AEMCP, au fost încheiate acorduri de creșteri ale prețurilor la nivel european. În al treilea rând, reuniunea din 14 ianuarie 1993 a adunat un anumit număr de întreprinderi reprezentate la reuniunile oficiale ale AEMCP, în cadrul cărora se desfășurau reuniuni generale ale cartelului având ca obiect creșteri de prețuri.

305 În plus, trebuie subliniat că, potrivit considerentului (183) al deciziei, AWA a confirmat în răspunsul la CO că această reuniune din 14 ianuarie 1993 făcea parte dintre reuniunile „nepotrivite” între concurenți (a se vedea de asemenea punctul 164 de mai sus).

306 În ceea ce privește, în al șaselea rând, reuniunea din 30 septembrie 1993 de la Barcelona, menționată în considerentul (163) al deciziei, Tribunalul a considerat deja la punctul 172 de mai sus că desfășurarea acestei reuniuni a fost dovedită de către Comisie în mod corect, precum și faptul că aceasta a servit drept cadru pentru schimburile de informații comerciale privind vânzările individuale din anii 1992 și 1993 și pentru acorduri având ca obiect atribuirea cotelor de vânzare pentru trimestrul al patrulea al anului 1993 și o creștere de prețuri aplicabilă de la 1 ianuarie 1994. În plus, împrejurarea că, în cadrul acestei reuniuni din 30 septembrie 1993, participanții, în mod succesiv, au schimbat informații comerciale privind media vânzărilor respective, au convenit asupra unei împărțiri a cotelor de vânzare, au decis o creștere colectivă de prețuri și au convenit să se revadă pentru a verifica respectarea cotelor de vânzare, acreditează teza Comisiei, potrivit căreia, în anumite ocazii, au intervenit schimburi de informații cu privire la vânzări și la acorduri de cote de vânzare pentru a facilita încheierea acordurilor de creștere a prețurilor și pentru a le asigura aplicarea.

307 Prin urmare, Comisia a dovedit în mod temeinic desfășurarea reuniunilor coluzive având ca obiect piața spaniolă, la 17 februarie, la 5 martie și la 16 iulie 1992, precum și la 30 septembrie 1993, referitoare la piața franceză în primăvara anului 1992 și în primăvara anului 1993, precum și referitoare la piețele din Regatul Unit și din Irlanda, la 14 ianuarie 1993. Având în vedere declarația dată de Mougeot cuprinsă în considerentul (90) al deciziei, potrivit căreia justificarea acestor reuniuni era dată de asigurarea aplicării generalizate a creșterilor de prețuri decise la nivel european, desfășurarea acestor reuniuni coluzive pe plan național sau regional susține descrierea încălcării expusă de Comisie în considerentul (77) al deciziei, în special faptul că mijlocul utilizat pentru realizarea obiectivului înțelegerii consta în desfășurarea de reuniuni la diferite niveluri (general, național sau regional).

308 În ceea ce privește debutul încălcării, Comisia a constatat prin urmare în mod întemeiat, la un moment contemporan cu reuniunea oficială a AEMCP din 23 ianuarie 1992, derularea unor contacte coluzive în Spania, care aveau un obiect identic cu cel al reuniunilor generale ale cartelului care au fost organizate, până în luna septembrie 1993, în cadrul reuniunilor oficiale ale AEMCP. Această constatare coroborată cu mărturisirile mai multor întreprinderi privind participarea acestora la o înțelegere europeană începând cu luna ianuarie 1992, precum și cu afirmația întreprinderii AWA referitoare la participarea sa, începând cu luna ianuarie 1992, la reuniuni „nepotrivite”, pe diferite piețe naționale sau regionale, având ca obiect schimburi de intenții privind anunțurile de creșteri de prețuri (documentul nr. 7828), determină Tribunalul să concluzioneze că, în mod întemeiat, Comisia a considerat că reuniunea oficială a AEMCP din 23 ianuarie 1992 a servit drept cadru pentru o reuniune oficială a cartelului și a stabilit punctul de plecare al încălcării în luna ianuarie 1992 în privința întreprinderilor care au participat la aceasta.

309 Astfel cum s-a arătat la punctul 272 de mai sus, potrivit considerentului (113) al deciziei, înscrisurile aflate în posesia Comisiei arată că, între luna ianuarie 1992 și reuniunea din 14 septembrie 1993, au avut loc opt reuniuni ale AEMCP, toate desfășurate la Zürich, ale căror date exacte sunt menționate în tabelul A din anexa I la decizie. Luând în considerare această informație care nu a fost contestată de reclamante și având în vedere mărturisirile întreprinderilor Sappi și AWA, precum și declarația dată de Mougeot, cuprinsă în considerentul (108) al deciziei, din care reiese că, până în luna septembrie 1993, reuniunile generale ale cartelului s-au desfășurat în cadrul reuniunilor oficiale ale AEMCP, declarație confirmată, pentru perioada dintre lunile februarie și septembrie 1993, de declarațiile unui angajat al Sappi (a se vedea punctul 269 de mai sus), Comisia a constatat în mod întemeiat caracterul continuu al înțelegerii europene cu privire la prețuri între luna ianuarie 1992 și luna septembrie 1993, chiar dacă se admite că numai unele dintre cele opt reuniuni oficiale sus-menționate au servit drept cadru pentru acorduri coluzive referitoare la prețurile la nivel european.

310 Trebuie prin urmare să se considere ca fiind suficient de dovedite constatările Comisiei potrivit cărora, începând cu luna ianuarie 1992 și până în luna septembrie 1993, au fost încheiate acorduri coluzive de creșteri ale prețurilor la nivel european în cadrul reuniunilor oficiale ale AEMCP, care au fost urmate de o serie de reuniuni naționale sau regionale având ca obiect asigurarea aplicării acestora pe fiecare piață.

- 311 Mai trebuie verificat dacă, în ceea ce privește perioada anterioară lunii septembrie sau octombrie 1993, Comisia a dovedit în mod corect participarea celor cinci reclamante la planul anticoncurențial global al cărui obiectiv principal consta în a se pune de acord cu privire la creșterile de prețuri și la calendarul punerii acestora în aplicare.

— Participarea reclamantelor la reuniuni înainte de luna septembrie sau octombrie 1993

- 312 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că este suficient să se demonstreze de către Comisie că întreprinderea în cauză a participat la reuniuni în cursul cărora au fost încheiate acorduri de natură anticoncurențială, fără să se fi opus în mod evident, pentru a dovedi în mod temeinic participarea acelei întreprinderi la înțelegere. Atunci când acest sistem de reuniuni se înscrie într-o serie de eforturi ale întreprinderilor în discuție care urmăresc un singur scop economic, și anume denaturarea evoluției normale a prețurilor pe piața relevantă, ar fi artificială subdivizarea în mai multe încălcări distincte a acestui comportament continuu, caracterizat printr-o singură finalitate (a se vedea jurisprudența citată la punctele 188 și 196 de mai sus).

- 313 Tribunalul constată că nici Koehler, nici Torraspapel nu contestă informațiile cuprinse în tabelul B din anexa I la decizie, potrivit cărora ambele întreprinderi au asistat la toate reuniunile oficiale ale AEMCP care s-au desfășurat în perioada cuprinsă între luna ianuarie 1992 și luna septembrie 1993. Chiar dacă se admite că numai unele dintre reuniunile sus-menționate au servit drept cadru pentru acordurile coluzive cu privire la prețuri, o asemenea constatare este suficientă pentru a se considera că în mod întemeiat Comisia a reținut participarea continuă a acestora la acorduri coluzive referitoare la prețuri și, în consecință, la încălcarea constatată la articolul 1 primul paragraf din decizie pe perioada cuprinsă între luna ianuarie 1992 și luna septembrie 1993.

314 În ceea ce o privește, MHTP nu contestă informațiile cuprinse în tabelul menționat la punctul precedent, conform cărora întreprinderile din grupul Stora au luat parte la diferite reuniuni oficiale ale AEMCP care s-au desfășurat pe perioada cuprinsă între luna ianuarie 1992 și luna septembrie 1993. Pe de altă parte, întrucât MHTP nu contestă afirmațiile Comisiei din considerentele (360)-(362) ale deciziei, potrivit cărora aceasta trebuie considerată responsabilă de comportamentele ilicite ale întreprinderilor din grupul Stora, Comisia a reținut în mod întemeiat participarea întreprinderii MHTP la acordurile coluzive cu privire la prețuri și, în consecință, la încălcarea constatată la articolul 1 primul paragraf din decizie pe perioada cuprinsă între luna ianuarie 1992 și luna septembrie 1993.

315 În plus, MHTP nu contestă răspunderea sa în cadrul încălcării începând cu luna ianuarie 1993. Întrucât nu contestă situația de fapt care stă la baza constatării încălcării pe perioada cuprinsă între ianuarie 1993 și mijlocul anului 1995 – atitudine care i-a permis să obțină o reducere de 10 % a amenzii care i-a fost aplicată – [considerentele (456) și (458) ale deciziei], MHTP admite desfășurarea de reuniuni coluzive la nivel european între luna ianuarie 1993 și luna septembrie sau octombrie 1993. În cursul ședinței, MHTP a declarat, pe de altă parte, că existența la acel moment a acestor reuniuni europene în cadrul înțelegerii era cu adevărat plauzibilă. În plus, a recunoscut în cadrul ședinței că era cu adevărat credibil, dacă se lua în considerare în mod literal declarația întreprinderii Mougeot, că reuniunea AEMCP constituia cadrul înțelegerii la același moment. Or, nici MHTP, nici celelalte întreprinderi care contestă caracterul coluziv al reuniunilor AEMCP înainte de restructurarea acesteia din luna septembrie sau octombrie 1993 nu au furnizat elemente de natură să dovedească vreo schimbare de organizare sau de structură a AEMCP în luna ianuarie 1993. Pe de altă parte, MHTP nu a oferit nicio explicație alternativă la cea a Comisiei privind locul și desfășurarea reuniunilor coluzive din cadrul înțelegerii europene înainte de restructurarea AEMCP în luna septembrie/octombrie 1993.

316 În ceea ce o privește, Bolloré nu contestă informațiile conținute în tabelul B din anexa I la decizie, potrivit cărora Copigraph a asistat la reuniunea oficială a AEMCP din 23 ianuarie 1992, ulterior, la patru dintre cele șapte reuniuni ulterioare care s-au desfășurat înaintea celei din 14 septembrie 1993. Informația referitoare la prezența Copigraph la reuniunea oficială a AEMCP din 23 ianuarie 1992 permite să se considere că, la acea dată, Copigraph a luat parte la un acord coluziv cu privire la prețuri la nivel european.

317 Deși nu există certitudinea că toate reuniunile oficiale ale AEMCP, care s-au desfășurat între luna ianuarie 1992 și luna septembrie 1993, au servit drept cadru pentru încheierea unui acord coluziv cu privire la prețuri, constatarea potrivit căreia Copigraph a luat parte la cinci dintre cele opt reuniuni oficiale permite să fie dedusă o participare continuă a acestei întreprinderi, între luna ianuarie 1992 și luna septembrie 1993, la acorduri coluzive cu privire la prețuri la nivel european. Într-adevăr, Copigraph nu s-a distanțat în mod public de reuniunile la care a asistat (a se vedea jurisprudența citată la punctele 188 și 196 de mai sus).

318 În sfârșit, în privința Mougeot, este cert că nu a asistat la reuniunea din 23 ianuarie 1992 și că prima reuniune a AEMCP la care a participat este cea din 26 mai 1992. Mougeot a luat parte în continuare la toate reuniunile AEMCP până în luna septembrie 1993, adică la șase dintre cele opt reuniuni anterioare celei din 14 septembrie 1993. La fel ca și Copigraph, Mougeot nu s-a distanțat în mod public de reuniunile la care a asistat (a se vedea jurisprudența citată la punctele 188 și 196 de mai sus). Chiar atunci când a luat parte în calitate de observator, Mougeot nu a demonstrat că le indicase concurenților săi că participa la acele reuniuni având o optică diferită de a acestora (a se vedea în acest sens hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 188 de mai sus, punctul 81). Din niciun înscris depus nu reiese că Mougeot a fost acceptată în mod dificil sau marginalizată în cadrul AEMCP. Dimpotrivă, potrivit procesului-verbal al reuniunii AEMCP din 26 mai 1992, se decisese în cadrul reuniunii anterioare ca Mougeot să fie invitată să se alăture AEMCP. În plus, la această reuniune, președintele AEMCP a solicitat reprezentantului Mougeot să își prezinte societatea ca pe un nou-venit, și nu ca pe un invitat ocazional. Procesele-verbale ale reuniunilor AEMCP din 10 septembrie și din 25 noiembrie 1992 menționează prezența printre participanți a reprezentantului Mougeot, fără ca această întreprindere să fie diferențiată de celelalte. Procesul-verbal al reuniunii din 25 noiembrie 1992 subliniază că reprezentantul Mougeot a informat participanții că societatea sa ar trebui să fie în măsură să adauge cifrele sale de afaceri la cele ale asociației în luna decembrie, cifre care ar privi al doilea semestru al anului 1992. Chiar dacă Mougeot nu a dobândit statutul de membru al AEMCP decât cu începere din anul 1993, prezența sa la reuniunile coluzive ale AEMCP în aceeași calitate ca și ceilalți membri începând cu luna mai 1992 și furnizarea de informații care priveau semestrul al doilea al anului 1992 demonstrează, în lipsa unor elemente contrare, că a participat la înțelegere începând cu 26 mai 1992.

- 319 Aceste constatări privind participarea reclamantelor în cauză la înțelegerea la nivel european înainte de luna septembrie sau octombrie 1993 sunt suficiente pentru ca încălcarea să le fie imputabilă pe durata acestei perioade.
- 320 Se impune, cu titlu suplimentar, constatarea că acele elemente care atestă participarea mai multor întreprinderi la reuniuni la nivel național sau regional confirmă caracterul continuu al participării acestora la încălcare.
- 321 Astfel, Comisia constată participarea întreprinderilor Koehler și Torraspapel la reuniunea din 17 februarie 1992. În acest scop, se întemeiază pe nota internă întocmită de Sappi în aceeași zi (documentul nr. 4588), care evidențiază o reuniune a „părților interesate”. Această informație coroborată cu cele cuprinse în aceeași notă, referitoare la incertitudinile determinate de comportamentul întreprinderilor Koehler și Sarrió pe piața spaniolă, i-ar permite Comisiei să constate că întreprinderile Koehler și Sarrió s-au aflat printre „părțile interesate” care au asistat la acea reuniune, care avea rolul de a examina problemele legate de nerespectarea, de către aceste două întreprinderi, a acordului sus-menționat, la care, în calitate de distribuitor sau de furnizor al hârtiei autocopiative pe piața spaniolă, acestea erau părți, astfel cum reiese din nota din 9 martie 1992 (documentele nr. 4703 și 4704, amintite la punctul 171 de mai sus).
- 322 Întrucât Torraspapel nu respinge informația conținută în considerentul (363) al deciziei, potrivit căreia Sarrió era și este în continuare filiala sa deținută în întregime, și nici afirmația Comisiei, cuprinsă în același considerent, potrivit căreia nu a contestat, în cursul procedurii administrative, răspunderea sa privind comportamentul întreprinderii Sarrió, Comisia i-a imputat în mod întemeiat răspunderea pentru participarea întreprinderii Sarrió la reuniunea coluzivă din 17 februarie 1992.
- 323 În ceea ce privește reuniunea din 5 martie 1992, din notele de subsol nr. 7 și 10 din anexa II la decizie reiese că, pentru a constata participarea întreprinderilor Koehler și Torraspapel la această reuniune, Comisia se bazează pe nota internă din 9 martie

1992 întocmită de Sappi, menționată în considerentul (156) al deciziei (documentele nr. 4703 și 4704, amintite la punctul 171 de mai sus). Totuși, deși această notă permite, desigur, să se susțină că cele două întreprinderi au fost părți la un acord având ca obiect o creștere de preț de 10 ESP/kilogram la începutul lunii februarie 1992 pe piața spaniolă, aceasta nu conține, în schimb, nicio informație care să evidențieze faptul că au participat la o reuniune coluzivă la 5 martie 1992.

324 Cu toate acestea, din răspunsul din 30 aprilie 1999 dat de AWA la o solicitare de informații a Comisiei (documentul nr. 7828, amintit la punctul 163 de mai sus) reiese că reprezentanții Sarrió (Torraspapel), Koehler și Stora (MHTP) erau prezenți la reuniunile „nepotrivate” din care făcea parte această reuniune din 5 martie 1992, după cum a confirmat AWA în răspunsul la CO [considerentul (170) al deciziei].

325 Pe de altă parte, Comisia constată că cele cinci reclamante în cauză au asistat la două reuniuni referitoare la piața franceză.

326 Declarațiile întreprinderii Sappi menționate la punctele 276-279 și 285-293 de mai sus coroborate cu afirmația întreprinderii AWA, conținută în documentul nr. 7828, potrivit căreia reprezentanții acestei întreprinderi au participat, între anii 1992 și 1995, la reuniuni „nepotrivate”, în special la Paris, la care au participat reprezentanții Sarrió, permit să se concluzioneze că în mod întemeiat Comisia a constatat participarea întreprinderii Sarrió (Torraspapel) la cele două reuniuni respective. Îndoiala exprimată de angajatul Sappi (documentul nr. 15027, atașat în anexa 1 la CO) față de întrebarea dacă reprezentantul Sarrió, care a asistat la aceste reuniuni, era sau nu responsabil cu vânzările acestei întreprinderi în Franța nu este de natură să compromită faptul că, în mod contrar tonului prudent adoptat de acesta în ceea ce privește prezența unui reprezentant al Koehler la reuniunile menționate, nu exprimă rezerve cu privire la reprezentarea întreprinderii Sarrió în cadrul acestora.



327 În ceea ce privește Stora (MHTP), informația conținută în declarația menționată la punctul 287 de mai sus, potrivit căreia Feldmühle era reprezentată la reuniunea din primăvara anului 1992 coroborată cu afirmația întreprinderii AWA cuprinsă în documentul nr. 7828 privind participarea reprezentanților acestei întreprinderi la reuniuni „nepotrivite”, în special la Paris, între anii 1992 și 1995, alături de reprezentanții întreprinderii Stora-Feldmühle susține teza Comisiei potrivit căreia Stora-Feldmühle a asistat la reuniunea din primăvara anului 1992 și, așadar, imputarea întreprinderii MHTP a răspunderii pentru această participare.

328 În înscrisurile sale, MHTP subliniază că angajatul Sappi de la care provine informația menționată la punctul precedent afirmă, de asemenea, că Stora-Feldmühle nu a asistat la reuniunea din primăvara anului 1993 de la Paris, în timp ce Comisia pretinde că dispune de elemente care atestă participarea acestei întreprinderi la reuniunea menționată. Aceasta susține că, în aceste condiții, nu este exclus ca angajatul Sappi să se fi înșelat la identificarea reuniunii franceze la care a asistat Stora-Feldmühle. Totuși, tonul ferm al afirmației angajatului Sappi referitoare la prezența Stora-Feldmühle la prima dintre cele două reuniuni franceze descrise în mărturia sa înlătură orice verosimilitate a ipotezei sugerate de MHTP.

329 În privința reuniunii din primăvara anului 1993, MHTP nu contestă că a participat la încălcare începând cu luna ianuarie 1993 și nu formulează nicio critică în privința constatărilor Comisiei referitoare la reuniunea din primăvara anului 1993 de la Paris și la participarea sa la această reuniune. În aceste condiții, nu este necesar să se verifice temeinicia constatării Comisiei referitoare la participarea întreprinderii Stora-Feldmühle la reuniunea din primăvara anului 1993 de la Paris.

330 În ceea ce privește Mougeot și Copigraph (filială a Bolloré), angajatul Sappi nu face nicio aluzie la prezența acestora la cele două reuniuni. Cu toate acestea, afirmația generală cuprinsă în declarația întreprinderii AWA conținută în documentul nr. 7828 referitoare la organizarea, pe perioada dintre anii 1992 și 1995, a reuniunilor „nepotrivite” la Paris, la Zürich și la Geneva dintre reprezentanții AWA,

Sarrió, Mougeot, Stora-Feldmühle, Copigraph, Koehler și Zanders constituie un indiciu al participării întreprinderilor Mougeot și Copigraph la reuniunile din primăvara anului 1992 și din primăvara anului 1993 din Franța.

331 Desigur, numai acest indiciu nu ar putea să dovedească participarea acestora la cele două reuniuni. Cu toate acestea, întrucât Mougeot și Copigraph erau doi dintre principalii actori pe piața franceză a hârtiei autocopiative, referirea la aceste două întreprinderi în afirmația generală a întreprinderii AWA având ca obiect desfășurarea unor reuniuni între concurenți, între anii 1992 și 1995, în special la Paris, semnifică fără îndoială că acestea au fost percepute, cel puțin de către liderul pieței europene, ca fiind părți la acțiunile ilicite pe piața franceză pe această întreagă perioadă, independent de prezența acestora la cele două reuniuni sus-menționate sau de absența de la acestea. Acest indiciu de participare la înțelegerea referitoare la piața franceză la acel moment este întărit de declarațiile întreprinderii Mougeot potrivit cărora „prime[a] de la unii sau de la alții, cel mai adesea de la AWA, apeluri telefonice care anunțau modalitățile de creșteri de prețuri pe fiecare piață” și aceasta mai ales „până la jumătatea anului 1995” [documentul nr. 11598, considerentul (95) al deciziei și punctul 41 din CO].

332 În privința reuniunii din 16 iulie 1992, domnul B. G. a afirmat (a se vedea documentul nr. 4484, amintit la punctul 180 de mai sus) că la această reuniune erau prezenți Sarrió (Torraspapel), AWA (domnii F. și B.) și Koehler (domnul F). Această informație, care confirmă afirmația generală făcută de AWA, conținută în documentul nr. 7828, referitoare la participarea acesteia, între anii 1992 și 1994, la reuniuni „nepotrivite” la Barcelona, în special alături de reprezentanții Sarrió (Torraspapel) și ai Koehler, dovedește participarea acestor două întreprinderi la reuniunea coluzivă din 16 iulie 1992 privind piața spaniolă și piața portugheză.

333 În ceea ce privește Stora (MHTP), pentru a dovedi participarea acestei întreprinderi la reuniunea din 16 iulie 1992, Comisia se bazează pe declarațiile date de AWA (documentul nr. 7828), potrivit cărora aceasta din urmă a participat, între anii 1992 și 1994, la mai multe reuniuni la Lisabona și la Barcelona alături de reprezentanții întreprinderilor Sarrió, Unipapel, Koehler, Ekman și Stora-Feldmühle sau ai unora dintre aceste întreprinderi.

334 Trebuie observat că domnul B. G., în declarațiile detaliate privind reuniunea din 16 iulie 1992, nu menționează Stora printre participanții la aceasta. În acest context, afirmația generală a întreprinderii AWA ar putea părea insuficientă pentru dovedirea participării întreprinderii Stora (MHTP) la reuniunea din 16 iulie 1992.

335 Cu toate acestea, trebuie arătat că, după cum a evidențiat Comisia în înscrisurile sale în cauza T-122/02, din declarațiile domnului B. G. reiese că desfășurarea reuniunii din 16 iulie 1992 a fost justificată în mod vizibil de faptul că Sarrió și Stora-Feldmühle practicau în Portugalia prețuri foarte reduse, inferioare costului hârtiei. După cum Comisia subliniază în mod pertinent, această aluzie la politica de prețuri foarte reduse practică în special de Stora-Feldmühle poate fi interpretată în sensul că această întreprindere nu respecta disciplina în materie de prețuri pe care trebuia să o respecte în temeiul acordului de piață. În alți termeni, se poate considera că o asemenea informație coroborată cu afirmația întreprinderii AWA conținută în documentul nr. 7828 dovedește că, deși nu a asistat la reuniunea din 16 iulie 1992, Stora-Feldmühle era la acel moment parte la un acord de prețuri privind piețele iberice.

336 Comisia constată participarea întreprinderilor Stora (MHTP) și Koehler la reuniunea din 14 ianuarie 1993. MHTP nu contestă că a participat la încălcarea de la începutul lunii ianuarie 1993. În aceste condiții, nu este necesar să se ridice problema temeiniciei constatării Comisiei referitoare la participarea acestei întreprinderi la reuniunea din 14 ianuarie 1993.

337 În ceea ce privește participarea întreprinderii Koehler la această reuniune, din extrasul declarației date de Sappi cuprinsă în documentul nr. 15026 reiese că, potrivit primului angajat a cărui mărturie face obiectul acestei declarații, „[domnul D.] (Koehler)” a fost prezent la toate sau la o parte din reuniunile care s-au desfășurat în Regatul Unit, la aeroportul Heathrow, sau într-un hotel londonez. Pe de altă parte, al doilea angajat a cărui mărturie face, de asemenea, obiectul declarației sus-menționate a indicat că își aducea aminte că „[domnul D.] (Koehler)” asistasese la

reuniunea din 14 ianuarie 1993. De asemenea, în documentele nr. 15176 și 15178, care corespund unei alte declarații date de Sappi, este cuprinsă informația sus-menționată, precum și cea potrivit căreia „în plus față de numele concurenților furnizate Comisiei în decembrie 1996, [angajatul respectiv] a putut identifica printre participanții [...] [domnul K.] de la Koehler”. În sfârșit, AWA a declarat (documentul nr. 7828) că, între anii 1992 și 1994, reprezentanții săi în Regatul Unit au participat la reuniuni „nepotrivite” la care participau în special reprezentanți ai Koehler.

338 Având în vedere această serie de informații, Comisia a constatat în mod întemeiat că, la reuniunea din 14 ianuarie 1993, Koehler a fost reprezentată.

339 În ceea ce privește participarea întreprinderilor Copigraph, Koehler, Stora-Feldmühle și Torraspapel la reuniunea din 30 septembrie 1993, din notele de subsol nr. 40, 42, 44 și 45 din anexa II la decizie rezultă că documentele nr. 5 și 7828 servesc drept bază pentru constatările Comisiei. Mențiunea cuprinsă în „notele la dosar” (notes for file) întocmite de Sappi cu privire la această reuniune, referitoare la vânzările „declerate”, precum și informația care decurge din aceleași note care se raportează la atribuirea unor cote precise de vânzare pentru al patrulea trimestru al anului 1993 (a se vedea punctul 172 de mai sus) constituie indicii puternice ale prezenței la reuniunea respectivă a diferitelor întreprinderi citate la punctul 1 din aceste note, și anume Copigraph, Stora-Feldmühle, Koehler și Sarrió.

340 În plus, în ceea ce privește Sarrió, Koehler și Stora-Feldmühle, aceste indicii puternice sunt confirmate de afirmația generală, conținută în declarația dată de AWA cuprinsă în documentul nr. 7828, potrivit căreia responsabilii întreprinderii AWA în Spania au asistat, între anii 1992 și 1994, la mai multe reuniuni „nepotrivite”, în special la Barcelona, la care AWA consideră că erau de asemenea prezenți reprezentanții Sarrió, Koehler și ai agentului său Ekman, precum și ai Stora-Feldmühle.

- 341 În ceea ce privește Koehler, trebuie arătat în plus că, potrivit notei de subsol nr. 186 din decizie, Comisia se află în posesia unei note de cheltuieli, a unui bilet de avion și a unei note de cazare la hotel a domnului F. (Koehler), care demonstrează că, la 30 septembrie 1993, această persoană se afla la Barcelona. La solicitarea Tribunalului, Comisia a depus aceste înscrisuri în cauza T-125/02.
- 342 Pe de altă parte, chiar presupunând că unele dintre reclamantele în cauză nu au asistat în mod efectiv la reuniunea din 30 septembrie 1993, informațiile potrivit cărora le-au fost atribuite cote de vânzare pentru ultimul trimestru al anului 1993 în lumina vânzărilor declarate ale acestora corespunzătoare anilor 1992 și 1993 dovedesc faptul că, la acea dată, făceau parte din înțelegerea referitoare la piața spaniolă în cadrul căreia s-au înscris comportamentele anticoncurențiale atestate de „notele la dosar” întocmite de Sappi.
- 343 În sfârșit, după cum Koehler a observat în mod întemeiat în cadrul înscrisurilor sale, din anexa II la decizie reiese că, pentru a reține participarea acestei întreprinderi la reuniunea sus-menționată, Comisia se întemeiază pe constatarea că Ekman a fost prezentă la această reuniune. Această constatare a Comisiei pare a se baza pe cuprinsul extrasului declarației date de AWA, conținut în documentul nr. 7828, potrivit căruia „Ekman (agentul întreprinderii Koehler)” figura printre participanții la reuniunile spaniole la care AWA a asistat între anii 1992 și 1994.
- 344 În înscrisurile sale, Koehler susține că Ekman era un distribuitor independent, astfel încât nu se poate considera că Ekman și Koehler formează o entitate economică și, în consecință, nu i se poate imputa comportamentul adoptat de Ekman. Cu toate acestea, din declarația dată de AWA, menționată la punctul precedent, reiese că Ekman a fost perceput de ceilalți participanți în sensul că asista la reuniuni în calitate de agent al întreprinderii Koehler, iar nu ca distribuitor independent. În continuare, „notele la dosar” întocmite de Sappi referitoare la reuniunea din 30 septembrie 1993 (documentul nr. 5, amintit la punctul 172 de mai sus) menționează „vânzările declarate” ale „Koehler”. Aceasta demonstrează că Ekman a fost însoțit la reuniunea respectivă de un angajat al Koehler, astfel cum pare să indice declarația

sus-menționată dată de AWA coroborată cu înscrisurile care atestă prezența domnului F. (Koehler) la Barcelona la 30 septembrie 1993 sau că Ekman a asistat la reuniune în calitate de reprezentant al Koehler, acționând conform instrucțiunilor acesteia, după cum atestă impresia pe care AWA a avut-o în legătură cu calitatea în care Ekman a luat parte la această reuniune. În toate ipotezele, Comisia a constatat în mod întemeiat participarea întreprinderii Koehler la reuniunea din 30 septembrie 1993.

345 În concluzie, Comisia a stabilit în mod temeinic participarea întreprinderilor Bolloré (prin intermediul Copigraph), Koehler, Mougeot și Torraspapel la încălcare înainte de luna septembrie sau octombrie 1993, precum și cea a întreprinderii MHTP înainte de luna ianuarie 1993.

b) Cu privire la participarea întreprinderii Mougeot la încălcare după 1 iulie 1995

346 În cadrul unui motiv întemeiat pe o eroare vădită de apreciere, Mougeot susține că nu s-a dovedit că a participat la înțelegere după 1 iulie 1995. Aceasta nu neagă că a participat la reuniunea neoficială a AEMCP din 2 februarie 1995, menționată în considerentul (273) al deciziei. De asemenea, Mougeot susține că elementele invocate de Comisie nu dovedesc aderarea sa la acordul de creștere a prețurilor despre care se pretinde că a fost încheiat în cadrul acestei reuniuni. Aceasta adaugă că afirmația Comisiei, cuprinsă în considerentul (273) al deciziei, privind aderarea sa la creșterile de prețuri pe piața italiană în septembrie 1995 nu este susținută de niciun element menționat în decizie.

347 Comisia constată că Mougeot a participat la încălcare până în luna septembrie 1995. Din considerentele (126), (237), (250), (251) și (273) ale deciziei reiese că această constatare se bazează, pe de o parte, pe examinarea, în cadrul reuniunii generale a cartelului din 2 februarie 1995, a nevoilor în volum ale Mougeot și, pe de altă parte, pe aderarea acesteia la acordurile încheiate în cadrul acestei reuniuni.

- 348 Se impune constatarea, în primul rând în ceea ce privește desfășurarea și obiectul coluziv al acestei reuniuni, că a fost prezentat de către Comisie procesul-verbal al acesteia (documentul nr. 7, anexat la CO, și punctele 144-146 din aceasta). Rezultă de aici că la 2 februarie 1995 s-a desfășurat la Frankfurt o reuniune generală a cartelului, în cursul căreia s-au convenit o serie de creșteri de prețuri pentru diferite piețe ale SEE (Franța, Germania, Austria, Spania, Portugalia, Regatul Unit, Italia, Finlanda, Danemarca, Norvegia, Suedia, Grecia, Belgia, Țările de Jos și Islanda) în ceea ce privește rolele și colile de hârtie, precum și datele de la care erau aplicate aceste creșteri diferite de prețuri. Aceste date erau cuprinse între 1 februarie 1995 (creșteri de 10 % ale prețului rolor și de 5 % ale prețului colilor de hârtie pe piața spaniolă) și 1 septembrie 1995 (creșteri de 8 % ale prețului rolor de hârtie și de 5 % ale prețului colilor de hârtie pe piața Regatului Unit; creștere de 10 % a prețului rolor și al colilor de hârtie pe piața italiană).
- 349 În al doilea rând, în ceea ce privește participarea întreprinderii Mougeot la această reuniune, se dovedește că lista de participanți la această reuniune, astfel cum figurează în procesul-verbal și cum este reprodusă în parte în considerentul (124) al deciziei, îl include pe domnul P. B. (Mougeot). Această persoană este, de asemenea, citată de Sappi ca participant la reuniunea respectivă în declarațiile sale din 18 mai 1999 (documentul nr. 15200 în versiunea neconfidențială, amintită la punctul 162 de mai sus).
- 350 Cu toate acestea, Mougeot a depus cartea de îmbarcare a domnului P. B. la ora 15.30 care atestă, în opinia sa, că reprezentantul său a părăsit orașul Frankfurt imediat după reuniunea oficială a AEMCP care s-a desfășurat în aceeași zi.
- 351 Trebuie să se observe în această privință că din considerentul (123) al deciziei rezultă, după cum remarcă și Comisia, că acest fapt nu exclude posibilitatea ca reprezentantul Mougeot să fi participat la începutul reuniunii care s-a desfășurat la aeroport la ora 14.00.
- 352 Cu toate acestea, deși Mougeot nu ar fi participat la această reuniune generală a cartelului din 2 februarie 1995, numeroase elemente reunite dovedesc faptul că a fost asociată la deciziile adoptate și că a aderat la acestea.

- 353 În primul rând, chiar în cazul în care menționarea reprezentantului Mougeot pe lista de participanți la această reuniune ar fi considerată o eroare, aceasta nu ar schimba faptul că s-a crezut despre Mougeot că a asistat sau că a făcut parte din grupul restrâns care participa la cartel.
- 354 În al doilea rând, se observă că necesitățile în volum ale întreprinderii Mougeot au fost discutate în cadrul acestei reuniuni, după cum stabilește procesul-verbal. Într-adevăr, potrivit acestuia, „Mougeot necesită o cotă de piață” și „AWA va propune să i se acorde un anumit tonaj”. Examinarea, în cadrul reuniunii generale, a necesităților întreprinderii Mougeot și soluția propusă lasă să se înțeleagă că Mougeot participa încă la înțelegere. Acestea nu acreditează teza că ar fi avut loc numai o discuție bilaterală între Mougeot și AWA.
- 355 În al treilea rând, după cum Tribunalul a arătat deja la punctul 331 de mai sus, însăși Mougeot a declarat (documentul nr. 11598) că „prime[a] de la unii sau de la alții, cel mai adesea de la AWA, apeluri telefonice care anunțau modalitățile de creșteri de prețuri pe fiecare piață [...] până la jumătatea anului 1995”. Aceasta era așadar situația în luna februarie 1995.
- 356 În al patrulea rând, într-un fax datat 2 februarie 1995 [documentul nr. 1378, considerentul (237) al deciziei] și transmis a doua zi unui distribuitor britanic, J & H Paper, Mougeot informează că „[i]ntrucât va exista o creștere de 8 % pe piața [Regatului Unit] la 6 martie, vă propunem cea mai bună ofertă a noastră”. Această informație coroborată cu cea cuprinsă în procesul-verbal al reuniunii din 2 februarie 1995 referitoare la un acord de creștere cu 8 % a prețului rolor pe piața Regatului Unit începând cu 1 martie 1995 determină a se considera că această întreprindere a fost cu siguranță informată chiar în ziua reuniunii de adoptarea, în cursul acesteia, a unui acord de creștere cu 8 % a prețului rolor pe piața Regatului Unit începând cu 1 martie 1995 și a repercutat imediat această creștere asupra prețurilor propuse distribuitorului destinatar al faxului sus-menționat.



357 După cum Comisia susține în mod întemeiat în înscrisurile sale, trebuie respins argumentul prezentat de Mougeot potrivit căruia acest fax nu reprezintă aplicarea unui acord de creștere a prețurilor, ci o decizie unilaterală adoptată de Mougeot anterior reuniunii din 2 februarie 1995.

358 Desigur, acest fax începe prin a arăta că: „[d]upă cum v-am spus săptămâna trecută, va trebui să majorăm prețurile noastre datorită unei creșteri [a prețului] pastei în ianuarie”. Cu toate acestea, astfel cum Comisia a arătat în mod întemeiat, din acest extras din fax reiese că anunțul făcut de Mougeot către J & H Paper în cursul săptămânii anterioare trimiterii acestui fax a avut în vedere numai necesitatea unei creșteri de prețuri. Faptul că Mougeot a comunicat valoarea exactă a acestei creșteri (8 %) doar la 3 februarie 1995 duce la concluzia că, într-o primă etapă, Mougeot a înțeles să avertizeze J & H Paper de iminența unei creșteri a prețului hârtiei și, într-o a doua etapă, i-a indicat valoarea menționată pe baza informațiilor primite cu privire la creșterea de prețuri convenită în cadrul reuniunii generale a cartelului din 2 februarie 1995, referitoare la piața Regatului Unit, începând cu 1 martie 1995. În plus, faxul în discuție evidențiază o creștere cu 8 % a prețurilor, aplicabilă începând cu 6 martie 1995 pe „piața britanică” și nu numai de către întreprinderea Mougeot, ceea ce confirmă originea coluzivă a acestei decizii de creștere a prețurilor.

359 În sfârșit, în al șaselea rând, se impune constatarea că Mougeot nu s-a distanțat în niciun fel de înțelegere și, prin urmare, de deciziile adoptate în cursul acestei reuniuni generale a cartelului din 2 februarie 1995. Dimpotrivă, Mougeot nu neagă că a participat la înțelegere până în luna iulie 1995. Aceasta admite prezența sa la o reuniune din primăvara anului 1995 având ca obiect stabilirea prețurilor pentru luna iulie.

360 Din toate aceste elemente reiese că, în mod întemeiat, Comisia a considerat că Mougeot aderase la acordurile încheiate în cursul reuniunii generale din 2 februarie 1995, inclusiv la decizia de majorare a prețurilor în Regatul Unit și în Italia. Trebuie adăugat că faptul că Mougeot a aplicat sau nu aceste creșteri de prețuri nu poate avea efect asupra imputabilității încălcării. Într-adevăr, faptul că o întreprindere nu dă curs rezultatelor unei reuniuni având un obiect anticoncurențial nu este de

natură să înlăture răspunderea sa pentru participarea la o înțelegere, cu excepția cazului în care se distanțează în mod public de conținutul acesteia (hotărârea Curții din 16 noiembrie 2000, *Sarrió/Comisia*, C-291/98 P, Rec., p. I-9991, punctul 50, și hotărârea Curții *Aalborg Portland și alții/Comisia*, punctul 188 de mai sus, punctul 85).

<sup>361</sup> Prin urmare, în aplicarea jurisprudenței constante amintite la punctul 186 de mai sus, potrivit căreia articolul 81 CE este aplicabil acordurilor care își continuă efectele după încetarea formală a acestora, Comisia a stabilit în mod corect că Mougéot a participat la înțelegere până în luna septembrie 1995, data ultimei creșteri de prețuri prevăzută la reuniunea din 2 februarie 1995.

<sup>362</sup> În consecință, motivul invocat de Mougéot întemeiat pe neparticiparea sa la înțelegere după 1 iulie 1995 trebuie respins.

## 2. Cu privire la motivul invocat de Divipa

<sup>363</sup> În cadrul motivelor întemeiate pe o aplicare greșită a articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul EEE, precum și pe o eroare de apreciere, Divipa susține că în mod greșit Comisia i-a impus o amendă pe baza perioadei cuprinse între luna martie 1992 și luna ianuarie 1995. Aceasta afirmă că nu a luat parte la niciuna dintre reuniunile la care Comisia i-a reproșat că a participat între lunile martie 1992 și octombrie 1994. Divipa adaugă că prețurile pe care le-a aplicat în luna ianuarie 1995 nu coincid cu cele care ar fi fost convenite în cadrul reuniunii din 19 octombrie 1994, astfel încât nu se poate considera că a aderat la înțelegere după această reuniune.

364 În această privință, de la punctul 185 de mai sus rezultă că nu sunt dovedite constatările Comisiei referitoare la o pretinsă reuniune coluzivă din 23 septembrie 1994 în legătură cu piața spaniolă, după cum nu este dovedită nici participarea întreprinderii Divipa la aceasta. În schimb, la finalul examinării efectuate la punctele 170-195 de mai sus, trebuie să se considere ca fiind dovedite constatările Comisiei referitoare la participarea întreprinderii Divipa la reuniunile coluzive care s-au desfășurat în legătură cu piața spaniolă la 30 septembrie și la 19 octombrie 1993, precum și la 3 mai, la 29 iunie și la 19 octombrie 1994.

365 Deși participarea întreprinderii Divipa la reuniunea coluzivă din 5 martie 1992 nu ar fi direct dovedită, rezultă dintr-o serie de indicii concordante (a se vedea în special punctele 170-195 și 205-215 de mai sus) că Divipa era membră a înțelegerii din luna martie 1992, astfel încât Comisia a reținut în mod întemeiat participarea acesteia la încălcare începând cu data respectivă.

366 În ceea ce privește sfârșitul perioadei de participare a întreprinderii Divipa la încălcare, de la punctele 162 și 177 de mai sus rezultă că, în mod corect, Comisia a dovedit că Divipa a participat, la 19 octombrie 1994, la o reuniune privind piața spaniolă în cursul căreia au fost stabilite prețurile care urmau a fi aplicate la 3 ianuarie 1995. În aceste condiții, chiar dacă se consideră adevărate afirmațiile întreprinderii Divipa, potrivit cărora prețurile pe care le-a aplicat în luna ianuarie 1995 nu au coincis cu cele care fuseseră convenite la reuniunea sus-menționată, asemenea afirmații sunt cel mult de natură să demonstreze că, în luna ianuarie 1995, Divipa nu s-a conformat acordului încheiat la 19 octombrie 1994, fapt care coroborat cu lipsa dovezii privind participarea întreprinderii Divipa la un acord coluziv după luna ianuarie 1995 conduce la concluzia că participarea întreprinderii Divipa la încălcare a încetat în luna ianuarie 1995, după cum Comisia constată în decizie. În schimb, aceste afirmații nu înlătură constatarea potrivit căreia, în cursul reuniunii din 19 octombrie 1994, Divipa a participat la un acord de stabilire a prețurilor și a convenit cu ceilalți participanți să îl aplice la 3 ianuarie 1995, ceea ce atestă aderarea sa la înțelegere până la această dată. Așadar, Comisia a constatat în mod întemeiat că Divipa a participat la încălcare până în luna ianuarie 1995.

367 Trebuie să se considere că participarea întreprinderii Divipa la reuniuni coluzive privind piața spaniolă atestă aderarea acesteia la înțelegerea europeană generală (a se vedea punctele 205-215 de mai sus) și, prin urmare, participarea la încălcarea constatată la articolul 1 primul paragraf din decizie.

### 3. Cu privire la motivul invocat de Zicuñaga

368 În cadrul unui motiv întemeiat pe erori de apreciere, Zicuñaga susține că afirmațiile Comisiei privesc doar pretinsa sa participare la reuniuni organizate între luna octombrie 1993 și luna octombrie 1994. Aceasta adaugă că niciun element nu dovedește participarea la reuniunea din luna octombrie 1993, astfel încât participarea sa la încălcare a durat cel mult cinci luni.

369 În această privință, din constatările Tribunalului de la punctele 161-201 de mai sus rezultă că a fost dovedit în mod corect de către Comisie că Zicuñaga a participat la reuniunile coluzive referitoare la piața spaniolă care s-au desfășurat la 19 octombrie 1993, la 3 mai, la 29 iunie și la 19 octombrie 1994. Trebuie să se considere că participarea întreprinderii Zicuñaga la aceste diferite reuniuni atestă participarea la încălcarea constatată la articolul 1 primul paragraf din decizie.

370 În ceea ce privește reuniunea din 19 octombrie 1994, la punctul 193 de mai sus s-a arătat că, în cadrul acesteia, Zicuñaga a participat la un acord de stabilire a prețurilor și a convenit cu ceilalți participanți să aplice acest acord la 3 ianuarie 1995, ceea ce atestă aderarea sa la înțelegere până la această dată, conform jurisprudenței citate la punctul 188 de mai sus.

- 371 Având în vedere cele de mai sus, trebuie să se considere că, în mod întemeiat, Comisia a constatat în cadrul articolului 1 al doilea paragraf din decizie că Zicuñaga a participat la încălcare în perioada cuprinsă între luna octombrie 1993 și luna ianuarie 1995. În consecință, motivul invocat trebuie respins.

*II — Cu privire la motivele care urmăresc anularea sau reducerea amenzilor stabilite prin articolul 3 primul paragraf din decizie*

- 372 Toate reclamantele pun concluzii prin care solicită reducerea amenzii aplicate. În ceea ce o privește, AWA pune concluzii, în principal, de anulare a amenzii la plata căreia a fost obligată. Argumentarea acestora se compune, în esență, din opt motive sau serii de motive.

*A — Cu privire la motivul întemeiat pe o încălcare a dreptului la apărare și a principiului protecției încrederii legitime datorită caracterului incomplet și imprecis al CO cu privire la amenzi*

1. Argumentele părților

- 373 Acest motiv cuprinde trei aspecte. În primul rând, AWA susține că amenda care i-a fost aplicată a fost determinată de Comisie pe baza unei serii de elemente ce nu au fost menționate în CO și cu privire la care nu a avut, prin urmare, ocazia să se exprime în cursul procedurii administrative. În al doilea rând, AWA critică faptul că amenda aplicată de Comisie este superioară amenzilor aplicate în practica sa decizională anterioară. În al treilea rând, AWA susține că stabilirea amenzii a fost efectuată de către Comisie fără a respecta liniile directoare și fără a anunța în CO intenția de a se îndepărta de la acestea.

374 Comisia consideră că CO a permis întreprinderii AWA să ia cunoștință de elementele considerate pertinente pentru determinarea amenzii care i-a fost aplicată. Pe de altă parte, Comisia afirmă că s-a conformat pe deplin liniilor directoare. În sfârșit, faptul că, în trecut, Comisia a aplicat amenzi de un anumit nivel unor anumite tipuri de încălcări nu poate să îi limiteze posibilitatea de a ridica acest nivel în limitele prevăzute de Regulamentul nr. 17.

## 2. Aprecierea Tribunalului

375 Acest motiv trebuie mai întâi abordat prin examinarea celui de al doilea și a celui de al treilea aspect, în care AWA susține că, prin îndepărtarea de la practica sa anterioară și de la liniile directoare, Comisia a adus atingere dreptului de a fi audiată, precum și încrederii sale legitime.

a) Cu privire la încălcarea dreptului de a fi audiat și la nerespectarea încrederii legitime în măsura în care Comisia nu s-a îndepărtat de la practica sa anterioară

376 În ceea ce privește practica decizională anterioară, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe consacrate, faptul că în trecut Comisia a aplicat amenzi de un anumit nivel pentru anumite tipuri de încălcări nu o poate priva de posibilitatea de a ridica acest nivel în limitele indicate în Regulamentul nr. 17, dacă acest lucru este necesar pentru a asigura punerea în aplicare a politicii comunitare privind concurența (hotărârea Musique diffusion française și alții/Comisia, punctul 86 de mai sus, punctul 109, hotărârea Tribunalului din 10 martie 1992, Solvay/Comisia, punctul 196 de mai sus, punctul 309, și hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, Europa Carton/Comisia, T-304/94, Rec., p. II-869, punctul 89). Într-adevăr, aplicarea eficientă a normelor comunitare de concurență impune posibilitatea adaptării de

către Comisie în orice moment a nivelului amenzilor la nevoile acestei politici (hotărârile Musique diffusion française și alții/Comisia, punctul 86 de mai sus, punctul 109, și LR AF 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus, punctul 237).

<sup>377</sup> În plus, potrivit unei jurisprudențe constante, nu există motive pentru ca operatorii economici să aibă încredere legitimă în faptul că o situație existentă, care poate fi modificată în cadrul exercitării puterii de apreciere de către instituțiile comunitare, va fi menținută (hotărârea Curții din 15 iulie 1982, Edeka, 245/81, Rec., p. 2745, punctul 27, și hotărârea Curții din 14 februarie 1990, Delacre și alții/Comisia, C-350/88, Rec., p. I-395, punctul 33). În consecință, întreprinderile implicate într-o procedură administrativă care poate avea ca efect aplicarea unei amenzi nu pot să dobândească încredere legitimă în faptul că nu va fi depășit de Comisie nivelul amenzilor aplicate anterior (hotărârea Tribunalului din 12 iulie 2001, Tate & Lyle și alții/Comisia, T-202/98, T-204/98 și T-207/98, Rec., p. II-2035, punctul 146, și hotărârea LR AF 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus, punctul 243).

<sup>378</sup> În consecință, AWA nu și-ar putea întemeia argumentul pe faptul că s-ar fi depășit de către Comisie nivelul amenzilor aplicate în practica sa anterioară. De altfel, în replică, AWA pare că admite faptul că practica anterioară a Comisiei nu putea să îi creeze așteptări legitime.

b) Cu privire la încălcarea dreptului de a fi audiat și a principiului protecției încrederii legitime, în măsura în care Comisia s-a îndepărtat de la liniile directoare

<sup>379</sup> AWA susține că, fără a-și anunța intenția în acest sens, Comisia s-a îndepărtat de la liniile directoare, aducând astfel atingere încrederii legitime a acestei întreprinderi cu privire la aplicarea acestor dispoziții. Mai întâi, Comisia s-ar fi îndepărtat de la liniile directoare, întrucât a ignorat faptul că încălcarea în discuție nu a avut niciun efect sau, cel mult, a avut un efect limitat. În continuare, aprecierea gravității încălcării ar fi determinat-o să stabilească cuantumul de plecare al amenzii la 70 de

milioane de euro, respectiv de 3,5 ori mai mare decât punctul de bază menționat în liniile directoare pentru „încalcări foarte grave”, și anume 20 de milioane de euro. În sfârșit, AWA afirmă că ar fi trebuit anunțată intenția Comisiei de a aplica o amendă al cărei quantum era, înainte de reducerea operată prin aplicarea comunicării privind cooperarea, de 2,5 ori mai mare decât amenda maximă care fusese vreodată aplicată de Comisie unei singure întreprinderi.

380 Trebuie amintit că liniile directoare au fost publicate în luna ianuarie 1998, adică ulterior încălcării, însă înainte de trimiterea CO la 26 iulie 2000.

381 Potrivit AWA, Comisia ar fi avut libertatea să se îndepărteze de la liniile directoare și să aplice amenzi mai ridicate, dacă ar fi modificat liniile directoare sau, cel puțin, dacă ar fi anunțat o asemenea intenție în cuprinsul CO, ceea ce nu a făcut.

382 Cu toate acestea, se impune constatarea că AWA nu a demonstrat în ce fel Comisia, în cadrul determinării amenzii, s-ar fi îndepărtat de la liniile directoare. Într-adevăr, prin dezvoltarea motivului său, AWA a înțeles greșit atât liniile directoare, cât și decizia.

383 În primul rând, în ceea ce privește impactul încălcării, Comisia a explicat, în considerentele (382)-(409) ale deciziei, modul în care a luat în considerare, la aprecierea gravității încălcării, impactul real al încălcării asupra pieței, precum și efectul real al comportamentului ilicit al fiecărui participant asupra concurenței. Comisia a amintit teza efectului real foarte limitat al înțelegerii pe piață, care a fost dezvoltată de anumite întreprinderi, printre care și AWA, în cursul procedurii administrative. În continuare, Comisia a explicat de ce trebuia respinsă o asemenea teză. În decizia sa, Comisia a considerat așadar că încălcarea avusese în mod efectiv un impact și a determinat amenda corelativă pe această bază. Așadar, AWA nu poate



să susțină că impactul încălcării nu a fost luat în considerare de Comisie. Această luare în considerare implică faptul că nu i se mai poate reproșa Comisiei că nu și-a anunțat intenția de a nu ține seama de impactul inexistent sau limitat al încălcării.

384 Presupunând că AWA contestă, în realitate, aprecierea Comisiei cu privire la impactul încălcării asupra pieței, critica acesteia se confundă sub acest aspect cu cea care se află la baza motivului privind gravitatea încălcării și va fi examinată în acest cadru.

385 În plus, se impune constatarea că intenția de a ține seama de impactul încălcării fusese anunțată de Comisie. Într-adevăr, aceasta arătase în CO că ar lua în considerare, la aprecierea gravității încălcării, „efectul concret asupra pieței” al acesteia (punctul 262).

386 În al doilea rând, în măsura în care AWA afirmă că a fost depășit de către Comisie cuantumul de bază menționat în liniile directoare, trebuie amintit că acestea prevăd, în privința „[î]ncălcărilor foarte grave”, de exemplu, „restricții orizontale precum «cartelurile de fixare a prețurilor» și cote de împărțire a piețelor”, „[a]menzi posibile” care pot atinge „peste 20 de milioane ECU”. Având în vedere posibilitatea de care dispune Comisia de a opta pentru un cuantum de bază care depășește 20 de milioane de euro, nu s-ar putea afirma că, în ceea ce privește acest aspect, Comisia s-a îndepărtat de la liniile directoare.

387 Trebuie adăugat că, pentru stabilirea cuantumului de plecare de 70 de milioane de euro reținut pentru AWA, Comisia s-a întemeiat pe ponderea specifică a întreprinderii și pe efectul real al comportamentului ilicit al acesteia asupra concurenței, astfel cum sunt reflectate de cifra de afaceri a reclamantei referitoare la produsul în cauză în SEE. Or, trebuie amintit, în această privință, că la punctul 266

din CO Comisia a anunțat că urma să țină seama de importanța fiecărei întreprinderi participante pe piața în discuție, precum și de efectul comportamentului său criticabil asupra concurenței.

388 În al treilea rând, în ceea ce privește nivelul amenzii reținut înainte de reducerea operată prin aplicarea comunicării privind cooperarea, AWA nu demonstrează în ce fel liniile directoare s-ar opune aplicării unei amenzi de un asemenea nivel. În plus, trebuie reamintită jurisprudența evocată la punctul 377 de mai sus, potrivit căreia nu existau motive pentru ca AWA să aibă încrederea legitimă în faptul că nivelul amenzilor practicat anterior nu ar fi depășit de către Comisie.

389 De asemenea, AWA invocă un argument mai general, potrivit căruia Comisia ar fi trebuit să își anunțe intenția de a aplica „noua sa politică în materie de amenzi”.

390 Este dificil de apreciat care ar fi noutatea metodei de calcul utilizate în decizie față de practica anterioară, dacă nu se utilizează liniile directoare care, ele însele, reflectă o metodă de calcul care constituie o schimbare față de practica anterioară în materia calculului cuantumului amenzilor. Trebuie subliniat că, în mod contrar reclamanților din cauzele în care s-au pronunțat hotărârile denumite „Conducte precalorifuge” (în special hotărârea Sigma Tehnologie/Comisia, punctul 209 de mai sus), AWA nu pune în discuție schimbările pe care liniile directoare le-au adus față de practica anterioară. Aceasta pare să se opună numai aplicării, în cazul său, a unei metode de calcul al amenzilor care contrazice, în opinia sa, atât practica administrativă, cât și liniile directoare ale Comisiei.

391 Potrivit jurisprudenței, din moment ce indicase elementele de fapt și de drept pe care și-ar fonda calculul cuantumului amenzilor, Comisia nu era obligată să

precizeze modalitatea prin care ar utiliza fiecare dintre aceste elemente pentru a determina nivelul amenzii (hotărârea Curții Musique diffusion française și alții/Comisia, punctul 86 de mai sus, punctul 21, și hotărârea Curții din 9 noiembrie 1983, Michelin/Comisia, 322/81, Rec., p. 3461, punctul 19).

392 Chiar dacă metoda aplicată de Comisie în această cauză trebuia considerată inovatoare față de practica administrativă existentă, Comisia nu era așadar obligată, în cursul procedurii administrative, să comunice întreprinderilor în cauză intenția de a aplica o nouă metodă de calcul al cuantumului amenzilor (hotărârea LR AF 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus, punctul 207).

393 În plus, trebuie amintit că, ținând seama de marja de apreciere a Comisiei la aplicarea amenzilor, reclamanta nu a putut să dobândească o încredere legitimă în faptul că nu s-ar depăși nivelul amenzilor practicat anterior de Comisie (hotărârea LR AF 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus, punctul 243).

394 În sfârșit, trebuie amintit în plus că trimiterea pe care AWA o face, în acest context, la hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, Sarrió/Comisia (T-334/94, Rec., p. II-1439), invocând faptul că, în cuprinsul CO, nu fusese anunțată o politică de stabilire a amenzilor complet nouă și mai severă, este lipsită de orice relevanță, dat fiind că această hotărâre nu analizează conținutul unei comunicări privind obiecțiunile, ci motivarea deciziei.

395 În consecință, nu poate fi constatată nicio încălcare a dreptului de a fi audiat sau a principiului protecției încrederii legitime în ceea ce privește modalitatea în care Comisia a aplicat liniile directoare.

c) Cu privire la încălcarea dreptului de a fi audiat, în măsura în care Comisia ar fi determinat amenda întemeindu-se pe elemente care nu au fost anunțate în CO

396 Mai trebuie analizată argumentarea potrivit căreia Comisia a determinat amenda aplicată întreprinderii AWA pe baza unei serii de elemente care nu au fost anunțate în CO și cu privire la care, prin urmare, AWA nu ar fi avut ocazia să se exprime în cursul procedurii administrative. AWA îi reproșează Comisiei faptul că nu și-a anunțat intenția de a majora, în scop de descurajare, cuantumul de plecare al amenzii și că nu a precizat în ce mod ar lua în considerare descurajarea, în special pe baza dimensiunii întreprinderii AWA. Mai mult, Comisia nici nu ar fi anunțat cum ar ține seama de leadership-ul întreprinderilor implicate.

397 Trebuie amintit în această privință că, potrivit unei jurisprudențe constante, din momentul în care Comisia indică în mod expres, în comunicarea privind obiecțiunile, că va examina dacă este necesar să aplice amenzi întreprinderilor în cauză și enunță principalele elemente de fapt și de drept susceptibile să conducă la aplicarea unei amenzi, precum gravitatea și durata presupusei încălcări și împrejurarea că aceasta a fost săvârșită cu intenție sau din neglijență, aceasta își îndeplinește obligația de a respecta dreptul întreprinderilor de a fi audiate. Procedând astfel, Comisia le acordă elementele necesare pentru a se apăra nu numai împotriva unei constatări a încălcării, ci și împotriva aplicării unei amenzi (hotărârile *Musique diffusion française* și *alții*/Comisia, punctul 86 de mai sus, punctul 21, și *LR AF* 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus, punctul 199).

398 Rezultă că, în ceea ce privește determinarea cuantumului amenzilor, dreptul la apărare al întreprinderilor în cauză este garantat la Comisie prin posibilitatea de a face observații cu privire la durata, la gravitatea și la caracterul anticoncurențial al faptelor imputate. Pe de altă parte, întreprinderile beneficiază de o garanție suplimentară în ceea ce privește determinarea cuantumului amenzilor, în măsura în care Tribunalul statuează în exercitarea competenței sale de fond și poate în special

să anuleze sau să reducă amenda, în temeiul articolului 17 din Regulamentul nr. 17 (hotărârile Tetra Pak/Comisia, punctul 86 de mai sus, punctul 235, și LR AF 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus, punctul 200).

399 În speță, trebuie examinate cele două aspecte cu privire la care, în opinia AWA, Comisia ar fi încălcat dreptul său de a fi audiată.

400 În ceea ce privește rolul principal al întreprinderii AWA în înțelegere, se impune constatarea că în cuprinsul CO s-a anunțat că un asemenea element urma să fie luat în considerare. Într-adevăr, Comisia a detaliat, la punctul 198 din CO, „rolul de animator al înțelegerii asumat de AWA”, în timp ce a indicat, în partea din CO consacrată amenzii, că amenda individuală care urma să fie aplicată fiecăreia dintre întreprinderile participante ar reflecta în special rolul avut de fiecare dintre acestea în înțelegerile coluzive „descrise mai sus”. În plus, din decizie reiese că AWA a contestat în cursul procedurii administrative că ar fi avut un rol principal în înțelegere, ceea ce demonstrează că a perceput în mod adecvat obiecțiunea formulată în legătură cu acest aspect în cuprinsul CO și că s-a pronunțat asupra acestuia.

401 În ceea ce privește elementul întemeiat pe efectul de descurajare, Comisia și-a anunțat în mod expres, la punctul 264 din CO, intenția „de a stabili amenzi la un nivel suficient pentru a le asigura un efect de descurajare”. Pe de altă parte, conform jurisprudenței, Comisia a arătat în cuprinsul punctelor 262-266 din CO principalele elemente de fapt și de drept pe care urma să se bazeze pentru calculul cuantumului amenzii care urma să fie aplicată reclamantei, astfel încât, în această privință, a fost respectat în mod corespunzător dreptul acesteia din urmă de a fi audiată.

402 Într-un asemenea context, AWA nu ar putea susține în mod rezonabil că factorii luați în considerare de Comisie în vederea asigurării unui efect suficient de descurajator al amenzii ar fi trebuit anunțați într-o modalitate mai detaliată. Într-adevăr, deoarece Comisia nu putea să determine cuantumul amenzii decât după

audierea întreprinderilor și după finalizarea procedurii administrative, îi era imposibil ca, în cursul procedurii administrative, să prevadă cuantumurile amenzilor care urmau să fie aplicate întreprinderilor în cauză sau să evalueze efectul descurajator al acestor cuantumuri și să se exprime cu privire la eventuala necesitate a unor ajustări în vederea asigurării unui asemenea efect al amenzilor.

403 În această privință, trebuie amintită jurisprudența potrivit căreia, din moment ce indicase elementele de fapt și de drept pe care s-ar baza pentru calculul cuantumurilor amenzilor, Comisia nu era obligată să precizeze modul în care s-ar servi de fiecare dintre aceste elemente pentru determinarea nivelului amenzi. Într-adevăr, comunicarea unor informații privind nivelul amenzilor preconizate, atât timp cât întreprinderilor nu li s-a dat posibilitatea să își prezinte observațiile cu privire la obiecțiunile reținute împotriva lor, ar însemna ca decizia Comisiei să fie anticipată în mod inadecvat (hotărârile *Musique diffusion française* și *alții/Comisia*, punctul 86 de mai sus, punctul 21, și *Michelin/Comisia*, punctul 391 de mai sus, punctul 19).

404 Având în vedere toate cele de mai sus, motivul întemeiat de AWA pe o încălcare a dreptului la apărare și a principiului protecției încrederii legitime trebuie respins în întregime.

*B — Cu privire la motivul întemeiat pe o încălcare a principiului neretroactivității*

## 1. Argumentele părților

405 Afirmatia potrivit căreia Comisia ar fi aplicat, în prezenta cauză, o nouă politică în materie de amenzi constituie, de asemenea, baza unui motiv pe care AWA îl întemeiază pe o încălcare a principiului neretroactivității. Încălcarea principiului

neretroactivității ar rezulta din faptul că amenda care a fost aplicată întreprinderii AWA era cu mult mai ridicată decât amenzile care fuseseră aplicate la momentul încălcării. Potrivit AWA, Comisia nu putea să aplice o nouă politică în materie de amenzi fără să fi avertizat întreprinderile în legătură cu o asemenea schimbare a politicii sale.

- 406 Comisia afirmă că s-a conformat pe deplin liniilor directoare, astfel încât nu ar putea fi criticată în prezenta cauză pentru că ar fi aplicat în mod retroactiv o nouă politică în materie de amenzi.

## 2. Aprecierea Tribunalului

- 407 Trebuie amintit că întreprinderile implicate într-o procedură administrativă care poate avea ca efect aplicarea unei amenzi nu pot să dobândească o încredere legitimă în faptul că nu va fi depășit de Comisie nivelul amenzilor practicat anterior și nici într-o metodă de calcul al acestora din urmă. În consecință, întreprinderile menționate trebuie să ia în considerare posibilitatea ca, în orice moment, Comisia să decidă majorarea nivelului cuantumului amenzilor în raport cu cel aplicat în trecut. Aceasta se aplică nu numai atunci când Comisia recurge la o majorare a nivelului cuantumului amenzilor, prin pronunțarea amenzilor în cadrul unor decizii individuale, ci și dacă această majorare se realizează prin aplicarea, în diverse cauze, a normelor de conduită cu o aplicabilitate generală, precum liniile directoare.
- 408 Trebuie așadar să se concluzioneze că liniile directoare și în mod special noua metodă de calcul al amenzilor pe care o conțin, presupunând că au avut un efect agravant în privința nivelului amenzilor aplicate, erau previzibile în mod rezonabil pentru unele întreprinderi precum reclamantele la momentul în care au fost săvârșite încălcările în cauză.

409 În consecință, prin aplicarea liniilor directoare, în cadrul deciziei în litigiu, la încălcări săvârșite înainte de adoptarea acestora, Comisia nu a încălcat principiul neretroactivității (hotărârea Curții din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P și C-213/02 P, Rec., p. I-5425, punctele 228-232).

410 În măsura în care AWA susține, în realitate, că a fost încălcat de către Comisie principiul neretroactivității nu numai pentru că ar fi aplicat liniile directoare, ci și pentru că s-ar fi îndepărtat de la acestea cu ocazia aplicării amenzii reclamantei, trebuie să se facă trimitere la punctele 379-395, de la care rezultă că acest motiv trebuie respins.

411 În sfârșit, în măsura în care motivul întemeiat pe încălcarea principiului neretroactivității trebuie înțeles în sensul că, în același timp, critică și faptul că aceasta s-a îndepărtat de la practica sa decizională anterioară, în această privință trebuie făcută trimitere la punctele 376-378 de mai sus, în care Tribunalul a concluzionat în sensul respingerii acestui motiv.

412 Pentru toate aceste rațiuni, motivul întemeiat pe încălcarea principiului neretroactivității trebuie respins.

*C — Cu privire la motivele întemeiate pe insuficiența dovezilor, pe încălcarea principiilor prezumției de nevinovăție, proporționalității și egalității de tratament, precum și pe erori de apreciere în privința constatărilor Comisiei referitoare la participarea anumitor întreprinderi la înțelegerea europeană*

413 Divipa și Zicuñaga solicită o reducere a cuantumului amenzii care le-a fost aplicată, afirmând că temeiul Comisiei a constatat în participarea acestora la o înțelegere



europăană, deși, în realitate, nu au participat decât la o înțelegere la nivel național. În această privință, aceste întreprinderi reiau argumentarea pe care au dezvoltat-o ca motiv de fond în cadrul concluziilor privind anularea deciziei. Prin același motiv, Divipa îi reproșează în plus Comisiei că, la stabilirea amenzii care i-a fost aplicată, nu a luat în considerare faptul că nu a participat la o înțelegere ilicită și că nu a participat în mod direct la adoptarea deciziilor referitoare la prețuri.

414 În ceea ce privește participarea la înțelegerea europeană, trebuie să se facă trimitere la punctele 205-215 de mai sus, de la care rezultă că nici Divipa, nici Zicușaga nu au putut să ignore faptul că participarea la înțelegerea la nivel național se înscria în cadrul mai larg al unei înțelegeri europene. Așadar, acestea nu pot solicita o reducere a amenzii lor în acest temei.

415 Cu privire la participarea întreprinderii Divipa la înțelegere, de la punctele 155-204 de mai sus rezultă că, referitor la piața spaniolă, Comisia a dovedit în mod suficient participarea întreprinderii Divipa la înțelegere în perioada cuprinsă între luna martie 1992 și luna ianuarie 1995, care a rezultat în special din participarea acestuia la o serie de reuniuni în cursul cărora întreprinderile care își desfășurau activitatea pe piața spaniolă au convenit creșteri de prețuri, precum și, în cadrul reuniunii din 30 septembrie 1993, asupra atribuirii unor cote de vânzare. Așadar, Divipa nu poate solicita o reducere a amenzii care i-a fost aplicată pentru neparticiparea la o înțelegere ilicită.

416 În legătură cu argumentul prezentat de Divipa, potrivit căruia nu a participat în mod direct la luarea deciziilor cu privire la prețuri, trebuie subliniat că Divipa nu demonstrează că s-a distanțat în mod public de conținutul reuniunilor la care a asistat. Așadar, întreprinderea a dat de înțeles celorlalți participanți că susținea rezultatul acestor decizii și că s-ar fi conformat acestuia (hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 188 de mai sus, punctul 82). În măsura în care acest argument pune în evidență un rol pasiv, acesta va fi examinat în cadrul aprecierii circumstanțelor atenuante (a se vedea punctele 596-635 de mai jos).

417 În privința Zicuñaga, rămâne să se stabilească dacă și, în caz afirmativ, în ce măsură caracterul nedovedit al participării sale la practicile de împărțire a pieței (a se vedea punctele 238-240 de mai sus) justifică o reducere a amenzii care i-a fost aplicată.

418 În această privință, trebuie arătat că rezumatul încălcării din partea introductivă a deciziei menționează „o înțelegere și/sau o practică concertată [...] prin care [producătorii și distribuitorii respectivi] au convenit asupra creșterilor de prețuri, au atribuit cote de vânzare și au stabilit cote de piață și au pus în practică un mecanism care le permitea să supravegheze punerea în aplicare a acordurilor restrictive” [considerentul (2) al deciziei]. În descrierea naturii încălcării, Comisia evidențiază, în cadrul considerentului (376) al deciziei, o încălcare ce „a luat forma unei stabiliri a prețurilor și a unei împărțiri a piețelor, care constituie prin însăși natura lor încălcări dintre cele mai grave ale articolului 81 alineatul (1) [CE] și ale articolului 53 alineatul (1) din Acordul SEE”.

419 Cu toate acestea, dispozitivul deciziei nu descrie decât în termeni generali încălcarea imputată reclamantei drept „un ansamblu de acorduri și de practici concertate în sectorul hârtiei autocopiative” (articolul 1 primul paragraf din decizie).

420 Pe de altă parte, reiese din decizie că acordul privind creșterile de prețuri este „principalul obiectiv” [considerentul (77)] și „piatra de temelie” [considerentul (383)] a înțelegerii. În descrierea obiectivelor înțelegerii, în considerentele (77)-(81) ale deciziei, Comisia amintește „un plan anticoncurențial global care urmărea, în esență, să îmbunătățească rentabilitatea participanților prin majorări colective ale prețurilor” și precizează că „[î]n cadrul acestui plan global, principalul obiectiv al înțelegerii consta în a se pune de acord cu privire la creșterile de prețuri și la calendarul punerii în aplicare a acestora”. Potrivit considerentului (81) al deciziei, atribuirea de cote de vânzare și de cote de piață, în cadrul anumitor reuniuni naționale ale cartelului, urmărește „să asigure aplicarea creșterilor de prețuri convenite”, „să evite derogările de la sistemul comun” și „să interzică orice concurență cu privire la alte aspecte comerciale”.

421 În această privință, trebuie arătat că acordurile și practicile concertate avute în vedere la articolul 81 alineatul (1) CE rezultă în mod necesar din contribuția mai multor întreprinderi, care, toate, sunt coautoare ale încălcării, dar a căror participare poate îmbrăca forme diferite, în funcție în special de caracteristicile pieței relevante și de poziția fiecărei întreprinderi pe această piață, de scopurile urmărite și de modalitățile de aplicare alese sau preconizate.

422 Cu toate acestea, simpla împrejurare că fiecare întreprindere participă la încălcare în forme care îi sunt proprii nu este suficientă pentru a exclude răspunderea acesteia pentru întreaga încălcare, inclusiv pentru comportamentele care sunt adoptate în mod efectiv de alte întreprinderi participante, dar care au același obiect sau același efect anticoncurențial.

423 În plus, trebuie amintit că articolul 81 CE interzice acordurile dintre întreprinderi și deciziile asocierilor de întreprinderi, inclusiv comportamentele care constituie punerea în aplicare a acestor acorduri sau decizii, precum și practicile concertate, atunci când acestea pot aduce atingere comerțului intracomunitar și când au un obiect ori un efect anticoncurențial. Prin urmare, o încălcare a acestui articol poate rezulta nu numai dintr-un act izolat, ci și dintr-o serie de acte sau chiar dintr-un comportament continuu. Această interpretare nu poate fi contestată cu motivarea că unul sau mai multe elemente ale acestei serii de acte ori ale acestui comportament continuu ar putea, de asemenea, să constituie ele însele o încălcare a acestui articol 81 CE (hotărârea Comisia/Anic Partecipazioni, punctul 149 de mai sus, punctele 79-81).

424 În speță, Tribunalul consideră că, în împrejurările speței, datorită obiectului lor identic și a sinergiilor apropiate, acordurile și practicile concertate constatate se înscriau într-un plan global care, la rândul său, se înscria într-o serie de eforturi ale întreprinderilor în cauză ce urmăreau un singur scop economic, și anume denaturarea evoluției prețurilor. După cum afirmă Comisia în mod întemeiat în considerentul (253) al deciziei, subdivizarea acestui comportament continuu, caracterizat printr-o singură finalitate, considerând că ar fi format din mai multe

încălări distincte, ar fi artificială, în condițiile în care, dimpotrivă, este vorba despre o încălcare unică concretizată în mod progresiv atât prin acorduri, cât și prin practici concertate. Într-adevăr, caracterul unic al încălcării rezultă din obiectivul unic urmărit de fiecare participant la acord, iar nu din modalitățile de aplicare a acestui acord (hotărârea Cement, punctul 4127).

425 În asemenea împrejurări, o întreprindere care a participat la o asemenea încălcare prin comportamente care îi erau proprii, care intrau în sfera noțiunilor de acord sau de practică concertată având un obiect anticoncurențial în sensul articolului 81 alineatul (1) CE și care urmăreau să contribuie la realizarea încălcării în ansamblul acesteia era de asemenea răspunzătoare, pe toată perioada participării sale la acea încălcare, de comportamentele adoptate de alte întreprinderi în cadrul aceleiași încălcări. Într-adevăr, aceasta este situația atunci când se dovedește că întreprinderea în discuție avea cunoștință de comportamentele ilicite ale celorlalți participanți sau că putea în mod rezonabil să le prevadă și că era pregătită să accepte riscul care decurgea din aceasta.

426 Trebuie să se considere că, din punct de vedere juridic, Comisia a dovedit în mod temeinic participarea întreprinderii Zicuñaga la sistemul reuniunilor din cadrul înțelegerii, la creșterile de prețuri, precum și la anumite măsuri destinate să faciliteze punerea în aplicare a creșterilor de prețuri pe toată durata participării sale la încălcare (a se vedea punctele 155-243 de mai sus).

427 Faptul că Zicuñaga a înțeles astfel să contribuie la realizarea în ansamblu a încălcării este de natură să determine răspunderea acesteia pentru comportamentele preconizate sau adoptate de alte întreprinderi și care rezultă din diverse elemente constitutive ale încălcării. Într-adevăr, Zicuñaga avea cunoștință de toate aceste elemente sau putea în mod rezonabil să le prevadă în cadrul participării sale la reuniunile periodice ale producătorilor și ale distribuitorilor de hârtie autocopiativă pe o durată mai mare de un an.

428 În ceea ce privește măsurile destinate să faciliteze punerea în aplicare a creșterilor de prețuri, este suficient să se constate că diferitele forme de comportament menționate în considerentul (2) al deciziei au un caracter accesoriu față de creșterile de prețuri prin faptul că urmăresc crearea unor condiții favorabile realizării obiectivelor de prețuri stabilite de producătorii și de distribuitorii de hârtie autocopiativă. Trebuie să se considere că, prin participarea timp de mai mult de un an la aceste inițiative privind prețurile, Zicuñaga putea să prevadă în mod rezonabil că întreprinderile participante ar încerca să favorizeze succesul acestor inițiative prin diferite mecanisme și că era gata să accepte această eventualitate. Prin urmare, chiar dacă nu s-a dovedit că a participat în mod efectiv la adoptarea sau la punerea în aplicare a tuturor acestor măsuri, Zicuñaga nu devine mai puțin răspunzătoare pentru comportamentele materiale adoptate, în acest context, de alte întreprinderi în cadrul încălcării unice la care a participat și a contribuit (a se vedea în acest sens hotărârea Comisia/Anic Participazioni, punctul 149 de mai sus, punctele 205-207).

429 Cu toate acestea, trebuie amintit că nu s-a dovedit de către Comisie participarea întreprinderii Zicuñaga la practicile de împărțire a pieței (a se vedea punctele 238-240 de mai sus). Or, deși faptul că o întreprindere nu a participat la toate elementele constitutive ale unei înțelegeri nu este pertinent pentru dovedirea existenței încălcării, un asemenea element trebuie luat în considerare în cadrul aprecierii gravității încălcării și, dacă este cazul, a stabilirii amenzii (a se vedea în acest sens hotărârea Curtii Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 188 de mai sus, punctul 292). Întrucât Comisia nu a demonstrat că nu a ținut seama, dintre toți parametrii care au condus la determinarea cuantumului final al amenzii impuse întreprinderii Zicuñaga, de neparticiparea acestei întreprinderi la practicile de împărțire a pieței, Tribunalul consideră, în exercitarea competenței sale de fond, că este necesară reducerea amenzii finale aplicate întreprinderii Zicuñaga cu 15 %.

*D — Cu privire la motivele întemeiate pe dovezi insuficiente, pe încălcarea articolului 253 CE, a articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și pe încălcarea principiilor proporționalității și egalității de tratament, pe lipsa determinării individuale a amenzilor, pe constatări de fapt eronate, pe erori de apreciere și pe erori de drept la evaluarea gravității încălcării*

430 Mai multe întreprinderi contestă aprecierea gravității încălcării pe care Comisia a efectuat-o pe baza elementelor invocate în decizie, și anume natura încălcării și impactul real al acesteia, precum și clasificarea participanților la înțelegere în funcție de gravitatea încălcării și de majorarea amenzii în scop de descurajare.

## 1. Natura încălcării

431 Comisia a considerat că încălcarea a luat forma unei stabiliri a prețurilor și a unei împărțiri a piețelor care constituie prin însăși natura lor încălcări dintre cele mai grave ale articolului 81 alineatul (1) CE și ale articolului 53 alineatul (1) din Acordul SEE.

432 AWA contestă gravitatea acordurilor în litigiu, afirmând că acestea s-au limitat în mod esențial la discuții referitoare la calendarul și la quantumul anunțurilor privind creșterile de prețuri și nu au avut ca obiect împărțiri ale cotelor de piață, și nici atribuirea de cote de vânzare sau, dacă au avut acest obiect, au fost în mare măsură ineficace. Potrivit acesteia, anumite declarații date de Sappi confirmă că reuniunile nu au servit drept cadru pentru aranjamentele referitoare la cotele de piață. AWA adaugă că înțelegerea privind piața hârtiei nu era pe deplin instituționalizată și nu conținea un mecanism de supraveghere efectivă a acordurilor. Toate aceste elemente ar face încălcarea mai puțin gravă decât cele constatate în alte cauze.

- 433 Torraspapel susține că, în mod incorect, Comisia a considerat că înțelegerea a avut ca obiect practici de stabilire a prețurilor și de împărțire a piețelor și, în consecință, a calificat în mod greșit această înțelegere ca fiind o încălcare foarte gravă.
- 434 Trebuie amintit mai întâi că, potrivit unei jurisprudențe constante, aprecierea gravității încălcării trebuie efectuată ținând seama în special de natura restrângerilor concurenței (a se vedea hotărârea Tribunalului din 22 octombrie 1997, SCK și FNK/Comisia, T-213/95 și T-18/96, Rec., p. II-1739, punctul 246 și jurisprudența citată).
- 435 Pe de altă parte, „încălcările ce constau în stabilirea prețurilor și în împărțirea piețelor [...] trebuie considerate în mod special grave, din moment ce presupun o intervenție directă asupra parametrilor esențiali ai concurenței pe piața relevantă” (hotărârea Thyssen Stahl/Comisia, punctul 107 de mai sus, punctul 675).
- 436 Tribunalul a precizat noțiunea de încălcare foarte gravă în special în hotărârea din 9 iulie 2003, Archer Daniels Midland Company și Archer Daniels Midland Ingredients/Comisia (T-224/00, Rec., p. II-2597, denumită în continuare „hotărârea ADM/Comisia”, punctele 117-131). De aici rezultă că această calificare drept încălcare foarte gravă nu este supusă existenței unei compartimentări a pieței. Dimpotrivă, se prezumă că înțelegerile orizontale referitoare la carteluri de prețuri sau la cote de împărțire a piețelor aduc atingere bunei funcționări a pieței interne și o asemenea calificare poate, în plus, să fie reținută în privința altor practici de natură să producă un asemenea efect.
- 437 Nici din această jurisprudență, nici din liniile directoare nu reiese că această calificare drept încălcare foarte gravă presupune cumulul mai multora dintre aceste practici. Chiar numai o înțelegere orizontală cu privire la prețuri poate să constituie o asemenea încălcare, dacă aceasta compromite buna funcționare a pieței. Or, s-a dovedit în speță că întreprinderile respective s-au înțeles cu privire la prețuri, efectul

fiind compromiterea bunei funcționări a pieței. În speță, aceasta este suficient să justifice calificarea drept o încălcare foarte gravă, deși acordurile în litigiu nu ar fi avut ca obiect decât practici de stabilire a prețurilor.

438 Cu titlu suplimentar, trebuie arătat că AWA nu contestă cu adevărat existența acordurilor de împărțire a piețelor sau de atribuire de cote, ci afirmă mai degrabă că aceste activități erau relativ nesemnificative și că au fost în mare măsură ineficace.

439 În sfârșit, cu privire la caracterul pretins neinstituționalizat al înțelegerii și la lipsa mecanismului de control, trebuie arătat că structura pusă în aplicare s-a dovedit suficientă pentru ca înțelegerea să funcționeze pe durata mai multor ani. Din mai multe fragmente ale deciziei reiese că participanții la reuniunile cartelului schimbau date detaliate și individuale referitoare la prețurile și la volumele lor de vânzări și că aplicarea acordurilor era supravegheată în special de către AWA. Astfel, procesul-verbal al reuniunii din 1 octombrie 1993 întocmit de Mougeot [documentul nr. 7648, citat în considerentul (104) al deciziei și anexat la CO] arată că erau aplicate sancțiuni în cazul nerespectării acordurilor („[domnul B.] a arătat foarte explicit că nu ar tolera ca această creștere de prețuri să nu fie monitorizată și că s-ar ocupa personal de toți cei care nu ar participa la joc”). Invitată să descrie mecanismul de control și să explice motivele autorității exercitate de domnul B. și de AWA, Mougeot a răspuns [documentul nr. 11494, citat în considerentul (104) al deciziei și anexat la CO]:

„Din câte cunoaștem, nu existau contracte, documente sau situații juridice care să permită întreprinderii AWA să revendice o anumită autoritate. În schimb, aceștia din urmă aveau poziția de lider moral și economic pe piață [...] Prezența financiară și industrială a AWA îi permitea să declare că, în cazurile în care aceste creșteri nu ar fi fost puse în aplicare, AWA se ocupa să distrugă complet piața prin aplicarea unei politici de prețuri care ar lăsa un cât mai mare număr «pe dinafară». O demonstrație perfectă a capacității sale a fost făcută, de altfel, prin distrugerea [Binda] în Italia.”



440 De asemenea, Mougeot a făcut obiectul reproșurilor din partea AWA pentru că nu s-a conformat instrucțiunilor acesteia [considerentul (143) al deciziei]. Pe de altă parte, faptul că Sappi monitoriza cu atenție evoluția prețurilor și a cotelor membrilor înțelegerii față de obiectivele stabilite reiese din nota din 9 martie 1992 și din nota privind reuniunea din 30 septembrie 1992 amintite la punctele 171 și, respectiv, 172 de mai sus.

441 În orice caz, nici din liniile directoare, nici din jurisprudență nu rezultă că, pentru a fi calificată drept încălcare foarte gravă, înțelegerea trebuie să conțină structuri instituționale specifice.

442 Având în vedere elementele de mai sus, Comisia a calificat în mod întemeiat înțelegerea în discuție drept o încălcare foarte gravă prin natura sa.

## 2. Impactul real al încălcării

443 Mai multe reclamante (AWA, MHTP, Zanders și Torraspapel) susțin că efectul real al înțelegerii pe piața hârtiei autocopiative a fost foarte limitat. Comisia nu ar fi examinat în mod corect evoluția prețurilor acestui produs și nu ar fi ținut seama decât de majorări, nu și de scăderi. Potrivit reclamantelor, prețurile obținute efectiv pe piață au fost inferioare creșterilor decise sau anunțate. Acest fapt ar demonstra că acestea din urmă nu au fost puse în aplicare în practică. Pe de altă parte, anumite reclamante invocă evoluția defavorabilă a prețurilor hârtiei autocopiative și reducerea marjei lor de beneficii sau beneficiile derizorii. Prețurile hârtiei autocopiative ar reflecta mai ales variațiile costurilor și cererii de pastă de hârtie.

444 AWA a depus două rapoarte de expertiză realizate de societatea National Economic Research Associates (denumite în continuare „rapoartele Nera”). Primul, datat decembrie 2000, fusese depus în cadrul procedurii administrative. Al doilea, datat aprilie 2002, a fost redactat în vederea procedurii jurisdicționale. Ambele urmăresc să demonstreze că prețurile rezultate din acordurile ilicite nu au putut fi ridicate mai mult decât cele care ar fi fost observate în condiții normale de concurență. Koehler și Zanders au prezentat în cursul procedurii administrative și au depus la Tribunal raportul PricewaterhouseCoopers, care descrie situația pieței europene a hârtiei autocopiative începând cu vara sau cu toamna anului 1995 până în luna februarie sau martie 1997 (a se vedea punctele 101-103 de mai sus).

445 În cuprinsul deciziei, în considerentele (382)-(402), Comisia respinge argumentarea întreprinderilor în cauză, susținând, în esență, că însăși împrejurarea că majorările de prețuri și datele acestora au fost anunțate ca urmare a concertărilor este suficientă pentru a dovedi efectul asupra pieței. În același timp cu admiterea declinului pieței hârtiei autocopiative, aceasta consideră că nu exclude ca înțelegerea să fi reușit să controleze sau să limiteze diminuarea prețurilor. Potrivit Comisiei, exemplele de divergențe de opinie nu dovedesc în niciun caz un eșec total al punerii în aplicare a acordurilor. Anumite majorări decise au fost amânate, iar uneori au fost aplicate creșteri mai puțin ridicate decât cele prevăzute.

446 Trebuie mai întâi amintit că, la stabilirea gravității încălcării, trebuie să se ia în considerare în special cadrul legislativ și contextul economic al comportamentului incriminat (hotărârea Curtii din 16 decembrie 1975, Suiker Unie și alții/Comisia, 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 și 114/73, Rec., p. 1663, punctul 612, și hotărârea Curtii din 17 iulie 1997, Ferriere Nord/Comisia, C-219/95 P, Rec., p. I-4411, punctul 38). În această privință, din jurisprudență reiese că, pentru aprecierea impactului real al unei încălcări asupra pieței, Comisia are obligația să se raporteze la concurența care ar fi existat în mod normal în absența încălcării (a se vedea în acest sens hotărârea Suiker Unie și alții/Comisia, citată anterior, punctele 619 și 620, hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, Mayr-Melnhof/Comisia, T-347/94, Rec., p. II-1751, punctul 235, și hotărârea Tribunalului Thyssen Stahl/Comisia, punctul 107 de mai sus, punctul 645).

447 În acest sens, liniile directoare prevăd că la evaluarea caracterului gravității încălcării trebuie să se țină seama de natura acesteia, de impactul real al acesteia asupra pieței, atunci când poate fi măsurat, și de mărimea pieței geografice relevante. Sub denumirea „Încalcări foarte grave”, liniile directoare dau exemple de tipuri de încălcări și de obiecte ale acestora, fără a aminti impactul real al acestora, dacă nu, prin mențiunea foarte generală de atingere a bunei funcționări a pieței interne. Liniile directoare nu leagă în mod direct gravitatea încălcării de impactul acesteia. Impactul real reprezintă doar un element printre altele de care trebuie chiar să se facă abstracție atunci când nu poate fi măsurat.

448 În cadrul aprecierii gravității încălcării, Comisia s-a întemeiat totuși pe faptul că, în opinia sa, încălcarea avusese un impact real asupra pieței hârtiei autocopiative în SEE [considerentele (382)-(402) ale deciziei], astfel cum trebuie să procedeze și pe viitor, în conformitate cu punctul 1 A primul paragraf din liniile directoare, atunci când se observă că acest impact poate fi măsurat.

449 Or, se impune constatarea că indiciile concrete avansate de Comisie arată cu o probabilitate rezonabilă faptul că înțelegerea a avut un impact care nu era neglijabil pe piața în discuție.

450 În primul rând, în special din considerentele (203), (204), (213), (214), (215), (225), (227), (235), (236), (237), precum și din anexa V la decizie reiese că acordurile în materie de prețuri au fost adesea puse în aplicare prin intermediul anunțurilor făcute clienților cu privire la creșterile de prețuri decise în cadrul reuniunilor. Potrivit declarațiilor date de Mougeot la 14 aprilie 1999 (documentul nr. 7649 anexat la CO), domnul B. ar fi precizat, în cadrul reuniunii din 1 octombrie 1993, că respectivele „creșteri de prețuri trebuiau să facă obiectul scrisorilor circulare trimise clienților pentru a face ca aceste creșteri să fie eficace”. Așadar, după cum se arată în considerentul (384) al deciziei, creșterile convenite au servit în mod necesar drept bază pentru stabilirea prețurilor din tranzacțiile individuale.

451 Or, faptul că întreprinderile au anunțat în mod efectiv majorările de prețuri convenite și că prețurile astfel anunțate au servit drept bază pentru stabilirea prețurilor din tranzacțiile individuale este suficient, prin el însuși, pentru a constata că respectiva coluziune cu privire la prețuri a avut atât ca obiect, cât și ca efect o gravă restrângere a concurenței (hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, *Cascades/Comisia*, T-308/94, Rec., p. II-925, punctul 194). Așadar, Comisia nu era obligată să examineze în detaliu argumentarea părților care urmărea să dovedească faptul că acordurile în discuție nu au avut ca efect majorarea prețurilor mai mult decât cele care ar fi fost observate în condiții normale de concurență și să răspundă la aceasta punctual. În special, Comisia nu avea obligația să respingă analiza în acest sens conținută în primul raport Nera depus de AWA, astfel cum explică în considerentele (390)-(401) ale deciziei. Contrar a ceea ce pare că pretinde AWA, nicio lipsă de motivare în această privință nu poate fi reproșată Comisiei.

452 Pe de altă parte, împrejurarea că instrucțiunile privind prețurile anumitor reclamante nu au corespuns întotdeauna în mod riguros obiectivelor de prețuri definite în cursul reuniunilor nu este de natură să infirme constatarea unui impact asupra pieței prin intermediul anunțurilor de prețuri convenite la stabilirea prețurilor individuale, deoarece efectele luate în considerare de Comisie pentru stabilirea nivelului general al amenzilor nu sunt cele care rezultă din comportamentul efectiv pe care o întreprindere determinată pretinde că le-a adoptat, ci acelea care rezultă din întreaga încălcare la care întreprinderea a participat împreună cu alții (a se vedea în acest sens hotărârea *Hercules Chemicals/Comisia*, punctul 196 de mai sus, punctul 342).

453 Această constatare a unui impact asupra pieței prin intermediul anunțurilor de prețuri convenite și luarea acestora în considerare la nivelul clienților nu poate să fie repusă în discuție de faptul că probele cu înscrisuri obținute de Comisie în materie nu acoperă întreaga perioadă vizată. Pe de o parte, reiese în mod clar din considerentele (383) și (384) ale deciziei că, în mod expres, Comisia a luat în considerare acest element la măsurarea impactului asupra pieței. Pe de altă parte, Comisia a ținut seama de alte elemente la analizarea impactului asupra pieței și, mai mult, a gravității încălcării.

454 Într-adevăr, în al doilea rând, Comisia invocă acordurile ocazionale de stabilire a cotelor și de împărțire a piețelor care ar fi fost respectate cel puțin într-o anumită măsură.

455 Or, din dosar rezultă că au fost atribuite cote de vânzare în cadrul reuniunii de la Barcelona din 30 septembrie 1993 (documentul nr. 5, amintit la punctul 172 de mai sus) și în cadrul reuniunii de la Paris din 1 octombrie 1993 (documentul nr. 6). Informațiile furnizate de anumite întreprinderi cu privire la vânzările lor reale în anii 1992 și 1993 demonstrează existența unei corelații strânse între cotele convenite și cifrele de vânzare schimbate în cadrul acestor reuniuni (a se vedea anexa III la decizie). Procesul-verbal al reuniunii din 29 iunie 1994 (a se vedea punctul 175 de mai sus) evidențiază, de asemenea, unele cote. Pe de altă parte, din declarațiile date de Mougeot la 14 aprilie 1999 (documentele nr. 7651-7653 amintite la punctul 165 de mai sus) și din anexele la acestea (documentele nr. 7657 și 7658, anexate la CO), rezultă că au fost încheiate acorduri privind cotele de piață în cadrul reuniunii din 31 mai 1994 de la Nogent-sur-Marne și în cadrul celei din 6 decembrie 1994 de la Geneva. Așadar, în mod întemeiat Comisia consideră că aceste atribuiri de cote și împărțiri ale piețelor constituie un indiciu suplimentar al impactului încălcării asupra pieței.

456 În al treilea rând, Comisia invocă faptul că respectiva concluzie referitoare la impactul concret al înțelegerii este consolidată de faptul că aplicarea creșterilor de prețuri a făcut obiectul unei monitorizări și al unui control.

457 Or, se impune constatarea că elementele invocate de Comisie în considerentele (97)-(106) demonstrează în mod efectiv existența unui asemenea control, exercitat în special de AWA. Acesta rezultă în special din declarațiile date de Mougeot la 14 aprilie 1999, care figurează în considerentul (104) al deciziei și deja amintite la punctul 439 de mai sus, potrivit cărora „[domnul B.] a arătat foarte explicit că nu ar tolera ca această creștere de prețuri să nu fie monitorizată și că s-ar ocupa personal de toți cei care nu ar participa la joc”. De asemenea, mai multe note întocmite de Sappi (a se vedea punctele 169, 171, 175 și 176 de mai sus) evidențiază existența unei monitorizări a comportamentului membrilor înțelegerii, în special cu privire la aplicarea creșterilor de prețuri convenite.

- 458 Trebuie subliniat că, în vederea aprecierii gravității încălcării, este pertinentă numai existența acestui control sau a acestei monitorizări, fără a avea importanță dacă o întreprindere oarecare ar fi avut un rol predominant în exercitarea sa. Controlul punerii în aplicare a prețurilor convenite făcea parte din planul la care au subscris membrii înțelegerii. Așadar, Torrassapel nu poate să îi reproșeze Comisiei că a luat în considerare existența acestor mecanisme de control în etapa aprecierii naturii încălcării, răspunderea individuală a fiecărui participant fiind în continuare examinată într-o fază ulterioară.
- 459 Cu privire la ultimul indiciu al impactului înțelegerii invocat de Comisie și referitor la durata lungă a încălcării, în ciuda riscurilor pe care le presupune, trebuie arătat că, întrucât practicile imputate au avut în majoritatea cazurilor o durată de trei ani, era puțin probabil ca producătorii să fi considerat, la acel moment, că acestea erau lipsite în totalitate de eficacitate și de utilitate (hotărârea Tribunalului din 20 aprilie 1999, Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia, T-305/94-T-307/94, T-313/94-T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 și T-335/94, Rec., p. II-931, punctul 748).
- 460 Toate aceste elemente determină Tribunalul să concluzioneze că, în mod întemeiat, Comisia a considerat că încălcarea în discuție a avut un impact real asupra pieței.
- 461 Trebuie adăugat că nu i se poate reproșa Comisiei că nu a luat în considerare în această etapă situația declinului pieței hârtiei autocopiative. Într-adevăr, Comisia amintește această împrejurare în considerentul (392) al deciziei, mai exact în cadrul examinării impactului concret al încălcării, explicând cu claritate motivele pentru care acest declin nu exclude ca înțelegerea să fi avut impact asupra pieței. Admitând că se poate aștepta ca într-o asemenea situație prețurile să scadă, Comisia consideră că „aceasta nu exclude ca înțelegerea să fi reușit să controleze sau să limiteze diminuarea prețurilor”. În consecință, în opinia sa, „înțelegerea poate a avut ca efect împiedicarea unei adaptări naturale a capacității de producție la cerere, menținând concurenți ineficienți pe piață mai mult timp decât ar fi rămas în condiții normale de concurență”.

462 Trebuie subliniat în această privință că numai faptul că piața în discuție este în declin și că anumite întreprinderi suferă pierderi nu poate să se opună creării unei înțelegeri, și nici aplicării articolului 81 CE. Dimpotrivă, din propria mărturisire, anumite întreprinderi au afirmat că această situație le-a determinat să se alăture cartelului. Trebuie adăugat că, chiar presupunând că ar fi dovedită, situația dificilă de pe piață nu poate determina lipsa impactului înțelegerii. După cum afirmă Comisia, creșterile de prețuri convenite au putut permite controlarea sau limitarea scăderii prețurilor, denaturând astfel concurența. Faptul că ar fi putut exista scăderi de prețuri datorate condițiilor de pe piață nu diminuează cu nimic obiecțiunea privind creșterile de prețuri concertate. Cu privire la faptul că majorarea prețului pastei de hârtie a putut să determine întreprinderile să ridice prețul hârtiei autocopiativă, acesta nu aduce atingere obiecțiunii ca această creștere să nu fi fost făcută în mod autonom, ci prin concertare și prin încheiere de acorduri. În plus, tocmai faptul că, într-o piață în declin, caracterizată de puternice supracapacități structurale, în care s-ar aștepta mai degrabă o scădere a prețurilor, prețul hârtiei autocopiativă a putut să urmeze majorările prețului pastei de hârtie ar putea fi considerat un indiciu al înțelegerii.

463 Drept concluzie cu privire la gravitatea încălcării, Tribunalul consideră că, în mod întemeiat, Comisia a calificat acordurile în litigiu drept o încălcare foarte gravă. Într-adevăr, este vorba despre o încălcare care, prin natura sa, este foarte gravă, a avut impact asupra pieței și a privit întreaga piață comună și, după constituirea acesteia, întregul SEE.

### 3. Clasificarea participanților la înțelegere în vederea determinării cuantumurilor amenzilor

464 Potrivit liniilor directoare, în cadrul fiecăreia dintre categoriile de încălcări prevăzute, și în special pentru categoriile denumite grave și foarte grave, „scara propusă pentru amenzi va permite aplicarea unor tratamente diferențiate întreprinderilor, în funcție de natura încălcării comise”.

465 Considerând ca bază cifra de afaceri determinată de vânzarea produsului în SEE în anul 1995, Comisia a împărțit întreprinderile în cauză în cinci categorii, în funcție de importanța relativă a acestora pe piața în discuție în SEE. AWA, care este cel mai mare producător de hârtie autocopiativă, compune singură prima categorie. A doua include MHTP, Zanders și Koehler, a treia, Torraspapel și Bolloré, a patra, Sappi și Mougeot și, în sfârșit, a cincea, Divipa, Zicuñaga și Carrs.

466 Argumentele invocate de reclamante în acest cadru privesc mai multe elemente, și anume alegerea anului de referință, luarea în considerare a unei cifre de afaceri eronate și rezultatul disproporționat la care se ajunge prin metoda Comisiei.

467 Înainte de a analiza aceste elemente, trebuie amintită jurisprudența citată la punctul 376 de mai sus din care rezultă că, în cadrul Regulamentului nr. 17, Comisia dispune de o marjă de apreciere la determinarea cuantumului amenzilor în vederea orientării comportamentului întreprinderilor în sensul respectării normelor de concurență. Aplicarea eficientă a acestor norme impune ca, în orice moment, Comisia să poată adapta nivelul amenzilor la nevoile politicii comunitare de concurență, după caz, ridicând acest nivel.

468 Pe de altă parte, jurisprudența este constantă în sensul că, printre elementele de apreciere a gravității încălcării pot să figureze, dacă este cazul, volumul și valoarea mărfurilor care fac obiectul încălcării, dimensiunea și puterea economică a întreprinderii și, în consecință, influența pe care aceasta a putut să o exercite pe piață. Pe de o parte, rezultă că, în vederea determinării cuantumului amenzii, este permis să se țină seama atât de cifra de afaceri globală a întreprinderii, care reprezintă o informație, chiar aproximativă și imperfectă, a dimensiunii și a puterii sale economice, cât și de partea din această cifră ce provine din vânzarea mărfurilor care fac obiectul încălcării și care este așadar de natură să dea o informație asupra amplitudinii acesteia. Pe de altă parte, rezultă de aici că nu trebuie atribuită nici uneia, nici celeilalte dintre aceste cifre de afaceri o importanță disproporționată față de alte



elemente de apreciere, astfel încât determinarea cuantumului unei amenzi adecvate nu poate fi rezultatul unui simplu calcul bazat pe cifra de afaceri globală (hotărârea *Musique diffusion française și alții/Comisia*, punctul 86 de mai sus, punctele 120 și 121, hotărârea Tribunalului din 14 iulie 1994, *Parker Pen/Comisia*, T-77/92, Rec., p. II-549, punctul 94, hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, *SCA Holding/Comisia*, T-327/94, Rec., p. II-1373, punctul 176, și hotărârea *ADM/Comisia*, punctul 188).

#### a) Alegerea anului de referință

<sup>469</sup> Alegerea anului de referință este criticată de *Torraspapel* și de *Divipa*. Aceasta din urmă consideră că cifrele de afaceri aferente anului 1994 ar fi trebuit să constituie temeiul Comisiei. Într-adevăr, mai multe întreprinderi, printre care și *Divipa*, nu mai erau implicate în înțelegere în anul 1995. În ceea ce o privește, *Torraspapel* susține că cifra sa de afaceri aferentă anului 1995 era în mod excepțional mai mare decât cea din anii precedenți și nu reflecta așadar în mod fidel importanța reală a reclamantei pe piață în cursul perioadei încălcării.

<sup>470</sup> Trebuie amintit că, după cum admite chiar *Divipa*, potrivit jurisprudenței constante a Tribunalului, Comisia nu este obligată să calculeze cuantumul amenzilor în funcție de gravitate pe baza cuantumurilor întemeiate pe cifrele de afaceri ale întreprinderilor implicate, deoarece gravitatea încălcărilor trebuie să fie stabilită în funcție de numeroase elemente precum în special împrejurările specifice ale cauzei, de contextul acesteia și de efectul descurajator al amenzilor, fără să fi fost realizată o listă limitativă sau exhaustivă de criterii care trebuie în mod obligatoriu luate în considerare (ordonanța Curții din 25 martie 1996, *SPO și alții/Comisia*, C-137/95 P, Rec., p. I-1611, punctul 54, și hotărârea *Ferriere Nord/Comisia*, punctul 446 de mai sus, punctul 33, hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, *Buchmann/Comisia*, T-295/94, Rec., p. II-813, punctul 163).

471 Din considerentul (407) al deciziei reiese că a fost utilizată de către Comisie cifra de afaceri aferentă anului 1995 – ultimul an al perioadei încălcării reținute – din vânzările produsului în SEE pentru a compara importanța relativă a întreprinderilor pe piața relevantă și pentru a le clasifica în categorii diferite, în raport cu capacitatea fiecăreia dintre acestea de a denatura concurența.

472 Se impune, în această privință, constatarea că, indiferent de temeinicia afirmațiilor acestora, pentru Torraspapel și Divipa rezultatul nu ar fi fost diferit în situația în care Comisia s-ar fi întemeiat pe cifra de afaceri a acestora, aferentă anului 1994. Într-adevăr, din tabelul 1 b) reprodus în considerentul (18) al deciziei, rezultă că, având o cifră de afaceri și o cotă de piață comparabile cu cele ale întreprinderii Bollore (Copigraph), Torraspapel ar rămâne în a treia categorie, iar Divipa s-ar afla tot în ultima categorie. Așadar, decizia nu poate fi repusă în discuție cu privire la acest aspect. Prin urmare, trebuie să se concluzioneze în sensul caracterului inefficient al acestei critici.

#### b) Luarea în considerare a unei cifre de afaceri globale eronate

473 AWA și Koehler consideră că a fost luată în considerare de către Comisie cifra de afaceri a întregului grup al fiecăreia, în timp ce, cu privire la MHTP și la Zanders, aceasta nu ar fi luat în considerare decât cifra de afaceri proprie întreprinderii în cauză.

474 AWA susține că, dacă nu ar fi fost luată în considerare de către Comisie decât propria cifră de afaceri, aceasta nu ar fi concluzionat în sensul unei diferențe de dimensiune substanțială între AWA și celelalte întreprinderi în cauză, cuantumul de plecare al amenzii ar fi fost așadar mai puțin ridicat, iar amenda finală ar fi fost inferioară valorii de 141,75 milioane de euro. Koehler afirmă că, întrucât nu a ținut seama de diferențele de pondere economică ale grupurilor din care făceau parte MHTP, Zanders și ea însăși, Comisia a clasificat-o în mod greșit în aceeași categorie cu aceste două întreprinderi.

475 În măsura în care AWA și Koehler critică clasificarea participanților la înțelegere pe baza unei cifre de afaceri globale eronate, motivul invocat de acestea nu ar putea fi admis.

476 Într-adevăr, din considerentele (406)-(409) ale deciziei reiese în mod clar că întreprinderile în discuție au fost împărțite de Comisie „în funcție de importanța relativă a acestora pe piața în discuție”, luând drept bază „cifra de afaceri realizată din vânzarea produsului în SEE”. Așadar, cifra de afaceri totală a societăților sau a grupurilor de societăți nu a fost luată în considerare în această etapă.

477 Cu titlu suplimentar, trebuie observat că obiectul contestațiilor formulate de AWA și de Koehler nu privește propria lor cifră de afaceri, cât lipsa luării în considerare a cifrei de afaceri a grupului cu privire la MHTP și la Zanders. Or, chiar în situația în care Comisia s-ar fi înșelat în cazul acestora din urmă, nimeni nu poate invoca, în beneficiul său, o nelegalitate săvârșită în favoarea altuia (hotărârea din 14 mai 1998, SCA Holding/Comisia, punctul 468 de mai sus, punctul 160). Argumentul potrivit căruia întreprinderilor MHTP și Zanders le-ar fi fost aplicată o amendă mai redusă nu poate conduce la o reducere a amenzii aplicate întreprinderilor AWA sau Koehler. În această măsură, trebuie respins motivul pe care acestea îl invocă.

478 Mai mult decât atât, în lipsa dovezilor unei implicări în încălcare a grupurilor cărora aparțin Zanders și MHTP, în mod întemeiat Comisia nu a reținut cifra de afaceri totală a acestor grupuri. Din moment ce Comisia nu a găsit indicii suficiente pentru a imputa încălcarea grupurilor menționate, obligația de a face proba acestei implicări le revenea reclamantelor, în măsura în care considerau că implicarea acestor grupuri rezulta din dosar (a se vedea în acest sens hotărârea Tribunalului din 20 martie 2002, ABB Asea Brown Boveri/Comisia, T-31/99, Rec., p. II-1881, denumită în continuare „hotărârea ABB/Comisia”, punctul 181). Or, în speță, nici AWA, nici Koehler nu fac această dovadă. Așadar, motivul invocat de acestea trebuie respins.

c) Rezultatul disproporționat al aplicării metodei Comisiei

479 Mai multe întreprinderi susțin că valoarea amenzii stabilite de Comisie în funcție de gravitate este disproporționată în raport cu propria cifră de afaceri, cu ceilalți participanți la înțelegere sau față de quantumurile aplicate în alte decizii ori în raport cu mai multe dintre aceste elemente reunite, dacă este cazul. Metoda de calcul al quantumului de bază ar încălca astfel principiul proporționalității și principiul egalității de tratament.

Încălcarea principiului proporționalității

480 MHTP susține că nu reiese că ar fi fost luată în considerare de către Comisie cifra sa de afaceri pe piața în cauză. Într-adevăr, Comisia ar fi clasificat întreprinderile în cauză în diferite categorii în funcție de cotele acestora pe piața menționată. Or, recurgerea la cotele de piață pentru a efectua o distincție între întreprinderile implicate într-o încălcare nu ar presupune în mod automat respectarea principiului proporționalității. Întemeindu-se în mod exclusiv pe cotele de piață, Comisia nu ar ține seama decât de diferențe referitoare la cifra de afaceri, iar nu de nivelul absolut al cifrei de afaceri pe piața relevantă a produsului.

481 Trebuie reamintit mai întâi că gravitatea încălcărilor trebuie să fie stabilită în funcție de numeroase elemente precum, în special, împrejurările specifice ale cauzei, contextul acestora și efectul descurajator al amenzilor, fără a fi stabilită o listă restrictivă sau exhaustivă de criterii care trebuie luate în considerare (a se vedea hotărârea HFB și alții/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 443 și jurisprudența citată).

482 Pe de altă parte, numai faptul că, în acest context, Comisia nu s-a întemeiat în mod exclusiv pe cifra de afaceri pe piața relevantă a fiecăreia dintre întreprinderi, ci a luat în considerare alți factori referitori la importanța întreprinderilor pe această piață nu poate conduce la concluzia că aceasta ar fi impus o amendă disproporționată. Într-adevăr, din jurisprudență reiese că nici cifrei de afaceri globale a unei întreprinderi, nici cifrei care provine din produse care fac obiectul încălcării nu trebuie să i se atribuie o importanță disproporționată față de alte elemente de apreciere (hotărârea LR AF 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus, punctul 303).

483 Factorii luați în considerare de Comisie, în speță, sunt enunțați în mod clar în cuprinsul deciziei în considerentele (372)-(408). Aceștia includ cifra de afaceri pe piața în cauză. În plus, faptul că, precum în cauza în care s-a pronunțat hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, *Stora Kopparbergs Bergslags/Comisia* (T-354/94, Rec., p. II-2111), cuantumurile de bază stabilite de Comisie nu sunt întemeiate pe un procent determinat al cifrei de afaceri nu pot să îi confere, în sine, un caracter disproporționat.

484 În sfârșit, Comisia nu este obligată ca, în cadrul determinării cuantumului amenzilor în funcție de gravitatea și de durata încălcării în discuție, să efectueze calculul amenzii pornind de la cuantumurile întemeiate pe cifra de afaceri a întreprinderilor în cauză, și nici să garanteze că, în cazul în care sunt aplicate amenzi mai multor întreprinderi implicate în aceeași încălcare, cuantumurile finale ale amenzilor la care s-a ajuns prin calculul efectuat pentru întreprinderile în cauză reflectă orice diferențiere între acestea în ceea ce privește cifrele lor de afaceri globale sau cifrele lor de afaceri pe piața relevantă a produsului (hotărârea LR AF 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus, punctul 278).

485 Așadar, critica invocată de MHTP trebuie respinsă.

- 486 În ceea ce o privește, Koehler susține că, prin aplicarea unei amenzi total disproporționate față de puterea sa economică și a beneficiului care a rezultat din înțelegere, Comisia a încălcat principiul proporționalității. Aceasta subliniază că atât Curtea, cât și Tribunalul au confirmat de mai multe ori rolul esențial avut de criteriul puterii economice a întreprinderii în cauză pentru aprecierea gravității încălcării. Liniile directe ar acorda, de asemenea, o mare importanță dimensiunii întreprinderii în cauză.
- 487 Trebuie amintit în această privință că, pentru a ține seama de ponderea specifică a fiecărei întreprinderi și, prin urmare, de efectul real al comportamentului ilicit al acesteia asupra concurenței, Comisia a împărțit întreprinderile în cauză în cinci categorii, în funcție de importanța relativă a acestora pe piața în discuție [considerentul (406) al deciziei]. Așadar, Comisia a efectuat într-adevăr o diferențiere în funcție de dimensiunea întreprinderilor.
- 488 De altfel, Koehler recunoaște acest lucru, afirmând în același timp că, în mod corect, Comisia arată că se impune un calcul diferențiat al amenzii, însă nu reușește să aplice într-un mod convingător, la cazul concret, directivele pe care ea însăși și le-a stabilit în acest mod. În replică, adaugă că nu au fost efectuate de către Comisie diferențierile necesare, care s-ar fi impus în baza propriei sale metode de determinare a amenzii.
- 489 Argumentul principal prezentat de Koehler pare că reiese din faptul că este o întreprindere familială care nu are acces la piața de capitaluri și care, atât din punctul de vedere al dimensiunii sale, cât și din cel al resurselor face parte, prin comparație cu ceilalți participanți sancționați, din categoria întreprinderilor mici.
- 490 În vederea dovedirii încălcării principiului proporționalității, Koehler recurge la comparații ale amenzii care i-a fost impusă cu cele aplicate întreprinderilor MHTP, Zanders și AWA.

491 Cu toate acestea, se impune constatarea că, pentru a face această demonstrație, Koehler include în cifra de afaceri globală a MHTP și a Zanders pe cea a grupului din care, în opinia sa, fac parte aceste întreprinderi. Or, Tribunalul a considerat la punctul 478 de mai sus că, în mod întemeiat, Comisia nu a luat în considerare cifra de afaceri totală a grupului căruia aparțin cele două întreprinderi.

492 În ceea ce privește compararea amenzii aplicate întreprinderii Koehler cu cea aplicată întreprinderii AWA, trebuie amintit că acest quantum de plecare stabilit în considerentul (409) al deciziei ia în considerare în mod expres importanța relativă a întreprinderilor pe piața în cauză, luând drept bază cifra de afaceri rezultată din vânzarea produsului în discuție în SEE. Astfel, în această etapă, quantumul de plecare al amenzii aplicate fiecăreia dintre aceste două întreprinderi reflectă în mod global raportul care diferențiază cifra de afaceri a acestora pe piața hârtiei autocopiative.

493 Comisia dublează în continuare, în scop de descurajare, quantumul de plecare aferent întreprinderilor AWA, Sappi și Bolloré pentru a ține seama de dimensiunea și de resursele globale ale acestora. Întrucât a dublat în acest temei amenda aplicată întreprinderii AWA, iar nu și pe cea aplicată întreprinderii Koehler, Comisia ia așadar în considerare diferența de dimensiune și de resurse globale care separă cele două întreprinderi.

494 Trebuie adăugat că simpla comparare a procentului reprezentat de amenzi față de cifra de afaceri globală a întreprinderilor în cauză nu poate fi suficientă pentru a dovedi caracterul disproporționat al amenzii aplicate întreprinderii Koehler. Într-adevăr, determinarea quantumului unei amenzi adecvate nu poate fi rezultatul unui simplu calcul bazat pe cifra de afaceri globală (a se vedea jurisprudența citată la punctul 468 de mai sus).

495 Pe de altă parte, aceste comparații nu dovedesc faptul că acest quantum de bază al amenzii aplicat întreprinderii Koehler este disproporționat, luând în considerare

dimensiunea întreprinderii și resursele globale ale acestora. Reclamanta nu furnizează niciun element de natură să dovedească faptul că acest quantum de bază al amenzii este excesiv în raport cu ponderea sa specifică. Deși este adevărat că Koehler este o întreprindere familială, în special cifra sa de afaceri aferentă hârtiei autocopiative nu permite să fie situată printre întreprinderile mici din sector.

496 În sfârșit, în cadrul determinării quantumului amenzilor, Comisia nu este obligată să garanteze că, în cazul în care sunt aplicate amenzi mai multor întreprinderi implicate în aceeași încălcare, quantumurile finale ale amenzilor reflectă orice diferențiere între întreprinderile în cauză în ceea ce privește cifrele lor de afaceri globale (hotărârea Tribunalului din 29 aprilie 2004, Tokai Carbon și alții/Comisia, T-236/01, T-239/01, T-244/01-T-246/01, T-251/01 și T-252/01, Rec., p. II-1181, punctul 217).

497 Prin urmare, critica formulată de Koehler întemeiată pe încălcarea principiului proporționalității trebuie respinsă.

#### Încălcarea principiului egalității de tratament

498 AWA susține că acest quantum al amenzii determinat, în cazul său, în funcție de gravitate este excesiv față de cel determinat pentru ceilalți participanți la înțelegere. Comisia s-ar fi conformat liniilor directe în ceea ce privește MHTP, Zanders și Koehler, în timp ce întreprinderii AWA i-ar fi aplicat fostul sistem, întemeiat pe importanța respectivă a întreprinderilor în cauză pe piață.

499 Zanders susține că această clasificare efectuată de Comisie a discriminat-o față de concurenții săi, mult mai activi în cadrul înțelegerii, precum Koehler, MHTP și Torraspapel.



- 500 În ceea ce o privește, Koehler susține că principiul general al egalității de tratament este încălcat atunci când, având în vedere puterea economică a întreprinderii în discuție, o amendă sancționează această întreprindere în mult mai mare măsură decât pe celelalte întreprinderi în cauză. În calitate de întreprindere familială, aceasta contestă clasificarea sa în aceeași categorie cu MHTP și cu Zanders. Argumentele sale se alătură, în mare parte, celor deja examinate în cadrul încălcării principiului proporționalității. În această măsură, este necesar să se facă trimitere la punctele 486-497 de mai sus.
- 501 Potrivit unei jurisprudențe constante, principiul egalității de tratament nu este încălcat decât atunci când situații comparabile sunt tratate în mod diferit sau când situații diferite sunt tratate în același mod, cu excepția cazului în care un asemenea tratament este justificat în mod obiectiv (a se vedea hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, BPB de Eendracht/Comisia, T-311/94, Rec., p. II-1129, punctul 309 și jurisprudența citată).
- 502 Liniile directoare prevăd că, în cazul în care o încălcare implică mai multe întreprinderi (de exemplu, carteluri), ar putea fi necesar ca, în anumite cazuri, să se aplice ponderări la cuantumurile determinate în cadrul fiecărei categorii reținute pentru a se ține seama de ponderea specifică și, prin urmare, de impactul real al comportamentului ilicit al fiecărei întreprinderi asupra concurenței, în special atunci când există o diferență considerabilă între dimensiunile întreprinderilor care comit o încălcare de același tip.
- 503 În acest caz, liniile directoare adaugă că „principiul egalității sancțiunii pentru același comportament poate conduce, în cazul în care circumstanțele îl justifică, la aplicarea unor amenzi diferite întreprinderilor implicate, fără ca această diferențiere să aibă la bază un calcul aritmetic”.
- 504 Potrivit jurisprudenței, atunci când Comisia împarte întreprinderile în cauză în categorii în vederea determinării cuantumului amenzilor, stabilirea pragurilor pentru

fiecare dintre categoriile astfel identificate trebuie să fie coerentă și justificată în mod obiectiv (hotărârea Tokai Carbon și alții/Comisia, punctul 496 de mai sus, punctul 220).

505 Pe această bază, trebuie verificat dacă această clasificare efectuată de Comisie respectă principiul egalității de tratament.

506 Trebuie amintit că, pentru „a se ține seama de ponderea specifică a fiecărei întreprinderi și, prin urmare, de efectul real al comportamentului ilicit al acesteia asupra concurenței”, în cadrul deciziei [considerentele (406) și (407)], Comisia a împărțit întreprinderile în cauză în categorii „în funcție de importanța relativă a acestora pe piața în cauză”. În acest scop, a luat „drept bază cifra de afaceri rezultată din vânzarea produsului în SEE pentru a compara importanța relativă a întreprinderilor pe piața relevantă”. De asemenea, considerentul (408) face referire la cotele de piață ale acestora. Așadar, motivarea clasificării efectuate este clară.

507 Conform jurisprudenței citate la punctul 468 de mai sus, în măsura în care sunt de natură să ofere o informație cu privire la importanța întreprinderii, aceste elemente, și anume cifra de afaceri rezultată din vânzarea produsului în SEE, precum și cotele de piață, pot fi luate în considerare de Comisie în acest cadru.

508 Astfel cum arată considerentul (407) al deciziei, în vederea stabilirii diferitelor categorii, Comisia a utilizat cifrele care figurează în tabelul 1 b), reprodus în considerentul (18) al deciziei.

- 509 În această privință, trebuie subliniat că cifrele de afaceri indicate în acest tabel se întemeiază pe informațiile furnizate de întreprinderi în răspunsurile la solicitările de informații. Prin urmare, în prezenta procedură, AWA nu poate să își întemeieze argumentul pe faptul că a furnizat ea însăși date inexacte. În orice caz, se observă că noile cifre de afaceri pe care le prezintă în cererea introductivă sunt de același ordin de mărime și nu ar fi condus așadar la un rezultat diferit.
- 510 Pe de altă parte, în mod contrar celor afirmate de AWA, din compararea cifrelor furnizate în tabelul în discuție și din categoriile definite de Comisie nu rezultă că aceasta ar fi aplicat întreprinderii AWA un sistem diferit de cel aplicat pentru celelalte întreprinderi.
- 511 Desigur, recurgerea la cotele de piață, printre alte elemente, pentru a efectua o diferențiere între întreprinderi ar fi contrară principiului egalității de tratament dacă nu s-ar aplica tuturor întreprinderilor în cauză. Cu toate acestea, însăși AWA furnizează în cererea introductivă un tabel din care reiese că, potrivit propriilor afirmații, „cuantumul determinat pentru gravitate sunt, în termeni generali, corelate cu cotele de piață ale participanților în cadrul pieței afectate”. În mod contrar celor susținute de AWA, principiul egalității de tratament a fost așadar respectat.
- 512 În ceea ce o privește, Zanders consideră că a făcut obiectul unei discriminări, fiind clasificată în aceeași categorie cu MHTP și cu Koehler, în condițiile în care implicarea acestora în cadrul înțelegerii era mult mai activă decât a sa, sau nefiind clasificată în aceeași categorie cu Torraspapel, deși nu exista niciun motiv obiectiv de a fi tratată în mod diferit.
- 513 Trebuie arătat că, potrivit valorilor luate în considerare de Comisie, cota de piață a Zanders era în 1994 și în 1995 de aproximativ 12 %, cea a MHTP, de aproximativ

14 % și cea a Koehler, de aproximativ 10 %, în timp ce cota Torraspapel se ridică la 5,4 % în 1994 și la 6,9 % în 1995. În raport cu acest criteriu, categoriile stabilite de Comisie nu sunt așadar discriminatorii față de Zanders, nu mai mult decât sunt față de Koehler, în ciuda caracterului de întreprindere familială pe care aceasta din urmă îl revendică (a se vedea de asemenea punctele 487 și următoarele de mai sus).

514 Cu toate acestea, Zanders încearcă să dovedească faptul că era mai puțin importantă cota sa de piață față de cea a Torraspapel pe anumite piețe, în special în Franța, în Spania și în Regatul Unit.

515 Trebuie subliniat în această privință că, în ceea ce îi privește pe toți participanții la înțelegere, Comisia s-a întemeiat pe cifra de afaceri a acestora rezultată din vânzarea produsului și pe cotele de piață ale acestora în SEE. Într-adevăr, Comisia a considerat că înțelegerea a privit întreaga piață comună și, după constituirea acestuia, întregul SEE [considerentul (403) al deciziei]. Demonstrația efectuată de Zanders este așadar lipsită de relevanță în măsura în care nu se aplică decât unor anumite piețe.

516 În ceea ce privește pretinsa implicare a întreprinderii Zanders în cadrul înțelegerii, contestată de Comisie, aceasta ar putea eventual să fie luată în considerare ca circumstanță atenuantă potrivit liniilor directoare. Totuși, nu este luată în considerare în etapa determinării cuantumului de plecare în funcție de gravitate, în care ponderarea se face pe bază de elemente obiective care urmăresc „să țină seama de ponderea specifică [...] a fiecărei întreprinderi asupra concurenței”.

517 În sfârșit, trebuie examinat argumentul prezentat de AWA potrivit căruia nivelul general al cuantumurilor determinate în funcție de gravitate, pentru prezenta înțelegere, ar fi prea ridicat în comparație cu cele determinate în alte cauze recente.

518 AWA afirmă că, în speță, cu excepția notabilă a cuantumului determinat în cazul său, cuantumul de bază și cele determinate pentru fiecare încălcare în alte cauze care implică încălcări foarte grave sunt, în mare măsură, similare. Or, potrivit AWA, acestea ar fi trebuit să fie considerabil inferioare, deoarece acordurile nu au avut ca efect majorarea prețurilor față de condițiile normale de concurență, nu au împiedicat participanții să realizeze beneficii minime, erau limitate la discuții cu privire la prețuri și nu conțineau un mecanism de control.

519 Se impune constatarea că argumentarea prezentată de AWA se reduce la a contesta calificarea drept încălcare foarte gravă în speță, iar nu cuantumul determinat în raport cu această calificare drept o încălcare foarte gravă, în privința cărora AWA evidențiază o largă similitudine cu cele determinate în alte cauze pentru același tip de încălcare.

520 Întrucât Comisia a calificat în mod întemeiat încălcarea ca fiind foarte gravă (a se vedea punctele 431-442 de mai sus), critica privind lipsa egalității de tratament în raport cu alte cauze recente nu poate fi admisă deoarece AWA admite că respectivul quantum este cel aplicat în alte cauze pentru același tip de încălcare.

521 Pe de altă parte, în privința cuantumului stabilit în cazul AWA, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe consacrate, faptul că în trecut Comisia a aplicat amenzi de un anumit nivel pentru anumite tipuri de încălcări nu o poate priva de posibilitatea de a ridica acest nivel în limitele indicate în Regulamentul nr. 17, dacă acest lucru este necesar pentru a asigura punerea în aplicare a politicii comunitare privind concurența.

522 Așadar, trebuie respinse motivele care contestă clasificarea participanților la înțelegere și cuantumul de bază determinate pe acest temei.

#### 4. Majorarea amenzii în scop de descurajare

523 AWA și Bolloré contestă dublarea cuantumului de plecare al amenzilor în scop de descurajare. Această majorare ar conduce la o amendă în mare măsură disproporționată față de volumul vânzărilor vizate de înțelegere și nu ar ține seama de gravitatea încălcării imputabile diferitelor întreprinderi și de rolul specific al acestora. De asemenea, AWA susține că această majorare în scop de descurajare nu este în niciun fel motivată nici în comunicarea privind obiecțiunile, nici în decizie și că este incompatibilă cu aplicarea comunicării privind cooperarea.

524 În cadrul considerentelor (410)-(412) ale deciziei, Comisia a arătat că, în vederea asigurării unui efect suficient de descurajator al amenzii, aprecia, în cazul întreprinderilor AWA, Sappi și Bolloré, „că trebui[a] majorat cuantumul de plecare al amenzii calculat în funcție de importanța relativă pe piața în discuție pentru a ține seama de dimensiunea și de resursele globale ale acestora”. Comisia își anunțase deja în CO intenția de a stabili amenzile la un nivel suficient pentru a le asigura un efect descurajator.

525 Liniile directoare prevăd că este necesar „să se fixeze amenda la un nivel care să îi asigure un efect suficient de descurajator”. Pe de altă parte, se va putea ține seama de faptul că „marile întreprinderi au în general cunoștințe și infrastructuri economice și juridice care le permit să recunoască mai ușor caracterul infracțional [a se citi „ilicit”] al comportamentului lor și să conștientizeze consecințele care decurg din acesta în temeiul dreptului concurenței”.

526 Trebuie reamintit că este permis Comisiei să ridice nivelul amenzilor în vederea accentuării efectului de descurajare al acestora (hotărârea din 10 martie 1992, Solvay/Comisia, punctul 196 de mai sus, punctul 309). Pe de altă parte, Comisia poate aplica amenzi mai ridicate unei întreprinderi ale cărei acte pe piață, având în vedere faptul că ocupă un loc determinant în interiorul pieței, au avut un impact mai

important decât cel al altor întreprinderi care au comis aceeași încălcare, fără ca prin aceasta să fie încălcat principiul egalității de tratament. O asemenea modalitate de calculare a cuantumului amenzii corespunde, de asemenea, necesității ca aceasta să fie suficient de descurajatoare (hotărârea Tribunalului din 11 decembrie 2003, Minoan Lines/Comisia, T-66/99, Rec., p. II-5515, punctul 284; a se vedea de asemenea, în acest sens, hotărârea Tribunalului din 8 octombrie 1996, Compagnie maritime belge transports și alții/Comisia, T-24/93-T-26/93 și T-28/93, Rec., p. II-1201, punctul 235).

527 Descurajarea, astfel cum rezultă din hotărârea *Musique diffusion française și alții/Comisia*, punctul 86 de mai sus (punctul 106), trebuie să fie specifică și totodată generală. Sanționând o încălcare individuală, amenda se înscrie de asemenea în cadrul unei politici generale de respectare de către întreprinderi a normelor de concurență. Chiar în raport cu întreprinderea în cauză, descurajarea nu se poate limita numai la piața în discuție, ci trebuie să se aplice tuturor activităților acesteia. Bolloré nu poate așadar pretinde o reducere a amenzii care i-a fost aplicată pe motivul vânzării ramurii sale „Hârtie autocopiativă” și a lipsei unei posibile recidive în acest sector.

528 Ca răspuns la contestarea, de către AWA, a efectului de descurajare *erga omnes* al amenzii, trebuie arătat că, deși este adevărat că amenda urmărește să aibă un efect de descurajare atât față de întreprinderea sancționată, cât și față de alte întreprinderi care ar avea intenția să încalce normele de concurență, în speță aceasta a fost calculată ținând seama de situația proprie a întreprinderii în cauză și de toate împrejurările cauzei. În această măsură, deși nu este disproporționată față de întreprinderea vizată, amenda nu ar putea deveni disproporționată prin simplul fapt că produce în același timp un efect descurajator *erga omnes*.

529 Cu toate acestea, în speță, reclamantele contestă mai ales importanța majorării în scop de descurajare în ceea ce le privește, pe care o consideră disproporționată și lipsită de explicație.

530 Cu privire la caracterul pretins disproporționat al coeficientului multiplicator aplicat în speță în scop de descurajare, în hotărârea ABB/Comisia (punctul 162), Tribunalul a aprobat dublarea amenzii de către Comisie în scop de descurajare în vederea reflectării importanței reclamantei în sectorul conductelor precalorifuge pentru a ține seama de poziția acesteia ca unul dintre principalele grupuri europene.

531 Or, dacă se face referire la tabelul 1 b) care figurează în considerentul (18) al deciziei, AWA, Bolloré și Sappi sunt principalele grupuri europene. Cifra totală de afaceri a acestora, care are același nivel, este net superioară celei a altor întreprinderi în cauză. De aici rezultă că dublarea amenzii întreprinderilor AWA și Bolloré nu poate fi considerată disproporționată în raport cu poziția grupului acestora.

532 Trebuie subliniat în această privință că, în mod contrar ideii de la care se pare că pornesc AWA și Bolloré, potrivit căreia Comisia nu s-ar fi întemeiat, în vederea acestei majorări în scop de descurajare, pe cifra de afaceri mondială a grupului lor, factorul multiplicator nu a fost calculat potrivit unei formule matematice și nu are o legătură proporțională cu cifra globală de afaceri a reclamantei (a se vedea în acest sens hotărârea ABB/Comisia, punctul 180). Într-adevăr, dacă se compară în ordinea importanței, în tabelul 1 b), cifra de afaceri globală a întreprinderilor AWA, Sappi, Bolloré și Torraspapel se observă că cea a Bolloré și a AWA este între de cinci și de șapte ori mai mare decât cea a Torraspapel, în timp ce Comisia nu a aplicat decât un factor multiplicator de 2, iar aceasta fără a face diferența între AWA și Bolloré.

533 În privința argumentului potrivit căruia această majorare ar fi în mare măsură disproporționată față de cifra de afaceri avută în vedere de încălcare, se observă cum quantumul de plecare al amenzii în funcție de gravitate a fost calculat pe baza cifrei de afaceri rezultate din vânzarea produsului pe piața relevantă. Așadar, acest element a fost într-adevăr luat în considerare de Comisie într-o primă etapă. Majorarea în



scop de descurajare urmărește, în ceea ce o privește, să țină seama, într-o etapă ulterioară, de dimensiunea și de resursele globale ale întreprinderii.

534 Trebuie reamintit în această privință că îi este permis Comisiei să țină seama atât de cifra de afaceri globală a întreprinderii, care reprezintă o informație, chiar aproximativă și imperfectă, a dimensiunii acesteia și a puterii sale economice, cât și de o parte din această cifră care provine din mărfurile ce fac obiectul încălcării (hotărârea *Musique diffusion française* și alții/Comisia, punctul 86 de mai sus, punctul 121).

535 Cu toate acestea, AWA critică aplicarea, de către Comisie, deja în etapa determinării cuantumului de bază, a unui coeficient multiplicator de 3,5 întemeindu-se pe importanța reclamantei pe piața hârtiei autocopiativă și ulterior, în a doua etapă, a unui coeficient multiplicator de 2 cu scop de descurajare.

536 Or, după cum s-a prezentat mai sus, cele două majorări nu iau în considerare aceleași elemente. Prima se raportează la importanța întreprinderii pe piața relevantă a produsului, iar a doua, la întreaga activitate a întreprinderii sau a grupului din care face parte în vederea luării în considerare a resurselor globale ale acesteia.

537 În ceea ce privește caracterul lipsit de explicație al majorării în scop de descurajare, se impune constatarea că în decizie Comisia arată că, în cazul AWA, Sappi și Bolloré, „trebuie majorat cuantumul de plecare al amenzii calculat în funcție de importanța relativă pe piața în discuție pentru a ține seama de dimensiunea și de resursele globale ale acestora”. În mod contrar celor afirmate de AWA, majorarea în discuție este așadar motivată în mod corespunzător.

538 Cu toate acestea, AWA contestă luarea în considerare în scop de descurajare a dimensiunii întreprinderii și a resurselor sale globale. Aceasta afirmă că, potrivit unei teorii economice rezonabile a descurajării, amenziile ar trebui să fie stabilite în raport cu beneficiile așteptate din săvârșirea încălcării pe piața în cauză și cu probabilitatea descoperirii acesteia. În opinia sa, problema descurajării nu este legată în mod rațional de cifra de afaceri a grupului la nivel mondial.

539 În ceea ce privește luarea în considerare a dimensiunii și a resurselor globale ale întreprinderilor în cauză, Tribunalul consideră că nu a fost săvârșită de către Comisie o eroare de apreciere în măsura în care a considerat că întreprinderile de mari dimensiuni dispun, în general, de resurse superioare, care le permit să cunoască cerințele și consecințele dreptului concurenței, față de cele de care dispun întreprinderile de dimensiuni mai mici (hotărârea ABB/Comisia, punctul 169).

540 În plus, dat fiind că luarea în considerare a efectului de descurajare al unei amenzi constituie unul dintre factorii care, potrivit jurisprudenței, este avut în vedere în stabilirea gravității încălcării, AWA nu îi poate reproșa Comisiei că a luat în considerare efectul de descurajare al amenzilor la stabilirea cuantumului de plecare aferent gravității încălcării pe care a săvârșit-o. Într-adevăr, luarea în considerare a efectului de descurajare al amenzilor face parte integrantă din ponderarea amenzilor în funcție de gravitatea încălcării (hotărârea ABB/Comisia, punctul 167). Așadar, AWA nu are temei să pretindă că exista obligația, în sarcina Comisiei, de a nu aplica o majorare în scop de descurajare decât în ultimul stadiu al calculului amenzii.

541 În ceea ce privește pretinsa incompatibilitate a majorării în scop de descurajare cu aplicarea comunicării privind cooperarea, trebuie subliniat că aceste două etape sunt în mod vădit diferite, iar aplicarea simultană a acestor două elemente nu poate fi considerată contradictorie. Într-adevăr, majorarea amenzii în scop de descurajare se înscrie în etapa calculului amenzii care sancționează încălcarea săvârșită. Odată ce acest cuantum a fost determinat, aplicarea comunicării privind cooperarea

urmărește să recompenseze ulterior întreprinderile care au decis să coopereze cu Comisia. Contrar celor afirmate de AWA, faptul că o întreprindere decide să coopereze în cadrul unei investigații pentru a obține o reducere a amenzii care i-a fost aplicată în acest context nu garantează în niciun fel că aceasta se va abține în viitor să săvârșească o încălcare similară.

542 Referitor la elementele care ar putea conduce la moderarea amenzii aplicate unei întreprinderi în funcție de propriile circumstanțe atenuante care îi sunt specifice, acestea trebuie, dacă este cazul, să fie luate în considerare în cadrul examinării circumstanțelor atenuante, iar nu în etapa majorării în scop de descurajare. Acesta este cazul, de exemplu, al rolului de imitator, pretins avut de Copigraph (Bolloré), și al încetării încălcării de către această întreprindere înaintea inițierii investigației.

543 În sfârșit, înainte de finalizarea examinării argumentelor reclamantelor cu privire la majorarea amenzii în scop de descurajare, trebuie să se revină la acest subiect în legătură cu inegalitatea de tratament care ar rezulta, în opinia anumitor întreprinderi, din luarea în considerare, în ceea ce le privește, a cifrei de afaceri a grupului din care fac parte în timp ce, pentru alți participanți la înțelegere, Comisia nu a ținut seama de aceasta. Într-adevăr, din moment ce Comisia afirmă că dorește să țină seama de dimensiunea și de resursele globale ale întreprinderilor în cauză [considerentul (411) al deciziei] în cadrul majorării amenzilor în scop de descurajare, apartenența sau nu la un grup poate fi decisivă.

544 În privința întreprinderii AWA, trebuie amintit că, întrucât societatea-mamă a grupului a participat în mod direct și autonom la înțelegere, fără ca acest fapt să fie, în plus, contestat în mod întemeiat, cifra de afaceri a grupului este cea care este luată în considerare.

545 În ceea ce privește Bolloré, Tribunalul a considerat, la punctele 66-81 de mai sus, că trebuia respinsă obiecțiunea întemeiată pe implicarea directă a Bolloré, întrucât CO

nu îi permisese să ia cunoștință de această obiecțiune și să își asigure apărarea cu privire la acest aspect. Totuși, la finalul examinării situației întreprinderii Bolloré (a se vedea punctele 129-150 de mai sus), Tribunalul s-a pronunțat deja în sensul că, în mod întemeiat, Comisia considerase că această întreprindere trebuia să răspundă pentru participarea filialei sale Copigraph la înțelegere.

546 Rezultă că se putea considera că cele două societăți erau responsabile în mod solidar pentru comportamentul imputat, actele săvârșite de una dintre acestea fiind imputabile celeilalte (a se vedea în acest sens hotărârea HFB și alții/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctele 54, 524 și 525). Trebuie subliniat că, din tabelul 1 b) care figurează în considerentul (18) al deciziei, reiese că cifra de afaceri corespunzătoare hârtiei autocopiative luată în considerare în cazul întreprinderii Bolloré este cea a Copigraph deoarece numai aceasta din urmă dispunea de o asemenea cifră de afaceri. Așadar, Comisia a stabilit în mod corect quantumul de plecare al amenzii aplicate Bolloré ținând seama de cifra de afaceri a Copigraph. Întrucât Copigraph și Bolloré formează o singură și aceeași întreprindere în sensul articolului 81 CE, luarea în considerare a resurselor globale ale grupului în vederea garantării unui efect suficient de descurajator al amenzii era așadar justificată.

547 La finalul acestei analize, trebuie să se concluzioneze că, în mod întemeiat, Comisia a majorat, în cazul întreprinderilor AWA și Bolloré, quantumul de plecare al amenzii în vederea asigurării unui efect suficient de descurajator al acesteia.

548 În plus, în mod întemeiat Comisia a aplicat cifrei de afaceri mondiale a Bolloré plafonul de 10 % din cifra de afaceri prevăzut la articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17. Într-adevăr, acest plafon trebuie calculat pe baza cifrei de afaceri cumulate a tuturor societăților care constituie entitatea economică ce acționează în calitate de „întreprindere” în sensul articolului 81 CE (a se vedea în acest sens hotărârea HFB și alții/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 528).

549 Prin urmare, trebuie respinse toate motivele întemeiate pe caracterul insuficient al dovezilor, pe încălcarea articolului 253 CE, a articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și a principiilor proporționalității, egalității de tratament, pe lipsa determinării individuale a amenzilor, pe constatările de fapt eronate, pe erori de apreciere și pe erori de drept la evaluarea gravității încălcării.

*E — Cu privire la motivele referitoare la durata încălcării*

550 Trebuie amintit că, în conformitate cu articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17, durata încălcării constituie unul dintre elementele care trebuie luate în considerare pentru a determina quantumul amenzii ce urmează să fie aplicată întreprinderilor vinovate de încălcări ale normelor de concurență.

551 În ceea ce privește factorul referitor la durata încălcării, liniile directoare diferențiază între încălcările de scurtă durată (în general mai mici de un an), pentru care quantumul de plecare reținut în baza gravității nu ar trebui majorat, încălcările de durată medie (în general de la unul la cinci ani), pentru care acest quantum poate fi majorat cu 50 %, și încălcările de lungă durată (în general peste cinci ani) pentru care quantumul poate fi majorat pentru fiecare an cu 10 % (punctul 1 litera B primul paragraf prima, a doua și a treia liniuță).

552 În considerentele (414)-(416) ale deciziei Comisia a arătat că:

„(414) [...] încălcarea a fost de durată medie (de la unul la cinci ani) pentru fiecare dintre întreprinderile în cauză.

(415) AWA, Copigraph (Bolloré), Koehler, Sappi, MHTP (Stora), Torraspapel și Zanders au săvârșit o încălcare având o durată de trei ani și nouă luni. Quantumurile de bază determinate în funcție de gravitate [...] sunt așadar majorate în total cu 35 % pentru fiecare dintre acestea.

(416) În cazul Mougeot, Carrs, Divipa și Zicuñaga, durata încălcării a variat între un an și patru luni și trei ani și cinci luni. Quantumurile de bază determinate în funcție de gravitate sunt așadar majorate cu 30 % pentru Mougeot, cu 25 % pentru Carrs, cu 25 % pentru Divipa și cu 10 % pentru Zicuñaga.” [traducere neoficială]

553 Mai multe reclamante au contestat constatările Comisiei referitoare la durata încălcării săvârșite de acestea. În această privință, trebuie să se facă trimitere la punctele 256-371 de mai sus, din care reiese că majorările efectuate de Comisie în baza duratei încălcării sunt întemeiate.

554 Pe de altă parte, tot în ceea ce privește majorarea legată de durata încălcării, AWA susține că a fost aplicată de către Comisie o majorare a amenzii legată de durata încălcării, iar nu, după cum a indicat în considerentul (415) al deciziei, de quantumul de plecare al amenzii, ci de un quantum echivalent dublului acestuia.

555 Este exact că în considerentul (415) al deciziei se face trimitere la „quantumurile de bază determinate în funcție de gravitate” și se adaugă între paranteze o trimitere la considerentul (409), care conține quantumurile de bază ale amenzilor stabilite în funcție de gravitate, în afara majorării în scop de descurajare.

556 Comisia admite că este vorba despre o greșeală de tipar și că ar fi trebuit să facă trimitere la considerentul (412), care indică quantumul ce include majorarea în scop de descurajare.

557 În orice situație, rezultatul final nu se schimbă. Desigur, pentru a rămâne în logica deciziei, ar fi fost preferabil să se facă trimitere la cuantumul de bază majorat deja în scop de descurajare. Cu toate acestea, rezultatul nu ar fi fost diferit, făcând calculul în ordinea inversă, respectiv majorând cu 35 %, în baza duratei încălcării, cuantumul de plecare de 70 de milioane de euro, ulterior dublându-l în scop de descurajare. Cuantumul de plecare al amenzii ar fi rămas cel menționat în considerentul (417).

558 Prin urmare, motivele referitoare la durata încălcării trebuie respinse.

*F — Cu privire la motivul întemeiat pe încălcarea principiilor proporționalității și egalității de tratament, precum și pe o eroare de apreciere a situației de fapt*

559 Din cauza factorului agravant pe care îl constituie rolul de conducător într-o încălcare, Comisia a majorat cu 50 % cuantumul de bază al amenzii aplicate întreprinderii AWA [considerentul (424) al deciziei].

560 Trebuie arătat cu titlu introductiv că luarea în considerare a rolului de conducător este conformă jurisprudenței și liniilor directoare.

561 Astfel cum reiese din jurisprudență, atunci când o încălcare a fost săvârșită de mai multe întreprinderi, în cadrul determinării cuantumului amenzilor trebuie examinată gravitatea relativă a participării fiecăreia dintre acestea (hotărârea Suiker Unie și alții/Comisia, punctul 446 de mai sus, punctul 623), ceea ce implică în special stabilirea rolurilor respective în încălcare pe durata participării la aceasta (hotărârea Comisia/Anic Partecipazioni, punctul 149 de mai sus, punctul 150, și hotărârea Tribunalului din 17 decembrie 1991, Enichem Anic/Comisia, T-6/89, Rec.,

p. II-1623, punctul 264). De aici rezultă în special că rolul de „conducător” avut de una sau de mai multe întreprinderi în cadrul unei înțelegeri trebuie luat în considerare în scopul calculării cuantumului amenzii, în măsura în care întreprinderile care au avut un asemenea rol trebuie, din acest motiv, să aibă o răspundere specială față de celelalte întreprinderi (hotărârea Curții IAZ și alții/Comisia, punctul 121 de mai sus, punctele 57 și 58, și hotărârea Curții din 16 noiembrie 2000, Finnboard/Comisia, C-298/98 P, Rec., p. I-10157, punctul 45, hotărârea Mayr-Melnhof/Comisia, punctul 446 de mai sus, punctul 291). Conform acestor principii, punctul 2 din liniile directoare stabilește, sub titlul de circumstanțe agravante, o listă neexhaustivă de circumstanțe care pot conduce la o majorare a cuantumului de bază al amenzii care cuprinde mai ales rolul de „conducător sau de instigator al încălcării” (hotărârea ADM/Comisia, punctele 238-240).

562 Cu toate acestea, AWA susține că nu există sau există puține probe ale leadership-ului său în cadrul încălcării și că, în orice situație, o majorare cu 50 % este disproporționată și contrară principiului egalității de tratament față de alte întreprinderi care și-au asumat un rol de lider în încălcare.

#### 1. Eroarea de apreciere a situației de fapt

563 Potrivit considerentelor (418) și (419) ale deciziei, un ansamblu de elemente arată că AWA și-a asumat rolul de conducător în încălcare, din care în special convocarea și conducerea anumitor reuniuni, rolul său de instigator pentru restructurarea înțelegerii, lansarea de creșteri de prețuri, supravegherea punerii în aplicare a înțelegerii.

564 AWA răspunde punctual fiecăreia dintre aceste afirmații. Asumarea organizării materiale a anumitor reuniuni nu ar desemna-o drept lider al înțelegerii, cu atât mai puțin cu cât și alte întreprinderi s-ar fi ocupat să rezerve săli pentru reuniuni generale sau locale ale cartelului. Presupunând, în lipsa unor informații mai precise,



că pretinsul său rol de instigator trebuie pus în legătură cu funcția din cadrul AEMCP asumată în acea perioadă de domnul B., AWA afirmă că această funcție nu ar putea constitui dovada unui anumit leadership din partea sa. Pretinsele creșteri de prețuri la originea cărora s-ar afla nu ar fi confirmate de nicio altă dovadă și ar fi susținute de declarațiile date de Mougeot, care nu ar prezenta încredere. AWA nu ar fi fost singura întreprindere care anunța creșteri de prețuri, iar faptul că a fost prima s-ar explica prin poziția sa de lider de piață, poziție care nu ar fi criticabilă și nici nu ar face din aceasta liderul încălcării. AWA contestă că ar fi exercitat presiuni asupra vreunui producător și că nu ar exista vreo dovadă a utilizării efective a poziției sale de lider pe piață pentru a determina respectarea acordurilor sau, cel puțin, dovezile unor amenințări în acest sens. Chiar dacă se admite exactitatea declarațiilor date de Mougeot, aceasta ar demonstra cel mult că AWA a utilizat uneori un limbaj ferm față de alți producători.

565 Trebuie arătat că anumite elemente nu sunt contestate, prin ele însele, de AWA, ci mai degrabă interpretarea acestora efectuată de Comisie. Astfel, AWA nu contestă că și-a asumat organizarea materială a anumitor reuniuni, nici că domnul B. conducea AEMCP cu ocazia restructurării acesteia, nici chiar că a anunțat creșteri de prețuri și că a fost prima întreprindere care a procedat astfel și, în sfârșit, nici că a solicitat și că a primit autorizarea să verifice informațiile privind volumele de vânzări ale Sarrió în localurile acestei întreprinderi.

566 Or, din considerentul (423) reiese că toate aceste elemente au determinat Comisia să concluzioneze că AWA a avut rolul de conducător:

„Un ansamblu coerent de dovezi arată că AWA, care deținea un leadership economic pe piața hârtiei autocopiative și era în măsură să exercite o presiune asupra concurenților săi datorită faptului că achiziționa sau că distribuia o mare parte a producției unor mici furnizori, a avut, de asemenea, un rol-cheie în supravegherea și în punerea în aplicare a acordurilor.”

567 Chiar în cuprinsul CO, Comisia afirma:

„Este neîndoielnic faptul că AWA, care este primul producător de hârtie autocopiativă din Europa, era animatorul principal al înțelegerii în întregul SEE, cu excepția Spaniei. Dovezile privind situația de fapt [...] în legătură cu reuniunile coluzive arată că un număr mare dintre acestea au fost convocate și conduse de reprezentanții AWA. [...] În plus, anumite elemente lasă să se înțeleagă că creșterile de prețuri convenite în cadrul a două reuniuni generale, cel puțin, și în cadrul mai multor reuniuni naționale emanau de la AWA și că [aceasta] a solicitat celorlalți participanți să aplice aceleași creșteri. Rolul de animator al înțelegerii asumat de AWA este, în plus, confirmat de anumite documente care arată că AWA era prima care anunța creșterile de prețuri pe piață și că alți concurenți urmau aceste anunțuri. În procesul-verbal al reuniunii generale a cartelului din 2 februarie 1995, s-a indicat în mod explicit că AWA ar fi prima care anunță creșterile de prețuri convenite în cadrul reuniunii.”

568 Se impune, în primul rând, constatarea că, deși, după cum susține AWA, alte întreprinderi au rezervat săli cu diferite ocazii, au convocat anumite reuniuni sau au anunțat creșteri de prețuri, în privința niciuneia dintre celelalte întreprinderi, în afară de AWA, nu sunt reunite atâtea elemente care contribuie la dovedirea rolului de lider. În acest sens, de exemplu, deși este adevărat că întreprinderea Koehler a deținut, de asemenea, președinția AEMCP începând cu luna ianuarie 1995, rolul domnului F. (Koehler) nu poate fi comparat cu cel al domnului B. (AWA) care a modificat funcționarea înțelegerii.

569 Se observă, în al doilea rând, că membrii înțelegerii nu au invocat niciun element care să infirme rolul de lider asumat de AWA. Dimpotrivă, declarațiile date de Mougeot amintite în considerentele (95), (97), (104), (108), (120), (141), (143), (193), (194), (210), (234) și (246) ale deciziei și în special cele menționate la punctul 439 de mai sus tind să confirme rolul de lider al AWA.

570 AWA contestă totuși valoarea probatorie a declarațiilor date de Mougeot care ar fi fost motivate de interesul acestei întreprinderi de a apărea ca victimă a presiunilor exercitate de AWA și de a beneficia de clemența Comisiei în schimbul unor asemenea informații.

571 În această privință, se impune constatarea că, deși există anumite diferențe între Mougeot și AWA, declarațiile date de Mougeot corespund în mod general cu privire la numeroase aspecte, în special cu cele referitoare la structura și la istoricul înțelegerii, cu cele date de AWA, de asemenea pentru a beneficia de dispozițiile comunicării privind cooperarea (a se vedea în special punctele 163-168 și 261 de mai sus). Prin urmare, credibilitatea declarațiilor date de Mougeot nu poate să fie repusă în discuție numai în ceea ce privește rolul de lider avut de AWA, iar aceasta cu atât mai puțin atunci când acest rol de conducător este confirmat de o serie de dovezi coerente și convergente.

572 Pe de altă parte, trebuie subliniat că, în plus față de declarațiile date de Mougeot, această serie de dovezi include înscrisuri găsite de Comisie la Sappi [considerentul (103) al deciziei] și declarații și comunicate ale acestei din urmă întreprinderi [a se vedea considerentul (181), precum și trimiterea, în cuprinsul considerentelor (228) și (223), la pagina 7 a dosarului Comisiei care conține declarații date de Sappi]. Așadar, nu se poate pretinde că teza Comisiei nu este susținută decât de declarațiile date de Mougeot.

573 În sfârșit, în ceea ce privește presiunile exercitate de AWA asupra altor întreprinderi, în memoriul în apărare Comisia precizează că nu a acuzat AWA de a fi instigat alte întreprinderi să participe la înțelegeri, deși anumite întreprinderi, precum Carrs și Torraspapel, au afirmat în răspunsurile la CO că acționaseră la presiunea AWA.

574 Or, desigur, în considerentul (425) al deciziei, în cadrul examinării circumstanțelor atenuante legate de rolul exclusiv pasiv, Comisia menționează faptul că întreprinderile „Carrs, Copigraph și Torraspapel afirmă că au avut un rol exclusiv pasiv în încălcare și că ar fi fost forțate să participe la înțelegere datorită presiunilor exercitate asupra acestora de conducătorul cartelului, AWA” și că întreprinderea „Koehler susține, de asemenea, că amenințările proferate de AWA au fost un factor care a determinat-o să ia parte la coluziune”. Totuși, acestea sunt argumentele invocate de părțile respective ca răspuns la CO pentru a obține circumstanțe atenuante în acest temei, argumente pe care Comisia le respinge în continuare în considerentele (426) și (427) ale deciziei.

575 Pe de altă parte, se impune constatarea că elementele invocate de Comisie în considerentele (418)-(423) ale deciziei pentru a stabili rolul de conducător al AWA nu fac referire la asemenea instigări sau amenințări din partea sa pentru a determina participarea întreprinderilor la înțelegere. Așadar, AWA nu poate susține că a fost acuzată pe nedrept pentru asemenea amenințări, și nici că nu a avut acces la declarațiile întreprinderilor care se refereau la acestea. Din considerentele (420)-(422) ale deciziei și din înscrisurile AWA rezultă că aceasta a criticat sub toate aspectele obiecțiunea referitoare la rolul său de conducător și că și-a exercitat dreptul la apărare prin contestarea acesteia. În această privință, AWA nu poate invoca încălcarea dreptului la apărare.

576 Toate aceste considerații de mai sus determină Tribunalul să considere că nu a fost săvârșită de către Comisie o eroare de apreciere, concluzionând, pe baza unei serii de indicii coerente și convergente, că AWA și-a asumat rolul de conducător al încălcării.

577 Trebuie verificat acum dacă acest rol justifică majorarea cu 50 % a amenzii aplicate întreprinderii AWA.

## 2. Încălcarea principiului proporționalității

578 AWA susține că, și dacă ar fi fost liderul încălcării, o asemenea împrejurare nu justifică o majorare a amenzii cu 50 %. Pentru a stabili caracterul disproporționat al acestei majorări, AWA se întemeiază pe practica decizională a Comisiei și compară situația sa cu cea a altor întreprinderi a căror amendă a fost majorată în același temei.

579 Cu toate acestea, argumentul, potrivit căruia o majorare de 50 % ar fi superioară majorării aplicate în general în alte decizii ale Comisiei, nu este de natură să evidențieze o încălcare a principiului proporționalității (a se vedea în acest sens hotărârea ADM/Comisia, punctul 248).

580 În această privință, este suficient să se amintească faptul că, potrivit unei jurisprudențe constante, în cadrul determinării cuantumului fiecărei amenzi, Comisia dispune de putere de apreciere și nu este obligată să aplice, în acest scop, o formulă matematică precisă (hotărârea Tribunalului din 6 aprilie 1995, Martinelli/Comisia, T-150/89, Rec., p. II-1165, punctul 59, și hotărârea Tribunalului Mo och Domsjö/Comisia, punctul 67 de mai sus, punctul 268, menținută în recurs prin hotărârea Curții din 16 noiembrie 2000, Mo och Domsjö/Comisia, C-283/98 P, Rec., p. I-9855, punctul 47).

581 Cu titlu suplimentar și ca răspuns la argumentul potrivit căruia proporția de 50 % reprezintă, ca procent, majorarea cea mai ridicată care a fost vreodată aplicată pentru rolul de conducător și, în termeni absoluți, a doua majorare întemeiată pe un asemenea motiv, trebuie observat că acest procent nu poate fi considerat excepțional.

582 Într-adevăr, în Decizia 2002/271/CE din 18 iulie 2001 privind o procedură de aplicare a articolului 81 din Tratatul CE și a articolului 53 din Acordul SEE (cauza

COMP/E-1/36.490 – Electrozi de grafit) (JO 2002, L 100, p. 1), Comisia a aplicat SGL Carbon AG o majorare de 85 % în temeiul circumstanțelor agravante. Cu toate acestea, este exact că rolul de conducător nu a fost singura circumstanță agravantă, imputându-se SGL Carbon de asemenea obstrucționarea investigației Comisiei și refuzul de a înceta încălcarea. În cazul UCAR International Inc., majorarea s-a ridicat la 60 % pentru rolul acesteia de conducător și de instigator, precum și pentru continuarea încălcării după efectuarea investigațiilor. În Decizia 1999/210/CE a Comisiei din 14 octombrie 1998 privind o procedură de aplicare a articolului 85 din Tratatul CE (cauza IV/F-3/33.708 – British Sugar plc, cauza IV/F-3/33.709 – Tate & Lyle plc, cauza IV/F-3/33.710 – Napier Brown & Company Ltd, cauza IV/F-3/33.711 – James Budgett Sugars Ltd) (JO L 76, p. 1), majorarea a fost de 75 %. British Sugar plc a fost sancționată pentru rolul de instigator și de „forță de acțiune în spatele încălcării”, precum și pentru că își încălcase angajamentele de respectare a dreptului comunitar și pentru că săvârșise două încălcări ale normelor de concurență pe aceeași piață.

583 Pe de altă parte, o rată de majorare de 50 % a fost aplicat altor întreprinderi pentru rolul de conducător, de exemplu, F. Hoffmann-La Roche AG prin Decizia 2003/2/CE a Comisiei din 21 noiembrie 2001 privind o procedură de aplicare a articolului 81 din Tratatul CE și a articolului 53 din Acordul SEE (cauza COMP/E-1/37.512 – Vitamine) (JO L 6, p. 1), precum și Archer Daniels Midland și Ajinomoto prin Decizia 2001/418/CE a Comisiei din 7 iunie 2000 privind o procedură de aplicare a articolului 81 din Tratatul CE și a articolului 53 din Acordul SEE (cauza COMP/36.545/F3 – Aminoacizi) (JO L 152, p. 24).

584 Totuși, AWA consideră că, potrivit practicii decizionale a Comisiei, aplicarea acestui quantum de 50 % necesită un element de instigare sau de coerciție.

585 Cu privire la elementul de instigare, trebuie observat că, în Decizia 2001/418, o majorare de 50 % a fost impusă ADM, în condițiile în care rolul de instigator a fost

atribuit cu claritate Ajinomoto. Acest exemplu militează, în consecință, împotriva tezei AWA privind necesitatea unui element de instigare pentru aplicarea unui quantum de 50 %.

586 Cu toate acestea, chiar acceptând teza formulată de AWA potrivit căreia aplicarea unui quantum de majorare de 50 % necesită un element de instigare, acest element nu ar lipsi în speță. Într-adevăr, AWA a convocat și a condus mai multe reuniuni ale cartelului, a fost „instigatorul restructurării înțelegerii” [considerentul (418) al deciziei], a avut inițiativa mai multor creșteri de prețuri și era adesea prima care anunța creșterile de prețuri pe piață. Majorarea de 50 % nu poate așadar să fie considerată disproporționată (a se vedea punctele 568-576 de mai sus).

587 Cu titlu suplimentar, în ceea ce privește elementul de coerciție, trebuie arătat că liniile directe menționează deopotrivă, printre circumstanțele agravante, represaliile împotriva altor întreprinderi în scopul consolidării practicilor care constituie încălcări. Așadar, aceste măsuri constituie prin ele însele o circumstanță agravantă diferită de cea a rolului de conducător sau de instigator al încălcării.

588 Pe de altă parte, în speță, potrivit considerentului (104) al deciziei, declarațiile întreprinderii Mougéot menționează amenințări, deoarece „[domnul B.] a arătat foarte explicit că nu ar tolera ca această creștere de prețuri să nu fie monitorizată și că s-ar ocupa personal de toți cei care nu ar participa la joc”.

589 În plus, nu poate fi exclus faptul că leadership-ul economic incontestabil pe care îl deținea AWA pe piața hârtiei autocopiative îi conferea o anumită putere coercitivă. Declarațiile date de Mougéot, amintite la punctul 439 de mai sus, confirmă acest aspect.

590 Prin urmare, majorarea cu 50 % a amenzii aplicate întreprinderii AWA pentru rolul său de conducător nu încalcă principiul proporționalității.

### 3. Încălcarea principiului egalității de tratament

591 În opinia AWA, majorarea cu 50 % a amenzii din cauza rolului său de conducător încalcă și principiul egalității de tratament, în măsura în care mai multe întreprinderi au avut un rol identic cu al său. Koehler ar fi organizat mai multe reuniuni. Torraspapel, Mougeot și MHTP ar fi avut un rol principal în acordurile naționale, asumându-și organizarea materială a reuniunilor. Decizia ar descrie Torraspapel ca fiind liderul cartelului pe piața spaniolă. Faptul că nu au fost majorate amenzile aplicate acestor întreprinderi ar constitui așadar o discriminare nejustificată.

592 Trebuie observat că nu există în privința niciuneia dintre aceste întreprinderi o serie de elemente coerente și convergente de aceeași natură și importanță precum cel care desemnează AWA drept conducător al încălcării vizate. Faptul că una sau alta dintre aceste întreprinderi a putut avea una dintre aceste funcții în cadrul înțelegerii nu îi atribuie calitatea de conducător. Numai adăugarea unui anumit număr de elemente, confirmate de declarațiile mai multor întreprinderi, este cea care conferă întreprinderii AWA această calitate (a se vedea punctele 568-576 de mai sus).

593 Așadar, Comisia a majorat în mod întemeiat cu 50 % amenda aplicată întreprinderii AWA pe baza circumstanțelor agravante.



*G — Cu privire la motivele întemeiate pe încălcarea articolului 253 CE, a articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17, a principiilor proporționalității și egalității de tratament, pe lipsa determinării individuale a amenzilor, pe o interpretare prea restrictivă a liniilor directoare în materia amenzilor, precum și pe erori vădite de apreciere care au rezultat din neluarea în considerare a anumitor circumstanțe atenuante*

# 1. Rolul exclusiv pasiv sau imitativ în înțelegere

594 Mai multe reclamante (Bolloré, Zanders, Mougeot, Divipa și Zicușaga) susțin că nu au avut decât un rol pasiv, imitativ sau marginal în înțelegere. Așadar, Comisia ar fi trebuit să le reducă amenda în temeiul circumstanțelor atenuante.

595 Comisia respinge argumentele acestora cu motivarea că toți participanții la înțelegere au fost membri activi în cadrul acesteia.

596 Trebuie amintit că, atunci când o încălcare a fost săvârșită de mai multe întreprinderi, trebuie examinată gravitatea relativă a participării fiecăreia dintre acestea la încălcare (hotărârile Suiker Unie și alții/Comisia, punctul 446 de mai sus, punctul 623, și Comisia/Anic Partecipazioni, punctul 149 de mai sus, punctul 150) pentru a determina dacă există, în ceea ce le privește, circumstanțe agravante sau atenuante.

597 Punctele 2 și 3 din liniile directoare prevăd o ajustare a cuantumului de bază al amenzii în funcție de anumite circumstanțe agravante și atenuante. În special „rolul exclusiv pasiv sau imitativ” al unei întreprinderi în săvârșirea încălcării constituie, dacă este dovedit, o circumstanță atenuantă, conform punctului 3 prima liniuță din

liniile directoare, fiind precizat că acest rol pasiv implică adoptarea, de către întreprinderea în cauză, a unei „atitudini rezervate”, cu alte cuvinte, lipsa participării active la elaborarea acordului sau a acordurilor anticoncurențiale (hotărârea Tribunalului din 9 iulie 2003, Cheil Jedang/Comisia, T-220/00, Rec., p. II-2473, punctele 165-167).

598 Pe de altă parte, reclamantele nu pot să susțină că faptul că nu aveau calitatea de conducătoare ale întelegerii ar fi trebuit să determine o reducere a cuantumului amenzii care le-a fost aplicată. Într-adevăr, afirmând că nu au avut un rol activ, acestea nu fac decât să invoce lipsa unei circumstanțe agravante (a se vedea în acest sens hotărârea Tribunalului Lögstör Rör/Comisia, punctul 93 de mai sus, punctul 322, și hotărârea Tribunalului din 20 martie 2002, Dansk Rørindustri/Comisia, T-21/99, Rec., p. II-1681, punctul 230).

599 În opinia Bolloré, din participarea regulată a întreprinderii Copigraph la reuniunile întelegerii și la inițiativele de creșteri de prețuri Comisia a dedus că nu avusese un rol exclusiv pasiv. Or, în opinia sa, o participare regulată la reuniuni și la măsurile de creșteri de prețuri nu permite să se excludă posibilitatea ca întreprinderea în cauză să fi avut numai un rol de imitator în înțelegere. Comisia ar fi obligată să verifice în mod concret gradul de participare a întreprinderii în cauză la înțelegere, sub aspect cantitativ și calitativ. Or, Bolloré ar fi fost membrul cel mai puțin asiduu al AEMCP la reuniuni.

600 Trebuie arătat în această privință că gradul de participare a întreprinderii Copigraph nu este neglijabil, după cum Bolloré a recunoscut în cererea introductivă, și anume la 15 dintre cele 21 de reuniuni ale AEMCP, la 8 dintre cele 11 reuniuni desfășurate între 14 septembrie 1993 și septembrie 1995 și la 3 dintre 4 reuniuni generale, fără a lua în considerare participarea la reuniunile naționale pe piața franceză și la 4 dintre 6 reuniuni privind piața spaniolă. În orice caz, această rată de participare nu dovedește un caracter în mod semnificativ mai sporadic al participărilor sale la reuniuni față de membrii obișnuiți ai întelegerii în sensul hotărârii BPB de Eendracht/Comisia, punctul 501 de mai sus (punctul 343). Participarea întreprinderii Copigraph la aceste reuniuni și la inițiative de creșteri de prețuri, precum și recunoașterea propriei participări la înțelegere nu dovedesc așadar un rol exclusiv pasiv sau imitativ.

601 Cu toate acestea, Bolloré pare să afirme că, din moment ce o întreprindere invocă un rol pasiv, Comisia trebuie să îi acorde circumstanțe atenuante și să reducă cuantumul amenzii care i-a fost aplicată dacă nu demonstrează că întreprinderea a avut, efectiv, un rol activ. Această teză nu poate fi admisă.

602 Într-adevăr, în liniile directoare nu este indicat că fiecare dintre circumstanțele atenuante enumerate la punctul 3 trebuie luată întotdeauna în considerare de către Comisie în mod separat. Trebuie să se considere că, deși circumstanțele enumerate în lista care figurează la punctul 3 din liniile directoare sunt cu siguranță printre cele care pot fi luate în considerare de Comisie într-un caz determinat, aceasta nu este obligată să acorde în mod automat o reducere suplimentară în acest temei, din moment ce o întreprindere prezintă elemente de natură să indice prezența uneia dintre aceste circumstanțe. Într-adevăr, caracterul adecvat al unei eventuale reduceri a amenzii în temeiul circumstanțelor atenuante trebuie să fie apreciat din punct de vedere global, ținând seama de ansamblul circumstanțelor pertinente. În lipsa unei mențiuni de natură imperativă în cuprinsul liniilor directoare în ceea ce privește circumstanțele atenuante de care să se țină seama, trebuie să se considere că, pentru a aprecia în mod global importanța unei eventuale reduceri a cuantumului amenzii în temeiul circumstanțelor atenuante, Comisia a păstrat o anumită marjă de apreciere.

603 În orice caz, liniile directoare citează, printre exemplele de circumstanțe atenuante, un rol „exclusiv” pasiv sau imitativ în realizarea încălcării. Or, participarea la majoritatea reuniunilor coluzive este deja suficient de activă pentru a nu fi „exclusiv” pasivă sau imitativă.

604 Mougeot susține că amenda care i-a fost aplicată are un caracter disproporționat în raport cu gradul său de răspundere în cadrul înțelegerii. Cu toate acestea, argumentele pe care le prezintă nu pot dovedi că a avut un rol exclusiv pasiv sau imitativ, ceea ce, de altfel, nici nu susține. Nici faptul că nu a avut un rol de conducător nu poate să determine o diminuare a amenzii pentru motivul arătat la punctul 598 de mai sus.

605 Divipa invocă faptul că nu s-a ținut seama de către Comisie de rolul său exclusiv pasiv și subordonat în înțelegere. Aceasta afirmă că nu a participat la nicio reuniune, nici la adoptarea vreunei decizii a producătorilor de hârtie autocopiativă și nu a întreținut cu aceștia decât relații de natură pur verticală în calitatea sa de simplu distribuitor. Cu toate acestea, Tribunalul s-a pronunțat deja în sensul că trebuia respins motivul invocat de Divipa privind contestarea participării acesteia la încălcare (a se vedea punctele 155-221 de mai sus). Întrucât participarea întreprinderii Divipa la reuniuni coluzive pe piața spaniolă a fost dovedită, rolul acesteia nu poate fi calificat ca fiind exclusiv pasiv. Faptul că a participat la aceste reuniuni în calitate de distribuitor nu poate modifica această concluzie.

606 Zicuñaga citează, printre circumstanțele atenuante de care Comisia ar fi trebuit să țină seama pentru calculul amenzii care i-a fost aplicată, rolul său exclusiv pasiv sau imitativ în încălcare. În susținerea acestei afirmații, Zicuñaga invocă numai decizii ale Comisiei în care aceasta a tratat în mod diferit conducătorii și membrii obișnuiți.

607 Cu toate acestea, întrucât Comisia a dovedit participarea întreprinderii Zicuñaga la reuniuni coluzive privind piața spaniolă (a se vedea punctele 155-243 de mai sus), Zicuñaga nu poate fi îndreptățită să beneficieze de o diminuare a amenzii care i-a fost aplicată, susținând numai rolul său exclusiv pasiv sau imitativ, fără a invoca niciun element de natură să îl dovedească.

608 În privința Zanders, aceasta nu contestă că a fost membru al înțelegerii în perioada cuprinsă între luna ianuarie 1992 și luna septembrie 1995, ceea ce i-a permis, de altfel, să obțină o reducere a amenzii în temeiul comunicării privind cooperarea, însă neagă rolul activ, chiar de prim-plan, pe care Comisia i-a imputat că l-a avut în înțelegere. Aceasta contestă prezența sa la anumite reuniuni și adaugă că probele directe aflate la dispoziția Comisiei dovedesc faptul că nu a participat la părți importante ale înțelegerii sau, cel puțin, că a participat într-o măsură mai mică decât alte întreprinderi, limitându-se la un rol imitativ. În special, Zanders neagă că ar fi participat la reuniunile neoficiale ale AEMCP după restructurarea acesteia în toamna anului 1993.

609 Trebuie arătat că, faptul că este posibil ca participarea întreprinderii Zanders la anumite reuniuni să nu fie dovedită și că aceasta a fost mai activă în acordurile coluzive la nivel național decât în cele la nivel european, nu dovedește că a avut un rol exclusiv pasiv sau imitativ. În plus, însăși Zanders nu neagă, în principiu, faptul că au avut loc unele concertări la care a participat după anumite reuniuni la care nu era prezentă. Pe de altă parte, în ciuda deciziei sale de a nu mai participa la reuniunile neoficiale ale AEMCP începând cu restructurarea acesteia, Zanders a recunoscut în cadrul ședinței că a omis să semnaleze celorlalți membri că se distanța de înțelegere sau că nu mai participa la aceasta. Așadar, a continuat să fie percepută de către ceilalți participanți ca membru deplin și să fie informată de rezultatul reuniunilor coluzive. În sfârșit, din declarațiile date de Zanders în ședință reiese că a aplicat deciziile adoptate la reuniunile la care nu era reprezentată, în afara câtorva cazuri în care nu le-a dat curs. Așadar, aceste elemente infirmă teza unei atitudini exclusiv pasive a Zanders.

610 Mai ales, pare că Zanders încearcă să dovedească faptul că nu a avut un „rol de prim-plan”. Or, potrivit jurisprudenței citate la punctul 598 de mai sus, prin această afirmație nu face altceva decât să invoce lipsa unei circumstanțe agravante.

611 În ceea ce privește discriminarea de care Zanders ar fi făcut obiect în raport cu alte întreprinderi cu mult mai active în înțelegere în opinia sa, aprecierea rolului exclusiv pasiv sau imitativ în înțelegere trebuie efectuată pentru fiecare întreprindere în mod individual. Faptul că alte întreprinderi au putut să fie mai active nu implică în mod automat faptul că Zanders a avut un rol exclusiv pasiv sau imitativ. Ar putea fi luată în considerare numai pasivitatea sa totală, or aceasta nu a fost dovedită.

612 În concluzie, Comisia susține în mod întemeiat că toate întreprinderile participante la înțelegere au fost membri activi, în măsura în care au participat la reuniuni în cursul cărora au schimbat informații și au decis creșteri de prețuri care au fost

ulterior anunțate clienților. Deși este adevărat că acestea nu au fost la fel de active în privința tuturor aspectelor încălcării și a întregii piețe, niciuna nu a avut propriu-zis un rol exclusiv pasiv sau imitativ. Așadar, Comisia a aplicat în mod corect liniile directoare care nu prevăd o gradare între rolul de conducător și rolul exclusiv pasiv sau imitativ.

## 2. Dimensiunea și influența pe piață a întreprinderii contraveniente

<sup>613</sup> Divipa consideră că nu ar fi trebuit să fie clasificată în aceeași categorie cu Carrs și cu Zicuñaga, deoarece este o întreprindere familială de mică dimensiune, care își exercită activitățile de transformare și de distribuție numai la nivel local. Încălcarea reținută în sarcina sa nu ar fi avut niciun efect restrictiv asupra concurenței.

<sup>614</sup> Comisia afirmă că a ținut seama de influența limitată a Divipa, clasificând-o în a cincea categorie. Întrucât toate întreprinderile membre ale înțelegerii au încălcat normele de concurență, argumentarea prezentată de Divipa nu poate conduce la clasificarea acesteia într-o categorie inferioară celei în care sunt încadrate Carrs și Zicuñaga.

<sup>615</sup> În această privință, se impune constatarea, pe de o parte, că dimensiunea mică a Divipa a fost luată în considerare în mod corect, deoarece a fost clasificată în ultima categorie, cu o amendă al cărei quantum de plecare a fost stabilit la 1,4 milioane de euro, în timp ce, pentru o încălcare calificată ca fiind foarte gravă, acest quantum ar fi putut fi mai mare de 20 de milioane de euro. Pe de altă parte, Tribunalul s-a pronunțat deja în sensul că faptul că reclamanta este o întreprindere familială de dimensiune mijlocie nu poate în niciun fel constitui o circumstanță atenuantă (hotărârea LR AF 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus, punctul 338).

616 Cu privire la argumentul conform căruia încălcarea reținută în sarcina Divipa nu ar fi avut niciun efect restrictiv asupra concurenței, aprecierea efectelor înțelegerii nu se poate limita numai la piața pe care Divipa pretinde că operează, din moment ce înțelegerea a privit toată piața comună, iar ulterior pe cea a SEE. Așadar, comerțul între statele membre a fost afectat, astfel încât articolul 81 CE este aplicabil. Deși acest argument trebuia interpretat ca invocând lipsa impactului concret asupra concurenței al încălcării reținute în sarcina sa, ar trebui făcută trimitere la punctele 445-459 de mai sus.

617 Prin urmare, nu trebuia acordată întreprinderii Divipa o circumstanță atenuantă pe baza dimensiunii sale și a influenței sale limitate.

### 3. Comportamentul pe piață pe perioada încălcării

618 Divipa pretinde că nu a aplicat niciodată acordurile despre care se pretinde că au fost încheiate în cadrul reuniunilor la care nu a participat. Comportamentul său comercial ar fi complet opus conținutului acordurilor menționate. Efectul comportamentului său pe piață ar fi fost așadar derizoriu, chiar nul.

619 Torraspapel susține că nu s-a ținut seama de către Comisie de faptul că nu a respectat acordurile cu privire la prețuri, în ciuda presiunilor pe care le-a suferit. Evoluția politicii sale de prețuri nu ar corespunde în niciun fel pretinselor acorduri cu privire la prețuri. Comportamentul său în materie de prețuri ar împiedica în mod regulat efectele anticoncurențiale ale înțelegerii, ceea ce ar fi suficient pentru a-i fi recunoscută de către Comisie o circumstanță atenuantă.

620 Zicușaga susține că, în temeiul liniilor directoare și al practicii Comisiei, trebuie să se țină seama, în calitate de circumstanță atenuantă, de împrejurarea că acordul interzis nu a fost aplicat sau a fost aplicat doar parțial.

- 621 Comisia afirmă că nu este obligată să rețină nerespectarea unui acord ilicit drept circumstanță atenuantă. În această privință, Comisia invocă în special hotărârea din 14 mai 1998, SCA Holding/Comisia, punctul 468 de mai sus (punctul 142).
- 622 După cum s-a amintit deja, atunci când o încălcare a fost săvârșită de mai multe întreprinderi, trebuie examinată gravitatea relativă a participării fiecăreia dintre acestea la încălcare (hotărârile Suiker Unie și alții/Comisia, punctul 446 de mai sus, punctul 623, și Comisia/Anic Partecipazioni, punctul 149 de mai sus, punctul 150) pentru a determina dacă există, în ceea ce le privește, circumstanțe agravante sau atenuante.
- 623 La punctul 3 „Circumstanțe atenuante” din liniile directe figurează o listă neexhaustivă de circumstanțe care pot conduce la o reducere a cuantumului de bază al amenzii, printre care neaplicarea în practică a acordurilor (punctul 3 a doua liniuță).
- 624 Trebuie constatat că acest text nu enumeră în mod imperativ circumstanțele atenuante pe care Comisia ar fi obligată să le ia în considerare. Prin urmare, Comisia păstrează o anumită marjă pentru a aprecia în mod global importanța unei eventuale reduceri a cuantumului amenzilor în temeiul circumstanțelor atenuante.
- 625 În această privință, este necesar să se verifice dacă circumstanțele invocate de reclamante sunt de natură să dovedească faptul că, în perioada în care au aderat la acordurile ilicite, s-au sustras în mod efectiv de la aplicarea acestora prin adoptarea unui comportament concurențial pe piață (hotărârea ADM/Comisia, punctul 268; a se vedea de asemenea, în acest sens, hotărârea Cement, punctul 49 de mai sus, punctele 4872-4874).



626 În speță, elementele furnizate de reclamante nu permit să se considere că acestea s-au sustras în mod efectiv de la aplicarea acordurilor ilicite în discuție prin adoptarea unui comportament concurențial pe piață.

627 În ceea ce privește Torraspapel, deși este adevărat că din considerentele (157), (166) și (216) ale deciziei se poate deduce că această întreprindere nu a dat întotdeauna curs creșterilor de prețuri convenite sau le-a dat curs cu întârziere, numeroase alte elemente [a se vedea în special considerentele (204), (206), (215), (225)-(227), (236) și (238) ale deciziei] permit dovedirea faptului că, într-o mare măsură, aceasta a pus în aplicare acordurile respective. De exemplu, din considerentele (204) și (206) reiese că AWA, Koehler, Sappi, Stora și Torraspapel au anunțat, în perioada dintre lunile ianuarie și mai 1994, creșteri de prețuri identice cu cele decise în cadrul reuniunii generale din 19 ianuarie 1994. În același mod, pentru lunile septembrie și octombrie 1994, AWA, Sappi, Stora, Torraspapel și Zanders au anunțat creșteri de prețuri identice celor convenite în cursul reuniunii din 21 iunie 1994 [considerentul (215)]. În ceea ce privește perioada cuprinsă între lunile decembrie 1994 și februarie 1995, Comisia afirmă în considerentul (225) că a descoperit că toți participanții la reuniunea generală din 22 septembrie 1994 – AWA, Koehler, Sappi, Stora, Torraspapel și Zanders – anunțaseră creșteri de prețuri identice celor decise în cadrul acelei reuniuni. În sfârșit, într-un înscris datat 16 februarie 1995 transmis de Sappi și citat în considerentul (238), se poate citi că „creșterea de 6 % [role de hârtie] la 1 martie 1995 este anunțată de liderii pieței Sarrió/Stora/AWA”. De asemenea, din înscrisurile depuse de Comisie reiese că Torraspapel a încheiat cu anumite ocazii acorduri distincte pentru anumiți clienți mari, amânând creșterea de prețuri convenită. Or, în cifrele pe care le prezintă în sprijinul argumentului său întemeiat pe neaplicarea creșterilor de prețuri convenite, reclamanta face comparație între prețuri lunare medii, fără a accentua aceste întârzieri sau amânări ale aplicării.

628 Referitor la Divipa, susținerea că ar fi un simplu distribuitor care nu s-ar afla în concurență cu celelalte întreprinderi implicate nu este întemeiată. Chiar dacă aceasta cumpăra rolele mari de hârtie de la fabricanți, producea ea însăși coli și role mici de hârtie pe care le furniza, ca și alte întreprinderi implicate, unor terți. Pe piețele spaniolă și portugheză, anumiți fabricanți distribuiau ei înșiși produsele, iar alții încheiau contracte cu distribuitori independenți [considerentul (153) al deciziei]. Producătorii integrați controlau întregul proces și stabileau prețurile pentru imprimării, în timp ce producătorii care nu erau integrați pe plan vertical

trebuiau să discute prețul de vânzare la distribuitor. În acest caz, trebuiau stabilite două niveluri de prețuri: cel solicitat de producător distribuitorului și cel solicitat de distribuitor terților. Or, nota referitoare la reuniunea de la Barcelona din 19 octombrie 1993 [documentul nr. 4474, citat în considerentul (192) și amintit la punctul 173 de mai sus] demonstrează că înțelegerea privea și acest din urmă preț. Prin participarea la înțelegere, Divipa avea astfel posibilitatea să acționeze asupra marjei sale de beneficiu.

629 În plus, Comisia a stabilit că Divipa participase la reuniuni coluzive referitoare la piața spaniolă în cursul cărora au fost decise creșteri de prețuri. Totuși, Divipa susține că nu a aplicat aceste acorduri. Cu toate acestea, în speță, elementele furnizate de reclamantă nu permit să se considere că aceasta nu a aplicat acordurile în litigiu, având în această privință un comportament pe piață susceptibil să împiedice efectele anticoncurențiale ale încălcării constatate. Într-adevăr, tabelele furnizate de Divipa ca anexă la cererea sa introductivă arată, de exemplu, că în anul 1994 marjele sale și prețurile de vânzare au crescut net în ciuda supracapacităților structurale și a unei piețe în declin. În plus, simplul fapt că este posibil să nu fi avut un comportament care nu era deplin conform acordurilor convenite, dacă acesta ar fi dovedit, nu ar fi suficient să oblige Comisia să îi acorde circumstanțe atenuante. Într-adevăr, reclamanta ar putea, prin intermediul politicii sale mai mult sau mai puțin independente pe piață, chiar numai să încerce să utilizeze înțelegerea în favoarea sa (hotărârile din 14 mai 1998, SCA Holding/Comisia, punctul 468 de mai sus, punctul 142, și Cascades/Comisia, punctul 451 de mai sus, punctul 230).

630 Aceleași considerații, precum cele dezvoltate la punctul precedent în cazul întreprinderii Divipa, se aplică și pentru Zicuñaga. Comisia a dovedit participarea întreprinderii Zicuñaga la reuniuni coluzive referitoare la piața spaniolă în cursul cărora au fost decise creșteri de prețuri. Or, deși este adevărat că Zicuñaga invocă drept circumstanță atenuantă neaplicarea acestora, nu o și dovedește. În cadrul argumentării sale referitoare la circumstanțele atenuante, Zicuñaga se mulțumește să facă trimitere la mai multe decizii ale Comisiei, dintre care majoritatea sunt anterioare aplicării liniilor directoare. Aceasta invocă faptul că, în aceste decizii, la

aprecierea gravității încălcării, Comisia ar fi ținut seama de neaplicarea sau de aplicarea limitată a acordurilor în cauză. Or, în vederea evaluării circumstanțelor atenuante, conform principiului individualizării pedepselor și a sancțiunilor, trebuie examinată gravitatea relativă a participării întreprinderii la încălcare (hotărârea ADM/Comisia, punctul 265).

631 În orice caz, datele furnizate de Zicuñaga în alte fragmente ale cererii sale introductive, care nu se referă la problema circumstanțelor atenuante, confirmă faptul că prețurile practicate de Zicuñaga și de Divipa au cunoscut o evoluție paralelă. Pe de altă parte, din cererea introductivă reiese și că prețurile practicate de Zicuñaga au crescut de la 174,99 ESP în luna noiembrie 1993 la 210,99 ESP în luna decembrie 1994. Numai faptul că prețurile practicate de Zicuñaga nu corespund în mod exact prețurilor decise în cursul diferitelor reuniuni coluzive nu poate dovedi că Zicuñaga nu a pus în aplicare acordurile în discuție.

632 În această privință, trebuie subliniat că, în considerentul (397) al deciziei, Comisia afirmă că „[e]lementele de probă referitoare la reuniuni și la majorări de prețuri [...] arată că, uneori, majorările decise au fost amânate la date ulterioare, că au fost puse în aplicare unele creșteri mai puțin ridicate decât cele prevăzute [...] sau că alte reuniuni au fost organizate pentru a revizui acordul”. De aici, Comisia a dedus că înțelegerea a avut „efect asupra politicii de stabilire a prețurilor a membrilor cartelului, chiar dacă creșterile puse în aplicare au fost uneori inferioare nivelului convenit sau întârziate”.

633 În consecință, Comisia nu a pretins că toate creșterile de prețuri decise fuseseră puse în aplicare potrivit cuantumului stabilit în cadrul reuniunii în discuție. Neaplicarea cuantumului exact al creșterii decise în cursul unei anumite reuniuni nu poate dovedi că înțelegerea nu a avut efecte asupra politicii de stabilire a prețurilor a membrilor cartelului din care Zicuñaga făcea parte. În plus, nu se poate exclude faptul că, practicând prețuri care nu corespundeau celor despre care se presupune că

decurgeau din aplicarea acordurilor și continuând în același timp să participe la reuniunile coluzive cu privire la piața spaniolă, Zicuñaga a încercat să obțină de la ceilalți membri ai înțelegerii autorizarea să vândă la prețuri inferioare celor avute în vedere în decizia generală (a se vedea în acest sens hotărârea LR AF 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus, punctul 342, menținută în recurs prin hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia, punctul 409 de mai sus). Nota manuscrisă întocmită de Mougeot la 21 octombrie 1994, amintită la punctul 177 de mai sus, atestă, în orice caz, că Zicuñaga a obținut această autorizare, ceea ce poate constitui un alt mod de a profita de înțelegere.

634 În aceste condiții, Tribunalul apreciază că dispune de suficiente date, datorită elementelor furnizate în decizie și a informațiilor prezentate de Zicuñaga pentru a confirma, fără a solicita Comisiei informații suplimentare, că nu este cazul să i se acorde întreprinderii Zicuñaga circumstanța atenuantă în temeiul neaplicării în practică a acordurilor sau a practicilor ilicite.

635 Prin urmare, Comisia a decis în mod întemeiat să nu acorde circumstanțe atenuante reclamantelor pentru neaplicarea în practică a acordurilor sau a practicilor ilicite.

#### 4. Existența unor amenințări și presiuni

636 Mai multe reclamante (Koehler, Bolloré în numele Copigraph și Torraspapel) susțin că nu au fost luate în considerare de către Comisie amenințările sau presiunile la care au fost supuse, mai ales din partea AWA.

637 Deși este adevărat că, în considerentele (104), (106) și (425) ale deciziei, Comisia face referire la amenințările proferate de AWA, în considerentul (427) aceasta afirmă:

„[A]menințările (conducătorului înțelegerii în speță) nu pot justifica încălcările normelor de concurență comunitare și ale SEE. În loc să se alăture cartelului, întreprinderile ar fi trebuit să informeze autoritățile competente, în special Comisia, cu privire la comportamentul ilegal al concurenților lor pentru a i se pune capăt.”  
[traducere neoficială]

638 Se impune constatarea că existența unor amenințări și presiuni nu face parte din circumstanțele atenuante enumerate în mod neexhaustiv, este adevărat, în liniile directoare.

639 Într-adevăr, aceste presiuni, indiferent de gradul acestora, nu pot constitui o circumstanță atenuantă. Existența unor asemenea presiuni nu schimbă cu nimic realitatea și gravitatea încălcării săvârșite (hotărârea din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia, punctul 409 de mai sus, punctul 370). Reclamantele ar fi putut denunța presiunile la autoritățile competente și ar fi putut introduce la Comisie o plângere în temeiul articolului 3 din Regulamentul nr. 17, mai degrabă decât să participe la înțelegere (a se vedea în acest sens hotărârea LR AF 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus, punctul 339). Această considerație este valabilă în privința întreprinderilor în discuție în speță, fără să fie necesar să se efectueze o distincție în funcție de gradul pretins al intensității presiunilor invocate.

640 Prin urmare, Comisia nu era obligată să țină seama de amenințările invocate de anumite reclamante drept circumstanță atenuantă.

## 5. Încetarea încălcării

641 Bolloré, MHTP și Zanders susțin că nu s-a ținut seama de către Comisie, drept circumstanță atenuantă în cazul lor, de încetarea încălcării din momentul primelor intervenții ale Comisiei. În ceea ce o privește, Zicuñaga afirmă că, în mai multe decizii anterioare, Comisia a redus amenda cu motivarea că încălcarea încetase înainte de adoptarea deciziei finale.

642 În considerentul (429) al deciziei, Comisia răspunde celor afirmate de MHTP că nu a luat în considerare, în scopul aprecierii încălcării, decât perioada limitată pentru care considera că dispune de dovezi suficiente. Aceasta adaugă că, întrucât materialitatea încălcării era neîndoielnică, trebuie respinsă pretenția întreprinderii MHTP potrivit căreia încetarea precoce a încălcării trebuie considerată circumstanță atenuantă.

643 Se impune constatarea că încetarea încălcărilor încă de la primele intervenții ale Comisiei figurează printre circumstanțele atenuante enumerate expres la punctul 3 din liniile directoare.

644 Cu toate acestea, trebuie subliniat că, în general, Comisia nu poate să fie obligată nici să rețină o continuare a încălcării drept circumstanță agravantă, nici să considere încetarea unei încălcări drept circumstanță atenuantă (hotărârea ABB/Comisia, punctul 213).

645 Se observă, în speță, că data încetării încălcării care este imputată reclamantelor în cauză, și anume cel mai târziu luna septembrie 1995, este anterioară primelor intervenții sau investigații ale Comisiei, care au avut loc în luna ianuarie 1997.

646 Or, în acest caz, aplicarea unei reduceri s-ar adăuga luării în considerare pentru calculul amenzilor, în conformitate cu liniile directoare, a duratei încălcărilor. Această luare în considerare are drept obiectiv chiar sancționarea mai severă a întreprinderilor care încalcă normele în materia concurenței pe o perioadă prelungită față de cele ale căror încălcări sunt de scurtă durată. Astfel, reducerea cuantumului unei amenzi cu motivarea că o întreprindere și-a încetat comportamentele ilicite înainte de primele investigații ale Comisiei ar avea ca efect avantajarea pentru a doua oară a responsabililor pentru o încălcare de scurtă durată.

647 Totuși, din considerentul (348) al deciziei reiese că nu s-a putut dovedi de către Comisie data la care cartelul încetase. Aceasta a situat încetarea încălcării în luna septembrie 1995 deoarece era în posesia unor probe cu înscrisuri doar până la acea dată. Cu toate acestea, Comisia nu exclude ca ulterior coluziunea să fi continuat. Nu este mai puțin adevărat că evenimentele ulterioare lunii septembrie 1995 nu au fost luate în considerare în calculul cuantumului amenzilor în discuție, astfel încât trebuie respinsă orice cerere de reducere a amenzilor în acest temei.

648 Cu titlu suplimentar, soluția nu ar fi diferită dacă s-ar examina argumentele părților referitoare la o reducere a amenzii datorită încetării încălcării înainte de intervenția Comisiei.

649 Într-adevăr, pentru a-și susține cererea de reducere a amenzii care i-a fost aplicată datorită încetării încălcării înainte de intervenția Comisiei, Zicuñaga se limitează să citeze decizii ale Comisiei în acest sens.

650 Trebuie arătat că, potrivit unei jurisprudențe constante, Comisia nu este ținută de deciziile sale anterioare, iar aceasta cu atât mai puțin dacă toate deciziile invocate sunt anterioare aplicării liniilor directoare. Pe de altă parte, Zicuñaga nu a invocat

niciun element specific situației sale care ar justifica reducerea amenzii ce i-a fost aplicată datorită încetării precoce a încălcării. Faptul că durata încălcării care îi este imputată este inferioară celei imputate altor întreprinderi a fost deja luată în considerare în măsura în care majorarea care i-a fost aplicată în temeiul duratei este inferioară celei aplicate altor întreprinderi.

651 Bolloré și MHTP nu furnizează mai multe elemente de natură să dovedească faptul că, în raport cu încetarea încălcării, se află într-o situație specifică ce ar justifica o reducere a amenzii care le-a fost aplicată.

652 În schimb, Zanders nu invocă numai încetarea încălcării, ci și rolul activ pe care l-a avut în această privință. Directoratul acestei întreprinderi ar fi impus o respectare strictă a normelor dreptului concurenței în cadrul unei reuniuni din toamna anului 1995 cu cadrele de conducere vizate ale întreprinderii. Această reuniune ar fi marcat debutul unui program important de conformare, în cadrul căruia angajații întreprinderii au fost formați în domeniul dreptului concurenței. Președintele International Paper ar fi adresat, în primăvara anului 1996, o scrisoare (anexa 8 la cererea introductivă) tuturor colaboratorilor societății solicitându-le respectarea normelor de concurență, scrisoare la care erau anexate directive privind respectarea dreptului european al concurenței. Pe de altă parte, în exterior, președintele directoratului întreprinderii Zanders, devenit președinte al AEMCP la 1 ianuarie 1996, ar fi indicat în acest cadru concurenților, fără cea mai mică posibilitate de a nu fi fost înțeles, că Zanders „trăsese linie” în privința înțelegerii. În anul 1996, numărul de reuniuni ale AEMCP ar fi scăzut, iar Zanders nu ar mai fi fost reprezentată la reuniunile secrete.

653 Cu toate acestea, deși este, desigur, important că reclamanta a luat măsuri pentru a împiedica să fie săvârșite, în viitor, noi încălcări ale dreptului comunitar al concurenței de către membrii personalului său, acest fapt nu schimbă cu nimic realitatea încălcării ce a fost constatată în speță. Acesta nu obliga Comisia să reducă, cu titlu de circumstanță atenuantă, cuantumul amenzii aplicate reclamantei (hotărârea din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia, punctul 409 de



mai sus, punctul 373, care menține, în recurs, hotărârea LR AF 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus, punctul 345). Această concluzie este cu atât mai mult aplicabilă în speță, cu cât Comisia nu a ținut seama, la calculul amenzii, de perioada în care Zanders susține că a luat măsuri pentru a înceta încălcarea.

654 Cu titlu suplimentar, trebuie arătat că rolul activ pe care l-ar fi avut Zanders în încetarea încălcării, în special în calitatea sa de președinte al AEMCP, pare dificil de conciliat cu rolul exclusiv pasiv sau imitativ pe care susține că l-a avut în cadrul încălcării.

655 În sfârșit și în orice caz, în privința tuturor întreprinderilor care invocă acest motiv, Comisia nu poate în niciun mod fi obligată să acorde, în cadrul puterii sale de apreciere, o reducere a amenzii pentru încetarea unei încălcări vădite, indiferent dacă încetarea respectivă a avut loc înainte sau după intervențiile acesteia.

656 În speță, întrucât stabilirea prețurilor în sectorul hârtiei autocopiativă a fost neîndoiește o încălcare vădită, calificată de Comisie în mod întemeiat ca fiind „foarte gravă” (a se vedea punctele 434-442 de mai sus), în mod greșit reclamantele reproșează Comisiei că nu le-a acordat o reducere a amenzii pentru încetarea participării la această încălcare înainte de inițierea investigației.

## 6. Situația economică a sectorului hârtiei autocopiativă

657 Numeroase reclamante (Bolloré, Zanders, Mougeot, AWA, susținute de Regatul Belgiei, Koehler) critică neluarea în considerare, de către Comisie, în mod contrar unei practici decizionale stabilite, a crizei traversate în perioada în litigiu de sectorul hârtiei autocopiativă.

- 658 La punctul 5 denumit „Observații generale”, liniile directoare prevăd că este necesar, potrivit împrejurărilor, să fie luate în considerare „anumiți factori obiectivi, precum contextul economic specific”.
- 659 Din considerentele (24), (25) și (392) ale deciziei reiese că piața hârtiei autocopiative era caracterizată de o supracapacitate structurală și de o cerere descrescătoare din cauza utilizării suporturilor electronice. Mai multe întreprinderi au afirmat că au suferit pierderi importante în perioada în litigiu.
- 660 Însăși Comisia admite, în considerentul (392) al deciziei, că, în perioada avută în vedere în decizie, „piața hârtiei autocopiative era în declin”. Totuși, în considerentul (431), Comisia consideră că informațiile primite ca răspuns la CO și raportul societății Mikulski Hall Associates (denumit în continuare „raportul MHA”), comandat de AEMCP, nu permit să se concluzioneze că sectorul hârtiei autocopiative era, pe perioada încălcării, între anii 1992 și 1995, într-o situație de criză comparabilă cu cea a sectoarelor vizate în cauzele de concurență anterioare, menționate de întreprinderi.
- 661 Comisia susține că înțelegerile au deseori originea într-o situație de criză economică, astfel încât posibilitatea de a ține seama de dificultățile economice ale sectorului în cauză nu este avută în vedere decât în împrejurări cu totul excepționale. Or, perioada încălcării nu ar putea fi calificată drept perioadă de criză în mod special gravă. Într-adevăr, în ciuda debutului unei faze de declin, vânzările s-ar fi menținut la un nivel ridicat.
- 662 Comisia pretinde că problema existenței și a amplitudinii eventuale a unei crize în sectorul în cauză implică, din partea sa, o apreciere a unor date economice complexe, în privința căreia controlul instanței comunitare este limitat la verificarea

respectării normelor de procedură și de motivare, a exactității materiale a faptelor, a lipsei unei erori vădite de apreciere și a deturnării de putere.

663 În privința situației sectorului hârtiei autocopiative, este suficient să se amintească faptul că, în hotărârea Lögstör Rör/Comisia, punctul 93 de mai sus (punctele 319 și 320), Tribunalul s-a pronunțat în sensul că nu se impunea Comisiei să considere drept circumstanță atenuantă starea financiară defavorabilă a sectorului în discuție. De asemenea, Tribunalul a confirmat că, numai pentru că ținuse seama, în cauzele precedente, de situația economică a sectorului drept circumstanță atenuantă, Comisia nu trebuia în mod necesar să continue să respecte această practică (hotărârea din 10 martie 1992, ICI/Comisia, punctul 56 de mai sus, punctul 372). Într-adevăr, după cum Comisia a arătat în mod întemeiat, ca regulă generală, cartelurile iau naștere în momentul în care un sector cunoaște dificultăți. Dacă s-ar urma raționamentul reclamantelor, amenda ar trebui redusă efectiv în cvasitotalitatea cazurilor. Este așadar inutil să se verifice mai amănunțit dacă situația de fapt din cauză și cea aflată la originea altor decizii, în care crize structurale au fost considerate circumstanțe atenuante, erau cu adevărat comparabile (hotărârea din 29 aprilie 2004, Tokai Carbon și alții/Comisia, punctul 496 de mai sus, punctul 345).

664 Cu titlu suplimentar, trebuie să se constate că s-a ținut seama de către Comisie de situația sectorului hârtiei autocopiative și că reclamantele nu au demonstrat că analiza situației pieței, realizată de Comisie, era viciată de o eroare vădită de apreciere sau de un abuz de drept. În legătură cu aceasta, trebuie amintită jurisprudența Curții (hotărârea din 11 iulie 1985, Remia și alții/Comisia, 42/84, Rec., p. 2545, punctul 34, și hotărârea din 17 noiembrie 1987, BAT și Reynolds/Comisia, 142/84 și 156/84, Rec., p. 4487, punctul 62), potrivit căreia, deși, ca regulă generală, instanța comunitară exercită un control complet al împrejurării dacă sunt sau nu reunite condițiile de aplicare a articolului 81 alineatul (1) CE, controlul pe care aceasta îl exercită asupra aprecierilor economice complexe realizate de Comisie se limitează în mod necesar la verificarea respectării normelor de procedură și de motivare, precum și a exactității materiale a faptelor, a lipsei unei erori vădite de apreciere și a abuzului de drept (hotărârea Curții din 28 mai 1998, Deere/Comisia, C-7/95 P, Rec., p. I-3111, punctul 34).

665 Mai mult decât atât, din raportul MHA [considerentele (25)-(28) ale deciziei] reiese că, dacă creșterea cererii a încetinit începând cu anii 1990/1991, veritabila scădere a avut loc în cursul anului 1995, respectiv către finalul încălcării constatate în decizie. Părțile nu au furnizat niciun element de natură să infirme aceste date. Or, acestea lasă să se înțeleagă că, deși este adevărat că piața se afla în declin, debutul crizei coincide cu sfârșitul încălcării.

666 Prin urmare, Comisia a considerat în mod întemeiat că situația sectorului hârtiei autocopiative nu constituia o circumstanță atenuantă.

## 7. Lipsa profitului obținut din încălcare și situația financiară a contravenientului

667 Mai multe reclamante susțin că, pe perioada încălcării, au realizat profituri minime, suferind chiar pierderi.

668 Mougeot și Bolloré menționează propriile pierderi în cadrul unui motiv întemeiat pe neluarea în considerare a contextului economic dificil și, în această privință, trebuie să se facă trimitere la punctele 657-666 de mai sus.

669 În privința Koehler, luarea în considerare a profiturilor obținute din înțelegere are drept corolar luarea în considerare a pierderilor suferite. În opinia acesteia, de aici rezultă că, pentru motive de echitate, Comisia ar fi trebuit să reducă amenda care i-a fost aplicată, deoarece a suferit pierderi considerabile practic pe toată durata încălcării și, prin urmare, nu a obținut decât un profit foarte limitat, chiar nul, din participarea la înțelegere.

670 Acest motiv nu poate fi admis.

671 Într-adevăr, în hotărârea Cement (punctul 4881), Tribunalul s-a pronunțat în sensul că faptul că o întreprindere nu a obținut niciun beneficiu din încălcare nu poate împiedica aplicarea unei amenzi deoarece, în caz contrar, amenda ar pierde caracterul descurajator. Rezultă că, în vederea stabilirii amenzilor, Comisia nu este obligată să dovedească faptul că încălcarea a determinat un avantaj ilicit întreprinderilor în cauză, și nici să ia în considerare, dacă este cazul, lipsa unui beneficiu obținut din încălcarea în discuție.

672 Trebuie adăugat că, după cum Comisia afirmă în mod întemeiat, faptul că valorile prezentate de reclamantă arată pierderi în sectorul hârtiei autocopiative în perioada încălcării nu exclude totuși ca situația acesteia să fi fost mai dificilă în lipsa înțelegerii și ca, în final, să fi obținut un profit din încălcare. Potrivit valorilor furnizate de Koehler în cererea introductivă, pierderile acesteia erau importante în anul 1992, însă ele au scăzut în mod semnificativ în anul 1993. În continuare, reclamanta a realizat un beneficiu în anul 1994, iar apoi a suferit din nou pierderi în anul 1995, totuși la un quantum inferior celor din 1993. Nu poate așadar să fie exclusă posibilitatea ca înțelegerea să fi permis întreprinderii Koehler să își limiteze pierderile.

673 Rezultă că, atunci când a concluzionat că nu existau circumstanțe atenuante în speță, Comisia nu a săvârșit nicio eroare de drept.

*H — Cu privire la motivele întemeiate pe încălcarea principiilor protecției încrederii legitime, proporționalității și egalității de tratament în cadrul aplicării comunicării privind cooperarea, precum și pe o aplicare greșită a acestei comunicări*

674 Mai multe reclamante (Zicuñaga, MHTP, Mougeot, AWA și Koehler) critică aplicarea de către Comisie a comunicării privind cooperarea, invocând încălcarea principiului egalității de tratament.

## 1. Zicuñaga

<sup>675</sup> Zicuñaga susține că utilizarea acestui regim de reducere sau de anulare a amenzii în temeiul unei colaborări cu Comisia constituie, în fapt, o atingere adusă principiului egalității de tratament, care impune o sancțiune egală pentru același comportament.

<sup>676</sup> Trebuie observat mai întâi că, deși Zicuñaga înțelege să conteste legalitatea comunicării privind cooperarea, nu a invocat inaplicabilitatea acesteia în temeiul articolului 241 CE.

<sup>677</sup> Trebuie subliniat în continuare că o reducere a amenzii în temeiul unei cooperări în cadrul procedurii administrative nu este justificată decât dacă comportamentul întreprinderii în cauză a permis Comisiei să constate, cu mai puțină dificultate, existența unei încălcări și, dacă este cazul, să îi pună capăt (hotărârea din 16 noiembrie 2000, SCA Holding/Comisia, punctul 149 de mai sus, punctul 36). Rezultă că nu poate exista discriminare între întreprinderea care alege în mod liber să coopereze și cea care refuză cooperarea, deoarece comportamentul celei dintâi este diferit de comportamentul celei de a doua, justificând astfel o sancționare diferită.

<sup>678</sup> Trebuie arătat în această privință că posibilitatea cooperării era deschisă și întreprinderii Zicuñaga (a se vedea în acest sens hotărârea din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia, punctul 409 de mai sus, punctul 419). Or, Zicuñaga nu a recurs la aceasta. Prin urmare, nu poate să invoce în materie o discriminare în privința sa.

<sup>679</sup> Așadar, motivul invocat de Zicuñaga în această privință trebuie respins.

## 2. MHTP

680 MHTP susține că au fost încălcate de către Comisie principiul protecției încrederii legitime și principiul egalității de tratament prin faptul că nu a redus amenda care i-a fost aplicată decât cu 10 %, deși a recunoscut faptele și încălcarea. Aceasta afirmă că, la momentul în care a cooperat cu Comisia, deciziile de aplicare a comunicării privind cooperarea acordau o reducere a amenzii de cel puțin 20 %, reducerea de 10 % fiind rezervată întreprinderilor care nu recunoșteau încălcarea. Așadar, se aștepta în mod legitim să beneficieze de o reducere de 20 %, deoarece renunțase la exercitarea dreptului la apărare și recunoscuse participarea sa la încălcare înaintea trimerii CO.

681 Trebuie observat că situația MHTP se încadrează în secțiunea D a comunicării privind cooperarea, în termenii căreia „[a]tunci când o întreprindere cooperează fără să fie reunite toate condițiile prevăzute în [secțiunile] B și C, aceasta beneficiază de o reducere de la 10 % la 50 % a amenzii care i-ar fi fost aplicată în lipsa cooperării”. Această comunicare precizează:

„Acesta poate fi situația în special în următoarele cazuri:

- înainte de trimiterea unei comunicări privind obiecțiunile, o întreprindere furnizează Comisiei informații, documente sau alte elemente de probă care contribuie la confirmarea existenței încălcării săvârșite;
- după ce a primit comunicarea privind obiecțiunile, o întreprindere informează Comisia că nu contestă materialitatea faptelor pe care Comisia și-a întemeiat acuzațiile.” [traducere neoficială]

682 În speță, în temeiul secțiunii D punctul 2 a doua liniuță din comunicarea privind cooperarea, Comisia a acordat MHTP o reducere de 10 % întrucât că nu a contestat materialitatea faptelor [considerentul (458) al deciziei]. Nu i-a acordat o reducere în temeiul secțiunii D punctul 2 prima liniuță din aceeași comunicare. Într-adevăr, deși Comisia admite în considerentul (446) al deciziei că MHTP i-a comunicat informații înainte de comunicarea privind obiecțiunile, aceasta subliniază în cadrul considerentului (450):

„Răspunsul întreprinderii MHTP (Stora) era cel mai obscur: aceasta recunoaște existența discuțiilor cu privire la prețuri între concurenți, însă afirmă că nu a fost încheiat niciun acord privind o creștere. Această indicație vagă și gratuită nu poate fi calificată drept informație sau document care a contribuit la confirmarea existenței încălcării săvârșite și nu justifică așadar nicio reducere a cuantumului amenzii.”  
[traducere neoficială]

683 Trebuie arătat că MHTP nu a invocat niciun element de natură să dovedească faptul că informațiile pe care le furnizase Comisiei înainte de CO contribuiau la confirmarea existenței încălcării săvârșite.

684 Cu privire la compararea acestei spețe cu practica anterioară a Comisiei, trebuie subliniat că numai faptul că, în practica sa decizională anterioară, Comisia a acordat un anumit procent de reducere pentru un comportament determinat nu implică faptul că este obligată să acorde aceeași reducere proporțională la aprecierea unui comportament similar în cadrul unei proceduri administrative ulterioare (hotărârile Mayr-Melnhof/Comisia, punctul 446 de mai sus, punctul 368, și ABB/Comisia, punctul 239).

685 În hotărârea ABB/Comisia, Tribunalul a menținut această constatare pentru a respinge încălcarea principiului egalității de tratament în raport cu deciziile anterioare ale Comisiei, fără a le examina. Într-adevăr, examinarea detaliată, la



punctele 240-245 din această hotărâre, a respectării principiului egalității de tratament nu privește decât compararea situației diferiților participanți la înțelegere.

<sup>686</sup> MHTP citează hotărârea Tribunalului Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia, punctul 459 de mai sus (punctul 1232) pentru a dovedi că Tribunalul a examinat deja cereri întemeiate pe inegalități de tratament în raport cu alte cauze. Or, deși este exact că hotărârea menționată analizează această problemă, nu o face decât pentru a respinge argumentul întemeiat pe nerespectarea, de către Comisie, a principiului egalității de tratament în raport cu practica sa anterioară. În opinia Tribunalului, determinarea cuantumului amenzilor se întemeiază pe o varietate de criterii care trebuie apreciate de la caz la caz, în funcție de împrejurările speței, iar aplicarea de către Comisie, în trecut, a unor amenzi de un anumit nivel anumitor tipuri de încălcări nu poate să o priveze de posibilitatea de a ridica acest nivel, dacă este necesar, pentru asigurarea punerii în aplicare a politicii de concurență. Prin urmare, această hotărâre nu contribuie la susținerea afirmațiilor întreprinderii MHTP.

<sup>687</sup> În orice caz, se impune constatarea că intervalul prevăzut în secțiunea D din comunicarea privind cooperarea se întinde de la 10 % la 50 %, fără a stabili criterii specifice pentru modularea reducerii în cadrul acestui interval. Așadar, aceasta nu creează o așteptare legitimă de a beneficia de un procent specific de reducere.

<sup>688</sup> Toate aceste considerații determină Tribunalul să respingă acest motiv.

### 3. Mougeot

<sup>689</sup> Trebuie amintit, cu titlu introductiv, că jurisprudența este constantă în sensul că, în cadrul aprecierii cooperării membrilor unei înțelegeri, Comisia nu poate să încalce

principiul egalității de tratament (a se vedea hotărârea din 29 aprilie 2004, Tokai Carbon și alții/Comisia, punctul 496 de mai sus, punctul 394 și jurisprudența citată). Cu toate acestea, îi trebuie recunoscută Comisiei o marjă largă de apreciere pentru evaluarea calității și a utilității cooperării diferiților membri ai unei înțelegeri, numai un abuz vădit de această marjă fiind susceptibil să fie cenzurat.

690 Mougeot afirmă că este discriminată în raport cu Sappi, care a obținut o reducere de 100 % a amenzii, și că ar fi trebuit să fie acordat, de către Comisie, beneficiul prevăzut în secțiunea B din comunicarea privind cooperarea, care presupunea o reducere de 75 %.

691 Se impune constatarea, astfel cum rezultă din considerentele (436)-(445) ale deciziei, că Sappi, care a denunțat cartelul, era singura întreprindere care îndeplinea toate condițiile cumulative prevăzute în secțiunea B din comunicarea privind cooperarea. Întrucât nu a furnizat dovezi cu privire la existența înțelegerii decât după ce Comisia a efectuat investigații pe baza unei decizii, Mougeot nu putea beneficia de dispozițiile secțiunii B. Pentru a se încadra în dispozițiile prevăzute în secțiunea C, Mougeot trebuia să respecte condițiile prevăzute în secțiunea B literele (b)-(e). Or, însăși Mougeot recunoaște în cererea introductivă că nu a fost prima întreprindere care a comunicat Comisiei elemente referitoare la înțelegere. Pe de altă parte, spre deosebire de Sappi, care a luat ea însăși inițiativa de a denunța înțelegerea Comisiei în toamna anului 1996, Mougeot nu a cooperat decât ca răspuns la solicitarea de informații care îi fusese adresată de Comisie în luna martie 1999.

692 În această privință, trebuie subliniat că reiese chiar din textul secțiunii B litera (b) din comunicarea privind cooperarea că „prima” întreprindere nu trebuie să fi furnizat toate elementele care să dovedească toate detaliile funcționării înțelegerii, ci este suficient ca aceasta să furnizeze „elemente decisive”. În special, acest text nu impune ca elementele furnizate să fie, singure, „suficiente” pentru elaborarea unei comunicări privind obiecțiunile sau pentru adoptarea unei decizii finale de constatare a existenței unei încălcări. Prin urmare, numai faptul că, la rândul său, Mougeot a putut să furnizeze elemente decisive pentru a permite Comisiei să facă

dovada încălcării nu poate înlătura calitatea Sappi de primă întreprindere care a denunțat înțelegerea și nu poate avea ca efect aplicarea, și în cazul întreprinderii Mougeot, a unei dispoziții rezervate acestei prime întreprinderi care a denunțat cartelul înaintea investigațiilor Comisiei.

<sup>693</sup> Așadar, Comisia a aplicat în mod întemeiat întreprinderii Mougeot secțiunea D din comunicarea privind cooperarea. Acordându-i în acest temei o reducere de 50 %, adică reducerea maximă prevăzută, Comisia a ținut seama în mod corespunzător de elementele pe care Mougeot i le comunicase și de colaborarea acesteia în cadrul investigațiilor în incinte și în cursul examinării.

#### 4. AWA

<sup>694</sup> În ceea ce o privește, AWA susține că ar fi trebuit să beneficieze de o reducere la fel de importantă ca și cea aplicată Mougeot, deoarece a contactat Comisia înaintea acesteia și elementele de probă pe care le-a furnizat au fost mai utile decât cele prezentate de Mougeot.

<sup>695</sup> Trebuie așadar verificat, în lumina jurisprudenței citate la punctul 689 de mai sus, dacă, prin acordarea unei reduceri de 35 % întreprinderii AWA față de 50 % acordată întreprinderii Mougeot, Comisia a săvârșit un abuz vădit în exercitarea marjei largi de apreciere care îi este recunoscută în materie.

696 În privința cronologiei furnizării de informații către Comisie, se impune constatarea că, desigur, AWA a devansat Mougeot în anunțarea intenției sale de a coopera cu Comisia, însă Mougeot a fost prima dintre cele două care a trimis în mod efectiv informații Comisiei, la 14 aprilie 1999. Contribuția efectivă a AWA datează, într-adevăr, din 30 aprilie 1999.

697 În această privință, trebuie subliniat că nu revenea Comisiei obligația să considere drept decisiv faptul că una dintre întreprinderi s-a manifestat puțin mai rapid decât celelalte. Într-adevăr, din comunicarea privind cooperarea reiese în mod clar că împrejurarea de a fi prima întreprindere care furnizează elemente determinante este importantă pentru aplicarea secțiunilor B și C. Or, în speță, această condiție era îndeplinită de Sappi (a se vedea punctele 691 și 692 de mai sus). AWA și Mougeot se încadrau așadar, ambele, în secțiunea D, care nu face nicio trimitere și nu acordă niciun beneficiu pentru anterioritatea cooperării unei întreprinderi față de alta.

698 Pe de altă parte, faptul că AWA ar fi dorit să informeze ceilalți membri ai înțelegerii despre intenția sa de a coopera înainte de a contacta Comisia nu are legătură cu cooperarea acesteia cu Comisia.

699 În schimb, întrucât contribuțiile întreprinderilor AWA și Mougeot au fost trimise Comisiei după cele ale Sappi și după investigațiile efectuate de Comisie, trebuie analizat dacă acestea sunt „de calitate asemănătoare”.

700 În această privință, trebuie să se facă referire la considerentele (447) și (448) ale deciziei:

„Mougeot a dat declarații în mod voluntar și a furnizat documente care conțineau informații detaliate privind reuniunile cartelului (referitoare în special la piața sa internă în Franța), mai ales privind datele reuniunilor, identitatea participanților, ordinea de zi și acordurile încheiate.

AWA a furnizat în mod voluntar Comisiei informații privind reuniunile cartelului, precizând perioadele în care reuniunile au avut loc în diverse state membre ale Comunității și denumirile întreprinderilor participante. În ceea ce privește ordinea de zi a reuniunilor, AWA a declarat că «la unele dintre aceste reuniuni, [...] prețurile hârtiei autocopiative au fost discutate, [...] până la schimbul de intenții privind anunțarea creșterilor de prețuri»”.

701 În plus, în considerentul (252) al deciziei, Comisia enumeră elementele probatorii referitoare la înțelegere în ansamblu. Printre acestea figurează declarațiile date de Mougeot și de Sappi și dovezile furnizate de AWA în legătură cu reuniunile „nepotrivite” ca răspuns la solicitarea de informații din partea Comisiei, precum și dărilor de seamă și declarațiile detaliate cu privire la reuniunile naționale sau regionale comunicate de Mougeot și de Sappi.

702 Compararea acestor considerente evidențiază că informațiile furnizate de Mougeot ar avea un caracter detaliat, pe care nu l-ar avea cele furnizate de AWA. În special, Mougeot ar fi precizat datele reuniunilor, în timp ce AWA nu ar fi indicat decât perioadele. Totuși, deși declarația de origine dată de AWA nu era atât de precisă ca cea dată de Mougeot, potrivit considerentului (61) al deciziei, ca răspuns la cererea de informații, AWA a remis Comisiei „o listă de reuniuni sau de grupe de reuniuni «nepotrivite» (improper) care au avut loc între concurenți din anul 1992 până în anul 1998”. Or, această listă enumeră reuniuni care s-au desfășurat la date precise la dovedirea existenței cărora AWA a contribuit. Pe de altă parte, perioada avută în

vedere prin declarațiile date de AWA este mai lungă decât cea vizată de cele date de Mougeot. Reuniunile pe care aceasta din urmă le-a menționat în declarația din 14 aprilie 1999 (documentele nr. 7647-7655, amintite la punctul 165 de mai sus) se încadrează într-adevăr între 1 octombrie 1993 și vara anului 1995. Așadar, pe planul informațiilor obținute cu privire la desfășurarea reuniunilor coluzive nu există o diferență netă între Mougeot și AWA.

703 În privința participanților la reuniunile coluzive, furnizarea de către Mougeot a „identității participanților” nu diferă deloc de informația furnizată de AWA a „denumirii întreprinderilor participante”. În orice caz, din anexa II la decizie reiese că declarațiile date de AWA (documentul nr. 7828) au fost de o mare utilitate Comisiei în vederea dovedirii participării fiecărei întreprinderi la reuniuni. Faptul că acest document se dovedește a fi, de departe, înscrisul cel mai citat în notele de subsol în susținerea listei de reuniuni și de participanți la acestea confirmă acest lucru.

704 În sfârșit, considerentele (447) și (448) evidențiază o limitare a declarațiilor date de Mougeot în special la „piața internă în Franța”, în timp ce informațiile furnizate de AWA privesc reuniuni „în diverse state membre ale Comunității”. Or, faptul că mai multe întreprinderi au contestat înțelegerea la nivel european accentuează importanța informațiilor furnizate de AWA în această privință.

705 Prin urmare, Comisia a săvârșit o eroare vădită de apreciere prin acordarea unei reduceri de 50 % pentru Mougeot și de 35 % pentru AWA. Într-adevăr, deși, spre deosebire de AWA, Mougeot a furnizat documente care datează din perioada în litigiu și deși declarațiile sale sunt mai detaliate cu privire la anumite aspecte, informațiile furnizate de AWA privesc o perioadă mai lungă și acoperă o întindere geografică mai mare. Trebuie așadar să se considere că aceste cooperări ale

întreprinderilor AWA și Mougeot au o calitate asemănătoare. Nu se poate afirma nici că aceste cooperări se diferențiază sub aspectul utilității pentru Comisie. În plus, din examinarea efectuată mai sus de către Tribunal cu privire la piața spaniolă (a se vedea punctele 161-168 de mai sus) sau cu privire la caracterul coluziv al reuniunilor oficiale ale AEMCP înainte de luna septembrie sau octombrie 1993 (a se vedea punctele 256-310 de mai sus) reiese că informațiile furnizate de AWA și de Mougeot se suprapun în mare parte și formează, împreună cu cele ale Sappi, un ansamblu de indicii indispensabile pentru a înțelege funcționarea întelegerii și pentru a dovedi existența acesteia.

706 Rezultă că motivul întemeiat de AWA pe caracterul insuficient și discriminatoriu al reducerii care i-a fost acordată în baza cooperării sale trebuie admis.

707 În exercitarea competenței sale de fond, Tribunalul consideră că, întrucât elemente de probă furnizate de Mougeot și de AWA sunt de calitate asemănătoare, trebuie acordată întreprinderii AWA, în temeiul cooperării sale, aceeași reducere ca și cea acordată întreprinderii Mougeot, respectiv 50 %. În consecință, amenda aplicată întreprinderii AWA va trebui să fie redusă.

## 5. Koehler

708 În sfârșit, Koehler consideră că nu s-a ținut seama de către Comisie de cooperarea sa fără rezerve atât înainte, cât și după trimiterea CO. În opinia sa, este contrar principiului egalității de tratament ca întreprinderi precum Carrs, MHTP și Zanders să beneficieze de clemență, iar nu și aceasta.

709 Potrivit considerentelor (457) și (458) ale deciziei:

„(457) Koehler declară că nu contestă «anumite fapte» prezentate în comunicarea privind obiecțiunile. Cu toate acestea, contestă părți importante din descrierea factuală a participării sale la înțelegere pe întreaga perioadă a acesteia. În special, Koehler contestă descrierea făcută de Comisie a acordurilor de atribuire de cote și de împărțire a pieței și existența unui sistem de control. Așadar, Comisia concluzionează că Koehler nu a făcut dovada unei cooperări efective.

(458) Comisia acordă Carrs, MHTP și Zanders o reducere de 10 % întrucât nu au contestat materialitatea faptelor.” [traducere neoficială]

710 Referitor la perioada anterioară trimiterii CO, Koehler afirmă că a cooperat fără rezerve cu Comisia. Aceasta adaugă că „astfel, investigația efectuată la Koehler, la 9 și la 10 decembrie 1997, a decurs fără recurgerea la constrângere deoarece [domnul F.], membru al directoratului, își dăduse anterior acordul”.

711 În această privință, nu se poate considera că numai faptul că și-a dat acordul pentru o verificare dovedește o cooperare fără rezerve. Comunicarea privind cooperarea prevede o reducere semnificativă a amenzii atunci când, înainte de trimiterea unei comunicări privind obiecțiunile, o întreprindere furnizează Comisiei informații, documente sau alte elemente de probă care contribuie la confirmarea existenței încălcării săvârșite. Koehler nu a furnizat nicio asemenea informație și, de altfel, nici nu afirmă că ar fi procedat astfel. Așadar, teza formulată de Koehler nu poate fi admisă.



- 712 În ceea ce privește perioada ulterioară primirii CO, comunicarea privind cooperarea prevede o reducere semnificativă a amenzii atunci când o întreprindere informează Comisia că nu contestă materialitatea faptelor pe care Comisia își întemeiază acuzațiile. Trebuie verificat dacă, după cum susține aceasta, Koehler se află în această situație prin comparație și cu alte întreprinderi care au beneficiat de aplicarea acestei dispoziții.
- 713 În observațiile la CO, Koehler a declarat că recunoștea „faptele și obiecțiunile cercetate și dovedite în mod corespunzător de Comisie”. În cererea introductivă, Koehler adaugă că „[î]n măsura în care [aceasta] a însoțit aceste mărturisiri de o rezervă, a procedat astfel, deoarece considera inacceptabil că trebuia să declare ca fiind exact ceea ce era inexact doar cu singurul scop de a obține o reducere a amenzii”.
- 714 Cu toate acestea, se impune constatarea că, deși Koehler încearcă în continuare să își justifice anumite rezerve printr-o schimbare de poziție a Comisiei intervenită ulterior, aceasta admite că a formulat rezerve și că a „relativizat constatările Comisiei cu privire la acordurile de atribuire a cotelor și de împărțire a pieței”. În plus, atunci când Koehler admite existența de schimburi de informații privind cantitățile vândute la nivel regional – negându-le în același timp pe cele la nivel european –, aceasta adaugă că este vorba despre excepții referitoare la perioade anterioare.
- 715 Pe de altă parte, este adevărat că, în cadrul ședinței, Koehler a susținut că această contestare nu privea decât perioada anterioară lunii octombrie 1993 și că, pentru perioada ulterioară, în ciuda câtorva formulări probabil mai puțin clare sau vagi, cooperase cu Comisia. Cu toate acestea, nu reiese din observațiile privind CO că Koehler și-a limitat în mod expres contestarea la prima perioadă. Dimpotrivă, în observațiile sale introductive, aceasta arată că nu va contesta anumite fapte,

respectiv pe cele pe care Comisia le-a constatat și le-a apreciat în mod corect în CO. În continuare, partea a III-a referitoare la contestarea faptelor imputate conține un punct 3 denumit „Lipsa acordurilor de atribuire a cotelor sau de împărțire de piețe la nivel european” și un punct 4 denumit „Lipsa unui sistem de control”. Aceste contestări, care nu sunt limitate în timp, nu pot fi considerate vagi sau imprecise.

716 Or, trebuie amintit că o reducere a cuantumului amenzii nu este justificată decât atunci când comportamentul întreprinderii în cauză a permis Comisiei să constate încălcarea cu mai puțină dificultate și, după caz, să îi pună capăt (a se vedea hotărârea Tribunalului din 13 decembrie 2001 Krupp Thyssen Stainless și Acciai speciali Terni/Comisia, T-45/98 și T-47/98, Rec., p. II-3757, punctul 270 și jurisprudența citată). Comisia dispune de o putere de apreciere în această privință, după cum reiese din cuprinsul secțiunii D punctul 2 din comunicarea privind cooperarea și, în special, din cuvintele introductive „Acesta poate fi în special cazul [...]”. În plus și mai ales, o reducere acordată în temeiul comunicării privind cooperarea nu poate fi justificată decât atunci când informațiile furnizate și, în general, comportamentul întreprinderii în cauză demonstrează o veritabilă cooperare din partea acesteia (hotărârea din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia, punctul 409 de mai sus, punctele 394 și 395).

717 Cu toate acestea, mărturisirile însoțite de rezerve sau de declarații echivoce nu semnifică o veritabilă cooperare și nu sunt de natură să faciliteze sarcina Comisiei deoarece necesită investigații. Acest fapt este cu atât mai adevărat cu cât aceste rezerve privesc puncte precum, în speță, durata încălcării, cotele de vânzare, cotele de piață sau schimbul de informații.

718 În măsura în care, prin aceste rezerve, Koehler a contestat numeroase elemente ale înțelegerii sau, cel puțin, nu a sprijinit Comisia în exercitarea sarcinii sale de investigare și de sancționare a înțelegerii, aceasta nu poate solicita o reducere semnificativă a cuantumului amenzii care i-a fost aplicată în temeiul necontestării materialității faptelor.

719 În sfârșit, trebuie verificat dacă, după cum afirmă Koehler, refuzul de a i se acorda o reducere a amenzii în acest temei încalcă principiul egalității de tratament, în condițiile în care Carrs, MHTP și Zanders obținuseră o reducere de 10 % a amenzii.

720 În măsura în care Koehler critică astfel procentul de reducere acordat celorlalte întreprinderi, întrucât acestea nu contestaseră faptele care le erau imputate, chiar dacă s-ar presupune că reducerea acordată de către Comisie amenzii aplicate celorlalte întreprinderi este prea mare, trebuie amintit că respectarea principiului egalității de tratament trebuie conciliată cu respectarea principiului legalității, potrivit căruia nimeni nu poate invoca, în beneficiul său, o nelegalitate săvârșită în dauna altuia (hotărârile din 14 mai 1998, SCA Holding/Comisia, punctul 468 de mai sus, punctul 160, Mayr-Melnhof/Comisia, punctul 446 de mai sus, punctul 334, și LR AF 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus, punctul 367).

721 Pe de altă parte, în măsura în care contestarea formulată de Koehler urmărește faptul că nu a obținut o reducere a amenzii în temeiul comunicării privind cooperarea, trebuie să se facă trimitere la punctele 708-718 de mai sus, din care reiese că, în împrejurările speței, nu poate să o solicite.

722 Cu titlu suplimentar, în ceea ce privește contestarea materialității faptelor de către alte întreprinderi care au obținut o reducere de 10 % a amenzii care le-a fost aplicată, trebuie arătat că întreprinderea Carrs recunoaște existența înțelegerii și participarea sa la aceasta pe toată durata încălcării precizate în decizie. Totuși, Carrs susține că nu a participat decât la reuniunile referitoare la piețele din Regatul Unit și din Irlanda și că nu a avut cunoștință de înțelegerea la nivel european. Procedând astfel, aceasta nu contestă materialitatea faptelor. Pe de altă parte, nici faptul că întreprinderea Carrs invocă efectele limitate ale înțelegerii nu este în contradicție cu recunoașterea materialității faptelor.

723 În ceea ce privește întreprinderile Zanders și MHTP, Koehler afirmă, referitor la considerentele (455) și (456), potrivit cărora acestea nu ar fi contestat faptele, că respectivele considerente nu sunt compatibile cu constatarea, în considerentul (395), că MHTP și Zanders ar fi negat aplicarea acordurilor destinate să pună în aplicare stabilirea prețurilor și împărțirea cotelor.

724 Trebuie observat că argumentele prezentate de MHTP și de Zanders, reproduse în considerentul (395), urmăresc să conteste eficacitatea acordurilor pentru a fi considerate mai puțin grave. Acestea nu repun în discuție existența înțelegerii și nu sunt, prin urmare, incompatibile cu necontestarea faptelor.

725 Referitor la faptul că MHTP nu a recunoscut că a participat la înțelegere decât începând cu sfârșitul anului 1992 [considerentele (270) și (271)], trebuie arătat că s-a ținut seama de acest fapt de către Comisie. Într-adevăr, potrivit considerentului (456) al deciziei, „MHTP susține că nu contestă faptele pe care se întemeiază constatarea unei încălcări între anul 1992 și mijlocul anului 1995”.

726 Pe de altă parte, atitudinea adoptată de MHTP, care nu a contestat decât data de început a înțelegerii, nu poate fi considerată comparabilă cu cea a Koehler, ale cărei rezerve au avut ca obiect mai multe elemente ale înțelegerii.

727 În aceste condiții, Koehler nu a dovedit că a făcut obiectul unei inegalități de tratament. Din toate aceste considerații rezultă că, în mod întemeiat, Comisia nu a redus amenda care i-a fost aplicată în temeiul comunicării privind cooperarea.

III — *Cu privire la cererea de depunere de documente formulată de AWA*

- 728 AWA cere Tribunalului să solicite Comisiei depunerea documentelor interne, care au legătură cu calculul amenzii ce i-a fost aplicată, și a tuturor documentelor menționate în decizie, cu excepția celor care i-au fost comunicate la 1 august 2000.
- 729 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că, potrivit articolului 49 din Regulamentul de procedură, indiferent de stadiul procedurii, Tribunalul poate dispune orice măsură de organizare a procedurii sau de cercetare judecătorească prevăzută la articolele 64 și 65 din Regulamentul de procedură. Cererea de depunere de documente face parte din acestea.
- 730 Pentru a permite Tribunalului să stabilească dacă, pentru buna desfășurare a procedurii, era util să dispună depunerea anumitor documente, partea care solicită aceasta trebuie să identifice documentele solicitate și să furnizeze Tribunalului cel puțin un minim de elemente care să ateste utilitatea acestor documente pentru procedură (hotărârea Baustahlgewerbe/Comisia, punctul 256 de mai sus, punctul 93).
- 731 Or, se impune constatarea că, după cum sunt formulate în cererea introductivă, nici cererea de depunere a documentelor interne care au redat calculul amenzii, nici cea care privește toate documentele invocate în decizie, altele decât cele transmise către AWA la 1 august 2000, nu identifică documentele solicitate cu suficientă precizie pentru a permite Tribunalului să le aprecieze utilitatea pentru buna desfășurare a procedurii.
- 732 Așadar, ambele cereri trebuie respinse.
- 733 Cu titlu suplimentar, AWA nu a demonstrat utilitatea acestor documente pentru buna desfășurare a procedurii.

734 Într-adevăr, referitor la cererea acesteia de depunere a documentelor interne ale Comisiei în legătură cu calculul amenzii care i-a fost aplicată, numai faptul, invocat de AWA, că, în special în mai multe cauze în care s-au pronunțat, hotărârile cunoscute sub denumirea „Carton” (în special hotărârea din 14 mai 1998, Stora Kopparbergs Bergslags/Comisia, punctul 483 de mai sus), Tribunalul a solicitat Comisiei să depună asemenea documente nu poate dovedi utilitatea acestora în prezenta cauză și obligarea Tribunalului să dispună aceleași măsuri.

735 Pe de altă parte, după cum subliniază Comisia, hotărârile denumite „Carton” sunt anterioare aplicării liniilor directoare. Or, acestea din urmă au în vedere chiar asigurarea transparenței și a caracterului obiectiv al deciziilor Comisiei prin expunerea schemei noii metode aplicabile calculului cuantumului amenzii. În speță, decizia, care aplică în mod clar aceste linii directoare, explică în mod detaliat calculul amenzii.

736 În sfârșit, dintr-o jurisprudență constantă rezultă că documentele interne ale Comisiei nu sunt aduse la cunoștința părților, în afara cazului în care circumstanțe excepționale ale cauzei impun acest lucru pe baza unor indicii serioase care trebuie furnizate de părți (ordonanța Curții din 18 iunie 1986, BAT și Reynolds/Comisia, 142/84 și 156/84, Rec., p. 1899, punctul 11, hotărârea Tribunalului Krupp Thyssen Stainless și Acciai speciali Terni/Comisia, punctul 716 de mai sus, punctul 34; a se vedea de asemenea, în acest sens, hotărârea Tribunalului din 27 octombrie 1994, Deere/Comisia, T-35/92, Rec., p. II-957, punctul 31). Or, AWA nu a furnizat indicii serioase în acest sens.

737 În privința cererii de depunere a tuturor documentelor invocate în decizie, altele decât cele adresate întreprinderii AWA la 1 august 2000, aceasta din urmă afirmă că are drept scop să îi permită să observe și să examineze elementele de probă pe care Comisia le-a invocat în decizie.

738 În această privință, deși critică acest caracter neutilizabil al indexului (a se vedea punctele 109-117 de mai sus), AWA nu a contestat că a avut acces la dosarul Comisiei în cursul procedurii administrative. În măsura în care aceasta nu utilizează, pentru a incrimina o întreprindere în cuprinsul deciziei, alte documente decât cele la care întreprinderea a avut acces în cursul procedurii administrative, Comisia nu poate să fie obligată să îi acorde accesul la toate documentele citate în decizie (a se vedea în acest sens hotărârea LR AF 1998/Comisia, punctul 45 de mai sus și jurisprudența citată).

739 Cererea adresată Tribunalului privește toate documentele invocate în decizie, altele decât cele adresate întreprinderii AWA la 1 august 2000. În mod contrar scrisorii pe care AWA a adresat-o Comisiei la 22 februarie 2002, această cerere nu precizează că are în vedere în special răspunsurile la CO ale celorlalți destinatari ai acestora și raportul PricewaterhouseCoopers.

740 Cu toate acestea, chiar dacă se admite că trebuie să se țină seama de aceste precizări în raport cu cererea generală adresată Tribunalului și că se poate considera că o cerere, care are în vedere în general răspunsurile altor destinatari ai CO, identifică suficient de precis documentele solicitate, în orice caz AWA nu a dovedit utilitatea acestor documente pentru buna desfășurare a procedurii.

741 Așadar, trebuie respinsă cererea privind măsura de organizare a procedurii adresată de AWA Tribunalului.

742 În baza tuturor acestor considerații, acțiunile introduse în cauzele T-109/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02 și T-132/02 trebuie respinse. În cauza T-118/02, amenda aplicată AWA va fi redusă la 141,75 milioane de euro. În cauza T-136/02, amenda aplicată Zicușaga va fi redusă la 1,309 milioane de euro.

## **Cu privire la cheltuielile de judecată**

743 Potrivit articolului 87 alineatul (2) din Regulamentul de procedură, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată. În aplicarea alineatului (3) primul paragraf din aceeași dispoziție, Tribunalul poate să repartizeze cheltuielile de judecată dacă părțile cad în pretenții cu privire la unul sau la mai multe capete de cerere.

744 În cauzele T-109/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02 și T-132/02, reclamantele au căzut în pretenții. Prin urmare, acestea vor suporta integral cheltuielile de judecată, conform concluziilor pârâtei.

745 În cauza T-118/02, întrucât acțiunea a fost admisă în parte, în urma unei aprecieri juste a împrejurărilor cauzei, se va decide că reclamanta va suporta două treimi din propriile cheltuieli de judecată și două treimi din cheltuielile de judecată efectuate de Comisie, iar Comisia va suporta o treime din propriile cheltuieli de judecată și o treime din cheltuielile de judecată efectuate de AWA. Întrucât Regatul Belgiei a intervenit în susținerea concluziilor reclamantei în ceea ce privește obținerea reducerii amenzii în temeiul circumstanțelor atenuante legate de dificultățile traversate de sectorul hârtiei autocopiative, se impune ca, pe lângă propriile cheltuieli de judecată, acesta să fie obligat să suporte și cheltuielile de judecată efectuate de Comisie ca urmare a intervenției sale, conform concluziilor acesteia din urmă.

746 În cauza T-136/02, întrucât acțiunea a fost admisă în parte, în urma unei aprecieri juste a împrejurărilor cauzei, se va decide că reclamanta va suporta două treimi din propriile cheltuieli de judecată și două treimi din cheltuielile de judecată efectuate de Comisie, iar Comisia va suporta o treime din propriile cheltuieli de judecată și o treime din cheltuielile de judecată efectuate de reclamantă.



Pentru aceste motive,

TRIBUNALUL (Camera a cincea)

declară și hotărăște:

**1) În cauza T-109/02, Bolloré/Comisia:**

- respinge acțiunea;
- obligă reclamanta la plata cheltuielilor de judecată.

**2) În cauza T-118/02, Arjo Wiggins Appleton/Comisia:**

- cuantumul amenzii aplicate reclamantei prin articolul 3 din Decizia 2004/337/CE a Comisiei din 20 decembrie 2001 privind o procedură de

**aplicare a articolului 81 din Tratatul CE și a articolului 53 din Acordul SEE (cauza COMP/E-1/36.212 – Hârtie autocopiativă) este stabilit la 141,75 milioane de euro;**

- respinge celelalte capete de cerere ale acțiunii;
- obligă reclamanta să suporte două treimi din propriile cheltuieli de judecată și două treimi din cheltuielile de judecată efectuate de Comisie și obligă Comisia să suporte o treime din propriile cheltuieli de judecată și o treime din cheltuielile de judecată efectuate de reclamantă;
- obligă intervenienta să suporte propriile cheltuieli de judecată, precum și pe cele efectuate de Comisie în legătură cu intervenția.

**3) În cauza T-122/02, Mitsubishi HiTec Paper Bielefeld/Comisia:**

- respinge acțiunea;
- obligă reclamanta la plata cheltuielilor de judecată.

**4) În cauza T-125/02, Papierfabrik August Koehler/Comisia:**

- respinge acțiunea;

— obligă reclamanta la plata cheltuielilor de judecată.

5) În cauza T-126/02, M-real Zanders/Comisia:

— respinge acțiunea;

— obligă reclamanta la plata cheltuielilor de judecată.

6) În cauza T-128/02, Papeteries Mougeot/Comisia:

— respinge acțiunea;

— obligă reclamanta la plata cheltuielilor de judecată.

7) În cauza T-129/02, Torraspapel/Comisia:

— respinge acțiunea;

— obligă reclamanta la plata cheltuielilor de judecată.

**8) În cauza T-132/02, Distribuidora Vizcaína de Papeles/Comisia:**

- respinge acțiunea;
- obligă reclamanta la plata cheltuielilor de judecată.

**9) În cauza T-136/02, Papelera Guipuzcoana de Zicuñaga/Comisia:**

- **cuantumul amenzii aplicate prin articolul 3 din Decizia 2004/337/CE a Comisiei din 20 decembrie 2001 privind o procedură de aplicare a articolului 81 din Tratatul CE și a articolului 53 din Acordul SEE (cauza COMP/E-1/36.212 – Hârtie autocopiativă) este stabilit la 1,309 milioane de euro;**
- respinge celelalte capete de cerere ale acțiunii;
- obligă reclamanta să suporte două treimi din propriile cheltuieli de judecată și două treimi din cheltuielile de judecată efectuate de Comisie și obligă Comisia să suporte o treime din propriile cheltuieli de judecată și o treime din cheltuielile de judecată efectuate de reclamantă.

Vilaras

Dehousse

Šváby

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, la 26 aprilie 2007.

Grefier

Președinte

E. Coulon

M. Vilaras

## Cuprins

|                                                                                                                                                                                                                          |           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| Istoricul cauzei .....                                                                                                                                                                                                   | II - 969  |
| Procedura și concluziile părților .....                                                                                                                                                                                  | II - 975  |
| În drept .....                                                                                                                                                                                                           | II - 980  |
| I — Cu privire la motivele care urmăresc anularea deciziei .....                                                                                                                                                         | II - 980  |
| A — Cu privire la motivele referitoare la desfășurarea procedurii administrative .....                                                                                                                                   | II - 980  |
| 1. Cu privire la primul motiv, întemeiat pe o încălcare a dreptului de a fi audiat care decurge din nedivulgarea, în cursul procedurii administrative, a documentelor calificate de Comisie ca fiind confidențiale ..... | II - 980  |
| a) Argumentele părților .....                                                                                                                                                                                            | II - 980  |
| b) Aprecierea Tribunalului .....                                                                                                                                                                                         | II - 981  |
| 2. Cu privire la al doilea motiv, întemeiat pe o încălcare a dreptului de acces la dosar pe motivul necomunicării unor documente care nu au fost incluse în dosarul de examinare comunicat pe CD-ROM ..                  | II - 984  |
| a) Argumentele părților .....                                                                                                                                                                                            | II - 984  |
| b) Aprecierea Tribunalului .....                                                                                                                                                                                         | II - 985  |
| 3. Cu privire la al treilea motiv, determinat de o încălcare a dreptului la apărare și a principiului contradictorialității, rezultată din lipsa de concordanță între CO și decizie .....                                | II - 988  |
| a) Argumentele părților .....                                                                                                                                                                                            | II - 988  |
| b) Aprecierea Tribunalului .....                                                                                                                                                                                         | II - 989  |
| 4. Cu privire la al patrulea motiv, întemeiat pe încălcarea dreptului la apărare, a dreptului la o procedură echitabilă și a principiului prezumției de nevinovăție .....                                                | II - 995  |
| a) Argumentele părților .....                                                                                                                                                                                            | II - 995  |
| b) Aprecierea Tribunalului .....                                                                                                                                                                                         | II - 996  |
|                                                                                                                                                                                                                          | II - 1189 |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| 5. Cu privire la al cincilea motiv, întemeiat pe încălcarea principiului bunei administrări în cadrul examinării cauzei și pe lipsa motivării deciziei .....                                                                                                                                                                                     | II - 998  |
| a) Argumentele părților .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | II - 998  |
| b) Aprecierea Tribunalului .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | II - 999  |
| 6. Cu privire la al șaselea motiv, întemeiat pe o încălcare a principiului bunei administrări a dreptului de acces la dosar și a dreptului la apărare, care rezultă din caracterul dificil de localizat al anumitor documente în dosarul de examinare și din caracterul inutilizabil al listei de documente constitutive ale acestui dosar ..... | II - 1004 |
| a) Argumentele părților .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | II - 1004 |
| b) Aprecierea Tribunalului .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | II - 1005 |
| 7. Cu privire la al șaptelea motiv, întemeiat pe o încălcare a principiului bunei administrări și a dreptului la apărare datorată caracterului tardiv al notificării deciziei .....                                                                                                                                                              | II - 1007 |
| a) Argumentele părților .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | II - 1007 |
| b) Aprecierea Tribunalului .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | II - 1007 |
| B — Cu privire la motivele întemeiate pe o încălcare a articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul SEE, precum și pe erori de apreciere ale Comisiei referitoare la participarea anumitor întreprinderi la încălcare .....                                                                                                                 | II - 1008 |
| 1. Situația întreprinderii Bolloré .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | II - 1008 |
| a) Argumentele părților .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | II - 1009 |
| b) Aprecierea Tribunalului .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | II - 1010 |
| 2. Situația întreprinderilor Divipa și Zicuñaga .....                                                                                                                                                                                                                                                                                            | II - 1017 |
| a) Argumentele părților .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | II - 1017 |
| b) Aprecierea Tribunalului .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | II - 1018 |
| Cu privire la existența unor reuniuni coluzive referitoare la piața spaniolă .....                                                                                                                                                                                                                                                               | II - 1020 |

|                                                                                                                                                                                                         |           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| Cu privire la participarea întreprinderilor Divipa și Zicuñaga la înțelegerea privind piața spaniolă .....                                                                                              | II - 1028 |
| Cu privire la participarea întreprinderilor Divipa și Zicuñaga la înțelegerea referitoare la piața europeană .....                                                                                      | II - 1033 |
| Cu privire la participarea întreprinderii Zicuñaga la acordurile de stabilire a cotelor de vânzare și a cotelor de piață .....                                                                          | II - 1039 |
| C — Cu privire la motivele referitoare la durata încălcării .....                                                                                                                                       | II - 1045 |
| 1. Cu privire la motivele invocate de Bolloré, MHTP, Koehler, Mougeot și Torraspapel .....                                                                                                              | II - 1046 |
| a) Cu privire la participarea reclamantelor la încălcare înainte de luna septembrie sau octombrie 1993 .....                                                                                            | II - 1046 |
| Argumentele părților .....                                                                                                                                                                              | II - 1046 |
| Decizia .....                                                                                                                                                                                           | II - 1049 |
| Aprecierea Tribunalului .....                                                                                                                                                                           | II - 1051 |
| — Cu privire la pretinsul sistem de reuniuni coluzive .....                                                                                                                                             | II - 1052 |
| Reuniunile oficiale ale AEMCP înainte de luna septembrie sau octombrie 1993 .....                                                                                                                       | II - 1052 |
| — Participarea reclamantelor la reuniuni înainte de luna septembrie sau octombrie 1993 .....                                                                                                            | II - 1068 |
| b) Cu privire la participarea întreprinderii Mougeot la încălcare după 1 iulie 1995 .....                                                                                                               | II - 1078 |
| 2. Cu privire la motivul invocat de Divipa .....                                                                                                                                                        | II - 1082 |
| 3. Cu privire la motivul invocat de Zicuñaga .....                                                                                                                                                      | II - 1084 |
| II — Cu privire la motivele care urmăresc anularea sau reducerea amenzilor stabilite prin articolul 3 primul paragraf din decizie .....                                                                 | II - 1085 |
| A — Cu privire la motivul întemeiat pe o încălcare a dreptului la apărare și a principiului protecției încrederii legitime datorită caracterului incomplet și imprecis al CO cu privire la amenzi ..... | II - 1085 |
| 1. Argumentele părților .....                                                                                                                                                                           | II - 1085 |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |           |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| 2. Aprecierea Tribunalului .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | II - 1086 |
| a) Cu privire la încălcarea dreptului de a fi audiat și la nerespectarea încrederii legitime în măsura în care Comisia nu s-a îndepărtat de la practica sa anterioară .....                                                                                                                                                                                                                           | II - 1086 |
| b) Cu privire la încălcarea dreptului de a fi audiat și a principiului protecției încrederii legitime, în măsura în care Comisia s-a îndepărtat de la liniile directoare .....                                                                                                                                                                                                                        | II - 1087 |
| c) Cu privire la încălcarea dreptului de a fi audiat, în măsura în care Comisia ar fi determinat amenda întemeindu-se pe elemente care nu au fost anunțate în CO .....                                                                                                                                                                                                                                | II - 1092 |
| B — Cu privire la motivul întemeiat pe o încălcare a principiului neretroactivității .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | II - 1094 |
| 1. Argumentele părților .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | II - 1094 |
| 2. Aprecierea Tribunalului .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | II - 1095 |
| C — Cu privire la motivele întemeiate pe insuficiența dovezilor, pe încălcarea principiilor prezumției de nevinovăție, proporționalității și egalității de tratament, precum și pe erori de apreciere în privința constatărilor Comisiei referitoare la participarea anumitor întreprinderi la înțelegerea europeană .....                                                                            | II - 1096 |
| D — Cu privire la motivele întemeiate pe dovezi insuficiente, pe încălcarea articolului 253 CE, a articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și pe încălcarea principiilor proporționalității și egalității de tratament, pe lipsa determinării individuale a amenzilor, pe constatări de fapt eronate, pe erori de apreciere și pe erori de drept la evaluarea gravității încălcării ..... | II - 1102 |
| 1. Natura încălcării .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | II - 1102 |
| 2. Impactul real al încălcării .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | II - 1105 |
| 3. Clasificarea participanților la înțelegere în vederea determinării cuantumurilor amenzilor .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | II - 1111 |
| a) Alegerea anului de referință .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | II - 1113 |
| b) Luarea în considerare a unei cifre de afaceri globale eronate ..                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | II - 1114 |



|     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |           |
|-----|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| c)  | Rezultatul disproporționat al aplicării metodei Comisiei .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | II - 1116 |
|     | Încălcarea principiului proporționalității .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | II - 1116 |
|     | Încălcarea principiului egalității de tratament .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | II - 1120 |
| 4.  | Majorarea amenzii în scop de descurajare .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | II - 1126 |
| E — | Cu privire la motivele referitoare la durata încălcării .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | II - 1133 |
| F — | Cu privire la motivul întemeiat pe încălcarea principiilor proporționalității și egalității de tratament, precum și pe o eroare de apreciere a situației de fapt .....                                                                                                                                                                                                                                                                              | II - 1135 |
| 1.  | Eroarea de apreciere a situației de fapt .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | II - 1136 |
| 2.  | Încălcarea principiului proporționalității .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | II - 1141 |
| 3.  | Încălcarea principiului egalității de tratament .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | II - 1144 |
| G — | Cu privire la motivele întemeiate pe încălcarea articolului 253 CE, a articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17, a principiilor proporționalității și egalității de tratament, pe lipsa determinării individuale a amenzilor, pe o interpretare prea restrictivă a liniilor directoare în materia amenzilor, precum și pe erori vădite de apreciere care au rezultat din neluarea în considerare a anumitor circumstanțe atenuante ..... | II - 1145 |
| 1.  | Rolul exclusiv pasiv sau imitativ în înțelegere .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | II - 1145 |
| 2.  | Dimensiunea și influența pe piață a întreprinderii contraveniente ..                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | II - 1150 |
| 3.  | Comportamentul pe piață pe perioada încălcării .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | II - 1151 |
| 4.  | Existența unor amenințări și presiuni .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | II - 1156 |
| 5.  | Încetarea încălcării .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | II - 1158 |
|     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | II - 1193 |

|                                                                                                                                                                                                                                                                        |           |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| 6. Situația economică a sectorului hârtiei autocopiative .....                                                                                                                                                                                                         | II - 1161 |
| 7. Lipsa profitului obținut din încălcare și situația financiară a<br>contravenientului .....                                                                                                                                                                          | II - 1164 |
| H — Cu privire la motivele întemeiate pe încălcarea principiilor protecției<br>încrederii legitime, proporționalității și egalității de tratament în cadrul<br>aplicării comunicării privind cooperarea, precum și pe o aplicare greșită<br>a acestei comunicări ..... | II - 1165 |
| 1. Zicuñaga .....                                                                                                                                                                                                                                                      | II - 1166 |
| 2. MHTP .....                                                                                                                                                                                                                                                          | II - 1167 |
| 3. Mougeot .....                                                                                                                                                                                                                                                       | II - 1169 |
| 4. AWA .....                                                                                                                                                                                                                                                           | II - 1171 |
| 5. Koehler .....                                                                                                                                                                                                                                                       | II - 1175 |
| III — Cu privire la cererea de depunere de documente formulată de AWA .....                                                                                                                                                                                            | II - 1181 |
| Cu privire la cheltuielile de judecată .....                                                                                                                                                                                                                           | II - 1184 |